

SVERIGES STÖRSTA INTELEKTUELLA TIDSKRIFT

AXESS

AXESS TIDSKRIFT - IDÉTIDSKRIFT PÅ KLASSISK GRUND - NR 3 APRIL 2011 PRIS: 75:-

 You like this.

Den marknadsförda människan

Om skönhetsindustri, Facebook-narcissism
och PR-byråer som sätter den politiska agendan

GEOFFREY JONES, ELIAS ABOUJAOUDE och NIKLAS EKDAL reder ut begreppen.

SAMHÄLLE

MONICA BRAW

om japansk auktoritetstro
och ovilja att gripa in
när det oväntade sker.

RECENSION

GUNILLA JENSEN

om fyra århundraden av
dans och disciplinerade
kroppar.

FRIZON

JOHAN LUNDBERG

om en falsk
meritförteckning och ett
journalistiskt haveri.

7 388280 407508

RETURVECKA V 22

Läderfåtöljer som åldras med skönhet
Klassiskt engelskt hantverk
Välkommen till vår butik och hemsida!

Sturegatan 20 - 114 36 Stockholm, Sweden
tel: 08-661 70 80 - www.brittffurn.se

BRITTFURN
Timeless British Furniture

Falsk autenticitet

”Vi nöjer oss inte med det liv som vi äger inom oss själva och i vår egen tillvaro: vi vill leva i ett inbillat liv i andras föreställning om oss, och bemödar oss för den skull att synas. Vi arbetar ideligen på att försköna och bevara denna inbillade tillvaro, och försummar därigenom den verkliga.”

Så skrev Blaise Pascal i sina *Tankar* i mitten av 1600-talet. Orden är idag naturligtvis svåra att läsa utan att tänka på den situation som har skapats via sociala medier.

Sällan har det varit möjligt för så många av oss att så till den grad finjustera den offentliga bilden av oss själva. Twitter och Facebook erbjuder möjligheter att komma våra medmänniskor in på livet. Plötsligt kan vi ta del av *Aftonbladet*-krönikörens omedelbara känsloreaktioner: hur hennes tårar strilar ner över kinderna när det står klart att Sverigedemokraterna kommit in i Sveriges riksdag; eller *Expressen*-skribentens glädjetårar när AIK går till semifinal i elitserien i ishockey. För att inte tala om möjligheterna att via Twitterflöden följa de nordafrikanska revolutioner som till och med sägs ha organiserats via sociala medier.

Därför kan man fråga sig i vilken mån som Pascal-citatet äger relevans ifråga om sociala medier. Erbjuder inte Facebook och Twitter således en möjlighet att närma oss den sociala och politiska verkligheten och komma våra medmänniskor in på livet snarare än att, som Pascal påstår, försumma den verkliga tillvaron?

Jag tror dock att det finns anledning att inta en försiktigt skeptisk hållning till föreställningarna om nätets och de sociala mediernas positiva konsekvenser. Som Søren Ulrik Thomsen och Frederik Stjernfeldt påpekar i sin tankeväckande bok *Kritik av den negativa uppbyggligheten* (2006) märks i den västerländska kulturen under hela 1900-talet en strävan efter högre och högre mått av autenticitet. Vi finner detta överallt: i högkulturen; men också i populärkulturen; och i den religiösa utvecklingen under seklet.

Att renodla och skala bort inslag i den kristna liturgin har kännetecknat kristendomens historia under de senaste århundradena. Inom frikyrkorörelsen handlade det under 1900-talet om att ta ytterligare ett steg mot individens personliga möte med Gud. Väckelsemötet innebar en befrielse från statskyrkans på många sätt stela gudstjänstordning; man låter i tungomålstalet Gud ta plats i ens egen kropp; alla får komma fram på scenen och gunga med i musiken och på ett så omedelbart sätt som möjligt erfara Jesu närhet.

Att bryta sig loss ur ett stelt regelverk anses leda oss närmare ett autentiskt och därmed och mer sanningsenligt förhållningssätt till tillvaron. Det är därför som John Lennon har uppfattats som finare än Paul McCartney som i sin tur har ansetts finare än Burt Bacharach. Den ene har tagit ytterliga-

re ett steg längre än den andre i riktning bort från ett formaliserat musikskapande.

Om denna för västvärlden så starka strävan efter autenticitet och sanningsenlighet kan man dock konstatera två saker. För det första att den svarar mot ett behov. I en så starkt pliktinriktad och arbetsorienterad kultur som den nordeuropeiska behövs andningshål och frizoner. Man kan inte bortse från att det för många för 50 år sedan var mer lockande att sitta på kuddar i färgglada kläder och röka hasch än att klättra upp i det ekorrhjul där man såg sina föräldrar strävsamt framhärda.

Den andra iakttagelse är att man bör vara försiktig med att alltför lättvindigt köpa uppfattningen om att ett tillstånd som uppmuntrar starka, personliga känslouttryck också gynnar sanning och uppriktighet. Kommer vi en person närmare om vi läser personligt hållna bloggar eller Twitterflöden än när vi läser en konstfärdigt konstruerad roman, av låt oss säga Marcel Proust? Ger den person som talar i tungor nödvändigtvis uttryck för en mer autentisk och starkare religiös upplevelse än den som på sin höjd sjunger med i psalmerna i en ordinär gudstjänst i den svenska statskyrkan?

Nej, sanningen är naturligtvis att tungomålstalet, bloggandet och twittrandet löper risken att utföras utifrån minst lika formaliserade och mallade utgångspunkter som någonsin statskyrkans liturgi eller Marcel Prousts skrivande. Fördelen med de sistnämnda är dock att de rymmer ett större mått av ärlighet genom att de aldrig utger sig för att vara annat än strikt formaliserade. För att få en bild av människan Proust vet vi att vi måste söka bakom orden, bortom romanintrigen. Alltmedan den känsloutlevande bloggarens uppriktighet inte sällan drivs av en aldrig formulerad strävan att marknadsföra den egna personen. Min poäng är att den senare processen vanligtvis inte skiljer sig från Prousts förhållningssätt utan att man i båda fallen ägnar sig åt ett omsorgsfullt döljande av de sidor av sig själv som man inte vill exponera för allmänheten.

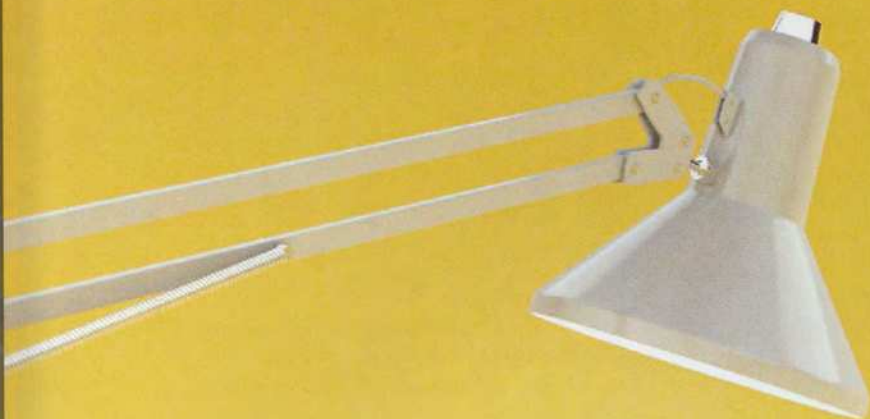
Dessa förhållanden gör att de sociala medierna är *gefundenes fressen* för den sorts makthavare som är intresserade av att manipulera sanningen. Den marknadsförda människa som tar form i nutiden och som behandlas i detta nummer av *Axess* har sin skuggsida i den manipulerade människan. Som framgår av Evgeny Morozovs nyutkomna bok *The Net Delusion* (2011) har internets utveckling på många sätt kommit att innebära ett hot mot demokratiska krafter. Detta genom den fördomningskultur som gynnas av nätet, men också genom att nätet och de sociala medierna just genom sin förment ärliga, autentiska och sanningsenliga karaktär framstår som extremt effektiva propaganda-verktyg för antidemokratiska regimer.

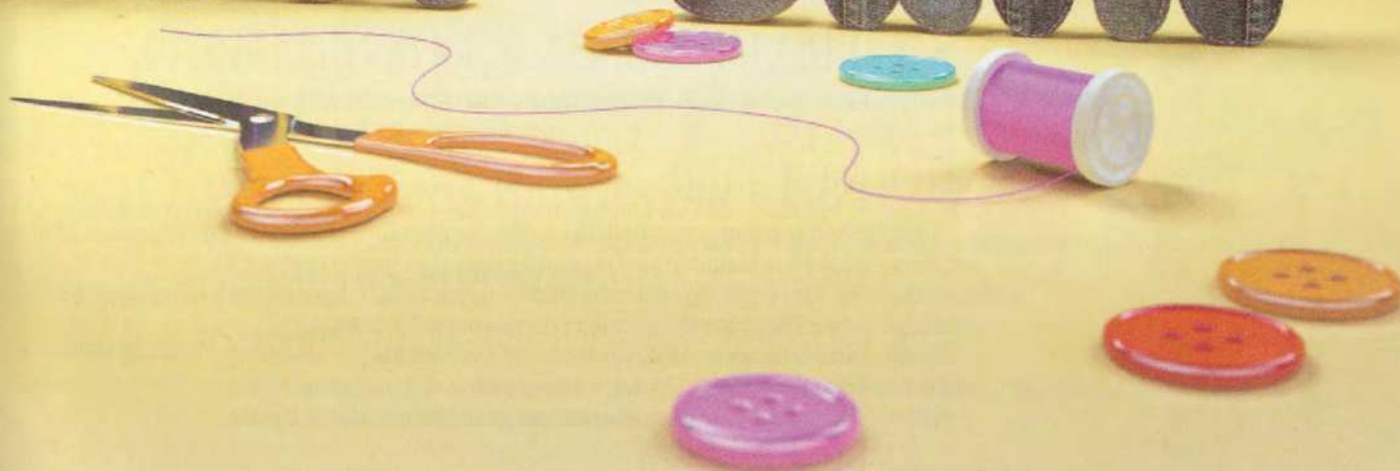
Johan
Lundberg

Den marknadsförda människa som tar form i nutiden och som behandlas i detta nummer av *Axess* har sin skuggsida i den manipulerade människan.

Johan Lundberg

SYN SKIN

Förverkliga en dröm! Skicka SMS med bokstaven A till 72970 så bidrar du med 20 kronor till att förverkliga svårt sjuka barns önskedrömmar. Vi skickar också hem information om hur du kan bli månadsgivare. Läs mer på www.minstoradag.org

Stiftelsen
MIN STORA DAG

10 SAMHÄLLE

- Japan* Monica Braw skriver om ett land som måste hitta den agerande individen **10**
Finland Bengt Lindroth ser Sannfinnländare tas in i värmen **12**
Mellanöstern Mats Wiklund finner en Netanyahu i fredsvändor **14**
Sociologi Ulrich Beck iakttar ett samhälle på gränsen till självförstörelse **16**
Krönika Theodore Dalrymple om plagiat, diktatorer och doktorsavhandlingar **18**
Notiser Pressgrannar, Syrien och Håkan Julholts värdeord **19**

20 FRIZON

- Historia* Mats Wiklund ser tillbaka på det amerikanska inbördeskriget **20**
Medier Johan Lundberg porträtterar Johannes Wahlström **24**

28 OPINION

- Skola* Örjan Hansson, Magnus Henrekson och Jonas Vlachos om betyg **28**
Sexköpslagen Nils-Eric Sandberg om en inkonsekvent sexköpslag **30**
Hedersmord Lotta Gröning om mediernas oförmåga att hantera hedersproblematiken **32**

50 INTERVJU

Johan Lundberg samtalar med Paul Berman.

54 TRADITION

Johan Tralau ser en föregångare till Platon i filosofen Anacharsis.

58 KULTUR

- Konst* Johan Lundberg om paralleller mellan Rembrandt och abstrakt expressionism **58**
Arkitektur Ingvar von Malmberg ser ett musikpalats växa fram i Hamburg **61**
Sociala medier Ivar Arpi frågar sig om starka känslouttryck nödvändigtvis tyder på känslighet **62**
Litteratur Johan Tralau har läst ovanligt normala barnböcker **63**
Språk Lars Melin gör en analys av årets schlagerlyrik **64**
Krönika Tanja Bergkvist om genuspedagogik **66**
Notiser Vikbodagbok, Lexikon över vedertagna åsikter och lite naket **67**

68 RECENSIONER

John Lloyd ser en klassisk leninist i Wikileaks Julian Assange, Andreas Danielsen möter en präst märkt med Jesu stigmata, Torbjörn Elensky resonerar kring en Gaddafi på fall, Gunilla Jensen hittar tyll och disciplinerade kroppar i fyrahundra år av danshistoria och Per Bauhn frågar sig om det finns ett rättfärdigt krig.

90 VÄRLDENS GÅNG

Johan Hakelius funderar över tecken i tiden.

Ett japanskt gissel är oviljan att ta ansvar.

Monica Braw, sid 10

Add Friends

TEMA

DEN MARKNADSFÖRDA MÄNNISKAN

36 Global och lokal skönhet

Skönhetsindustrins globalisering har inte lett till likriktning. Tvärtom har olika lokala ideal blivit starkare. **Av Geoffrey Jones**

40 Alla ska med – till pr-byrån

På det nya informationsfältet är rollfördelningen klar. Pr-konsulterna vill verka utan att synas och politikerna synas utan att verka. **Av Niklas Ekdal**

44 Nätets narcissister

Studier har visat att mindre än en procent av befolkningen lider av narcissism. Frågan är om inte internet bidrar till att antalet ökar. **Av Elias Aboujaoude**

AXESS

Axess Magasin är en tidskrift inom humaniora och samhällsvetenskap och utges av Axess Publishing AB.

Chefredaktör: Johan Lundberg
Redaktörer: David Andersson, Therese Bohman, Mattias Hessérus och Mats Wiklund.
Redaktionsråd: Niklas Ekdal, Thomas Gür, Peter Luthersson, Nathan Shachar, Isabella Thomas
Grafisk form: Martin Genberg, Fredrik Sandberg och Pompe Hedengren

Redigering: Fredrik Sandberg
Vinjetbilder: Fredrik Tjernström
Porträtteckningar: Johan Patricny
Korrektur: Hans Strömberg
Omslagsbild: Yuri Arcurs/INA Agency
Nästa nummer: 18 maj 2011
Annonser: Sara Skyttedal 08-788 50 78
Material: Redaktionen tar inte ansvar för insänt obeställt material. Den som

skickar material till Axess anses medge elektronisk lagring och publicering.
Prenumerationsärenden: Helår 9 nummer: 499 kr. Studerande 249 kr
Kontakta Pressdata: tfn 08-799 63 31
E-post: axess@pressdata.se
Typsnitt: Freight (Display, Sans, Text & Big), Archer
ISSN: 1651-0941

Repro och tryck: Turbin/Color Print
VD: Kurt Almqvist
Ansvarig utgivare: Peter Elmlund
Ekonomiansvarig: Linda Bengtsson
Postadress: Jakobsbergsgatan 2, 6 tr. 111 44 Stockholm
E-post: redaktionen@axess.se
Telefon: 08-788 50 50

Elias Aboujaoude
Medicine doktor och psykiater vid Stanford University School of Medicine.

Ivar Arpi
Frilansskribent.

Per Båhnh
Professor i praktisk filosofi vid Linnéuniversitetet.

Ulrich Beck
Professor i sociologi vid London School of Economics och Harvard University.

Tanja Bergkvist
Fil dr i matematik och forskare vid FOI.

Mats Bergstrand
Konsult på JKL.

Monica Braw
Fil dr i japansk historia och författare.

Lennart Berntson
Universitetslektor i historia vid Roskilde universitet.

Anders Björnsson
Chefredaktör för tidskriften *Baltic Worlds*.

Andreas Danielsen
Skrivent och diplomat.

Theodore Dalrymple
Läkare, debattör och författare.

Niklas Ekdal
Författare och fri skribent.

Torbjörn Elensky
Författare.

Rolf Ekéus
Diplomat och ambassadör.

Lotta Gröning
Fil dr i historia och författare.

Johan Hakelius
Skrivent.

Örjan Hansson
Lärare och läromedelsutvecklare.

Dick Harrison
Professor i historia vid Lunds universitet.

Magnus Henrekson
Professor och vd vid Institutet för näringslivsforskning.

Mattias Hessérus
Doktorand i historia vid Uppsala universitet och redaktör på Axess.

Geoffrey Jones
Isidor Straus Professor of Business History vid Harvard Business School.

Gunilla Jensen
Skrivent och dramaturg på Sveriges Television.

Ola Klippvik
Författare.

Bengt Lindroth
Journalist, tidigare medarbetare på Sveriges Radio.

John Lloyd
Journalist vid *Financial Times* samt ledare för The Axess Programme on Journalism and Democracy.

Aron Lund
Ledarskrivent på *Uppsala Nya Tidning*.

Ingvar von Malmberg
Journalist och författare.

Lars Melin
Författare och professor i nordiska språk vid Stockholms universitet.

Björn Erik Rosin
Journalist och fd Pariskorrespondent.

Nils-Eric Sandberg
Frilansjournalist.

Håkan Sandell
Poet.

Johan Tralau
Docent i statsvetenskap vid Uppsala universitet.

Jonas Vlachos
Docent och forskare vid Stockholms universitet och Institutet för näringslivsforskning.

Mats Wiklund
Författare och redaktör på Axess.

Totalitärt tänkande passar vänstern

Få kan bortse från de korn av sanning som islamisterna har i sin analys av det västerländska samhällets dekadens och moraliska förfall ner i relativism. Även Marx, Freud, Nietzsche och många fler har gjort åtminstone delvis korrekta iakttagelser och analyser.

Det är deras lösningar och metoder som alltid blir tokiga, därför att de anser sig själva sitta på "det enda svaret". Konservativa och andra som istället anser att det fria samhället och fria människor, i all sin ofullkomlighet, är det bättre alternativet, kan inte ställa upp på detta.

Det passar dock som handen i handsken för vänsterns totalitära tänkande.

Johan Lindahl

Lågt, Lundberg!

Ett riktigt lågvattenmärke av Johan Lundberg. "Sverigedemokraterna är partiet för hemmapöjkar". Så talar någon som anser sig stå över alla andra. Vi ska se SD:s väljare framför oss, i drängstugan, med Gällivarehång och snuset rinnande från prillan i överläppen. Jag är SD-väljare, och jag tror mig ha betydligt större internationell erfarenhet än Johan Lundberg. Och har man viss internationell utblick inser man hur totalt absurd den svenska invandringsspolitiken är.

Vad vi bevittnar är inget annat än ett nationellt självmord. Om Johan Lundberg vill att hans efterkommande ska leva i ett MENA-liknande land, så varsågod. Jag önskar i alla fall inte mina barn och barnbarn det, och trots att jag i allra högsta grad tillhör de som Lundberg kallar för "vinnarna" lägger jag min röst på SD. För om den nuvarande politiken fortsätter finns det inga vinnare – bara förlorare.

Arvid Bengtsson

SVAR: Arvid Bengtsson tycks inte förstå att min uppdelning av globaliseringens förlorare och dess vinnare inte syftar på SD-väljare och andra, utan att jag försöker visa på en bredare motsättning i samhället, som inte bara inbegriper missnöje med den förda invandringsspolitiken. Bengtsson framstår dock som en av dessa upphakade stenkakor för vilka svensk politik bara har ett enda problem att brottas med: hotet från muslimerna. Och som uppfattar alla som inte delar denna övertygelse som intellektuellt ohederliga.

Johan Lundberg

Radikalfeminism bakom sexköpslagen

Sexköpslagen är framdriven av det radikalfeministiska hatet mot den medelålders, vita, heterosexuella mannen. Män som säljer sex till män, eller kvinnor som säljer sex till andra kvinnor, har inget att oroa sig för. Deras privata förehavanden anses inte vara något som staten ska lägga sig i. Det är beklämmande att heterosexuella män som köper sex av vuxna och samtyckande kvinnor inte kan tillåtas åtnjuta samma mått av personlig frihet.

Emily Jonsson

Lagligt men inte okej

Jag antar att Johan Lundberg räknar reaktionerna på "otrohetssajten" till nypuritanismen, också. Jag skulle vilja säga så här – vi är i avsaknad av nyanser i samhället. Allt är inte okej bara för att det råkar vara lagligt. Vi får den samhällsutveckling vi förtjänar, liksom att vi får de politiker vi förtjänar. Våra egna personliga beslut kan vi inte skylla på några politiker, ändå är dessa beslut med och formar samhällsandan. Otrohetssajter är med och formar samhällsandan.

Sylvia Asklöf Fortell

Tack, Tanja!

Tack för Tanja Bergkvists lysande krönikor som med stilistisk elegans blottlägger genusvansinne och "för-dumningsindustrins" framfart. Att dessa tröttsamma och nedbrytande fenomen ges företräde framför sunt förnuft vågar allt färre påtala i klartext. Jag ser fram mot nästa tillfälle att läsa Tanja Bergkvists verbala dissektion av någon stollighet.

Anders G Lindblom

Palme – en stor politiker

Palme var en stor politiker – som jag inte i egenskap av liberal hade så mycket till övers för. Han var retoriskt skicklig men tenderade att bli både demagogisk och kränkande gentemot motståndaren.

Palme-hatet reflekterar den idolbild som hans anhängare hade av honom och i viss mån den vrede hans framtoning skapade.

Peter Dahl

MANADENS BICHON

Rätt om Svenska Litteratursällskapet

"Vi fick veta att [Tom Sandlund] nyligen donerat Tigerstedts brevsamling till Sveriges Litteratursällskap i Finland", skriver Jan Henrik Swahn i sin artikel om Eugène Napoleon Tigerstedt i Axess nr 2/2011.

Det är dock fel. Det finns inget "Sveriges Litteratursällskap i Finland", däremot finns "Svenska Litteratursällskapet i Finland", "ett vetenskapligt samfund som bevarar, utvecklar och förmedlar det svenska kulturarvet i Finland".

"För en rikssvensk är det kanske svårt att se skillnaden mellan 'Sveriges' och 'svensk', men i en finländsk kontext syftar ordet 'svensk' uttryckligen på något som 'fungerar på svenska i Finland'. Det gäller i allra högsta grad den ärevärdiga institutionen SLS", påpekar en uppmärksam läsare.

Red

JAPAN

Landet utan makt

Auktoritetstro och ovilja att själv gripa in när det oväntade sker har präglat Japans reaktion inför tsunamin och kärnkraftskatastrofen. Men nu står landet inför en uppgift som kräver snabba åtgärder, skriver **Monica Braw**.

VARJE JAPANSK STAD med självkänsla har sin egen hemsida, även om den bara kan visa upp 78 000 invånare. Kesennuma i Miyagi län har mycket att locka med på internet: flest djuphavsfiskebåtar i världen – kom och se dem i hamn! – en av landets ledande fiskmarknader, framstående leverantörer av hajfenor, en av de 100 bästa badstränderna samt ett dramatiskt landskap där vågorna slår mot höga klippor.

Hela nordöstra delen av Japans största huvudö Honshu kallas Tohoku. Det är ett slags Norrland, med en image av hemtrevlighet och lantlighet. Härifrån kommer inte bara en betydande del av den fisk som skickas iväg till andra delar av landet utan också välsmakande ris, grönsaker av alla de slag och, inte minst, de ompysslade äpplen som säljs styckevis i Tokyos lyxvaruhus.

Efter jordbävningen och tsunamin den 11 mars finns det en annan länk på internet till Kesennuma (<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/japan/8380309/Japan-earthquake-eye-witness-records-tsunami-destroying-town-in-under-7-minutes.html>). Den visar hur stora delar av staden förstörs under de sju minuter en ortsbobovideofilmar.

En vanlig eftermiddag har de flesta fiskebåtar lagt till i hamn i en fiskeort som Kesennuma. De lägger ut vid tretiden på natten, sedan fiskarhustrurna har stigit upp, gjort matsäck och väckt sina män. I dåligt väder håller de sedan extra tät radiokontakt, även om det kanske är förgäves – det tartar att dra upp utlagda nät.

MEN DENNA DAG, den 11 mars 2011, har det varit bra väder. På den berömda fiskmarknaden säljs tonfisk, kammusslor, makrill, ostron och de omtalade hajfenorna. Barnen är på väg hem från skolan om de inte går till simhallen eller sporthallen. Alla har en lugn eftermiddag att se fram emot, gärna en stund vid kotatsun, det låga bordet med en värmekälla under och ett täcke istället för duk som man kan sträcka in benen under. Där sitter man och äter jordnötter, skalar mandarin, dricker grönt te, pratar och ser på tv.

Det är då som varningssystemet sätter igång: högtalarrösten upprepar om och om igen det som alla har lärt att rätta sig efter.

(Varje år den 1 september håller man här, som överallt annars i Japan, jordbävningsövning.) Ihärdigt fortsätter rösten att man medan havet sköljer in över Kesennuma. När allt är över ligger djuphavsfloTTan krossad på land. Många är döda, än fler försvunna.

Om och om igen har det upprepats att Japan är förberett på sådana katastrofer. Inte bara genom jordbävningsövningar och de jordbävningsväskor som varje familj med ansvarskänsla skaffar sig och varje arbetsplats tillhandahåller, utan också genom stora statliga satsningar på byggnadsnormer och tillflyktsplatser. Dessutom har murar och vågbrytare anlagts längs 40 procent av de oändliga, flikiga kusterna för att stoppa de tsunamier som så många gånger hotat livet där.

En tsunamimur är gjuten av betong, djupt förankrad i marken, upp till tolv meter hög och två kilometer lång. Kostnaderna är stora. Men redan innan de visat sig nästan meningslösa i Tohoku kritiserades de. Omtanke om medborgarna, säger kritiker, var inte främsta orsaken utan symbiosen mellan regeringspolitiker och byggbranschen. Sedan decennier satsar regeringar stort på allmänna arbeten, som vägar, hamnar och just tsunamimurar oavsett om de behövs eller ej. Det är bara en aspekt på hur politiken fungerar.

UNDER HELA efterkrigstiden fram till 1993 styrdes Japan med korta undantag av det liberaldemokratiska partiet, LDP. Men Japans styre beskrevs som en järntriangel. Dess tre hörn var LDP, ämbetsmännen och storindustrin. Byråkratin består av experter från Japans elituniversitet med uppgift att utreda och formulera lagförslag. De har ofta nära relationer med storföretag där de inte sällan blir styrelsemedlemmar efter pension vid 55 års ålder. Det kallas målände nog *amakudari*, nedstigen från himlen. Storföretagen har också nära relationer till politikerna som är angelägna om att bli omvalda och därför lovar sina väljare att ta hem så mycket medel och anläggningar till sin valkrets som möjligt. Tjänster och gentjänster är legio. När lagförslaget är utarbetat av byråkraterna, presenterar ministern, som sällan sitter länge på sin post och alltså inte är

Sannfinländare i värmen

12 Bengt Lindroth ser Sannfinländare tas in i värmen

Israeliska fredsvändor

14 Mats Wiklund finner en Netanyahu i fredsvändor

Politikens osynliga risker

16 Ulrich Beck iakttar ett samhälle på gränsen till självförstörelse

Spöskrivarens misstag

18 Theodore Dalrymple om plagiat, diktatorer och doktorsavhandlingar

Notiser

19 Pressgrannar, Syrien och Håkan Julholts värdeord

Staden Miyagi i Japan.

FOTO: AXEL ÖBERG/XP/SCANPIX

så insatt i frågan, det för parlamentet. Där röstar man alltid med sitt parti.

Sedan LDP förlorade sin maktställning till en rad partier som kommit och gått (ofta med avhoppade LDP-politiker i spetsen) finns det inte samma givna kontakt mellan byråkrater och politiker. Därmed finns det inte heller den sortens experter som i praktiken formulerar beslut. En politiker uttrycker sällan eller aldrig någon ideologisk övertygelse utan deltar istället i ett maktspel där vinsten inte ens behöver vara en ministerplats utan inflytande i kulisserna. Den skickligaste blir *skuggshogun*.

De flesta politiker är söner, sekreterare eller assistenter till tidigare politiker, byråkrater, fackföreningsledare eller *talento*,

kändisar. Politiker står så högt i samhällshierarkin att de tilltalas med den finaste titeln av alla i Japan, *sensei* (lärare).

Men mycket få politiker har ensamma haft makt, en följd av de ständiga överläggningar och insiderstrider som pågår i alla partier. Hierarki och senioritet är en annan faktor. Politiker förväntas visa respekt och återhållsamhet inför mer seniora kolleger. Först gradvis kan man på det sättet i bästa fall komma sig upp.

På grund av detta ständiga manövrerande finns det ingen som med den amerikanska president Harry S. Truman säger: *The buck stops here* – jag har det yttersta ansvaret. Det råder ett vakuum där det särskilt i en situation som nu borde finnas en person

med stark övertygelse, kunskap och möjlighet och fallenhet att leda.

På grund av detta maktens tomrum har Japan och världen dag efter dag sett premiärminister Naoto Kan nästan uteslutande uppmuntra nationen att hålla samman och göra sitt bästa istället för att komma med initiativ och lösningar.

Kan är den femte premiärministern på fyra år. Han sitter på sin post uteslutande för att regeringspartierna och dess fraktioner inte har kunnat komma överens om någon annan, för tillfället. Före katastrofen, i februari, stödde mindre än 20 procent av de tillfrågade väljarna honom. I parlamentet rådde dödläge över budgeten. Den ekonomiska krisen är inne på sitt tredje decenni- »

um och grundläggande samhällsproblem förvärras.

Kan han inte heller relationer till byråkrati och industri av det slag som många tidigare premiärministrar hade. Han var en outsiderpolitiker som blev beundrad som *whistleblower* för att han avslöjade hur blödersjuka infekterats med hiv-smittat blod. Nu framstår hans brist på relationer till kraftindustrin som iögonfallande. I en för japanska politiker ovanlig stund av öppen irritation lät han vid ett tillfälle förstå att han inte visste något mer om kärnkraftsläget i Fukushima än vad kraftbolaget Tepco behagade tala om för honom.

Trots alla förberedelser för katastrofer har räddningsarbetet kritiserats. Det har tagit tid, och förstörda vägar och brist på bensin kan knappast vara enda orsaken. Efter jordbävningen i Kobe 1995 då över 6000 människor dog, hann *yakuza*, Japans maffia, fram med soppkök före myndigheterna. Så har det inte varit nu, men kanske bara för att *yakuza* inte är lika verksam i Tohoku som i Kobe. Ett företag som Sony kunde till skillnad från staten redan dagen efter distribuera vatten, mat och andra förnödenheter med helikopter till sina anställda och andra.

ETT JAPANSKT GISSEL är oviljan att ta ansvar. Det är baksidan av förankring, eller, som det heter på japanska, *nemawashi*, alltså nödvändigheten av att under lång tid gradvis binda upp rötterna på ett träd man vill flytta. Om något oväntat inträffar är det mycket svårt för en underordnad att gripa in när de där uppe tvekar eller sviker. Det gäller säkert också kärnkraftsverket i Fukushima.

Det sägs nu att Japan kommer att hämta sig snart. Människor hjälper varandra. Att höra till en grupp, ett kollektiv, ett samhälle är en räddning. Här behöver inte polis vidta åtgärder – ingen stjälar från de oskyddade hemmen. Det japanska folket har *sisu*. Från barnsben får de höra: "*Gambatte kudasai!*" Kämpa på!

Men hur mycket den enskilda människan och den enskilda byn än kämpar, måste det större krafter till för att bygga upp Tohoku igen. En fiskare har sin båt, köpt på lån. När lånet är betalt är det dags att köpa en ny båt eller bygga ett nytt hus. I spillrorna av allt som nu ser ut som kaffevad ligger inbetalningskortet till amorteringar som aldrig kommer att kunna betalas. På fälten ligger de solförstärkande plastskydden över tomater och jordgubbar söndertrasade i grålera. Risfälten som snart skulle planteras står för tidigt under vatten.

Det fordras alltså att politiker, myndigheter, företag och organisationer samlar sig till gemensam aktion, snabbt. Det är dessvärre inte något som är vanligt i Japan.

Monica Braw

FINLAND

Det sanna Finland?

De populistiska och främlingsfientliga Sannfinländarna har slagit igenom i finsk politik. Men inget av de etablerade partierna är främmande för att samarbeta med dem, konstaterar **Bengt Lindroth**.

"TA IN DEM I REGERINGEN, så gör de bort sig själva!" Resonemanget gäller inte Sverige och Sverigedemokraterna. I de nordiska grannparlamenten blir däremot svaret allt oftare "ja" på frågan om övriga partier kan gå i lag med populisterna eller invandringsfientliga för att nå majoritet. Det handlar inte längre om bara Danmark. Norska Høyre, med vind i seglen, kan tänka sig att ersätta dagens rödgröna regeringskoalition i allians med Framstegspartiet. Inför riksdagsvalet den 17 april i Finland antas Sannfinländarna bli de verkliga segrarna. De ses av många som en fullt möjlig medlem i någon av de samregeringar landet alltid brukar sy ihop. "Vore det sist och slutligen så illa att ta med Sannfinländarna i en vänsterdominerad regering?", skrev en kolumnist nyligen i finlandssvenska och vänsterpräglade *Ny Tid*. Samma tanke luftas ibland på borgerligt håll.

Håller sig alltså de politiska etablissemangen i Sverige med så mycket renare ideal och moral än de nordiska kollegerna? Fan tro't, men då det gäller Finland år 2011 förklaras många av skillnaderna av erfarenheter ur historien.

SANNFINLÄNDARNA HAR I gallup nått 16–17 procent, mot bara fyra i valet 2007. De ligger hack i häl på de tre stora – centern, moderata samlingspartiet och socialdemokraterna – som i årtionden regerat i växlande kombinationer och med väljarandelar på vardera 20–25 procent. Centern och moderaterna har nu styrt i fyra år. Socialdemokraterna har uppenbara problem och förlorar till exempel i klassiska skogsindustribygder till Sannfinländarna. Men Sannfinländarna vinner sympatisörer också från andra håll.

Många är de studier, reportage och kulturskapelser som målar bilden av stora grupper medborgare som sedan länge vänt ryggen åt politiken eller "herrarna i Helsingfors". En rad skandaler kring finansie-

ringen av 2007 års valkampanjer förstärker de stämningarna. Främst var det ett antal centerpolitiker som stod i centrum. Miss-tanken om att också statsministern Matti Vanhanen var inblandad bidrog förra året till hans avgång. Efterträdaren Mari Kiviniemi har däremot övertygat om att hon aldrig var i närheten av den här trafiken. Detta, plus hennes förmåga att snyggt och med excellenta språkkunskaper representera Finland ute i Europa, har vänt centerns chanser att trots allt klara riksdagsvalet hyfsat.

Var tredje väljare lät bli att rösta 2007, vilket bekräftar bilden av Finland som "den alternativlösa demokratin". En etikett som stämpades redan för årtionden sedan av socialdemokraten Erkki Tuomioja. Då lade den utrikespolitiska pressen från Sovjetunionen lock på mycket av det politiska samtalet. Men också om klimatet har mildrats skiljer sig republiken ännu från övriga Norden. Det partipolitiska vardagslivet syresätts allt för sällan av friare samtal i radio, tv, press och på webben. Alltför få åsikter prövas i offentliga samtal och munhuggningar, i tankesmedjor eller av utomstående debattörer. Politikerna stänger in sig i riksdagen.

Visst finns det skillnader. Inför valet står statsfinanserna i centrum. Liksom i Sverige blir välfärdsstaten dyrare, de sociala klyftorna vidgas, arbetslösheten är lika hög. Intäkterna måste öka och utgifterna minska. Höjd moms, men inte på mat, säger centern. Ökad skatt på kapitalinkomster, men sänkt inkomstskatt, ropar moderata samlingspartiet. Socialdemokraterna vill skärpa skatteprogressiviteten. De regeringsvana småpartierna lägger fram sina varianter. Men alla vet att allt blir förhandlingsbart efter valnatten. Alla har regerat med alla.

Boten mot detta dribblande skulle alltså vara Sannfinländarna.

TIMO SOINI, ORDFÖRANDEN, är en fryntlig

Timo Soini, partiordförande för Sannfinländarna.

FOTO: HEIKKI SAUKKOMAA/SCANPIX

och slagfärdig debattör. Snart fyllda femtio. Ger ett resonabelt intryck. Sitter i Europaparlamentet. Egentligen en försiktig general, som menar att han blott för vanligt folks talan. Då det gäller partiets mer hårdföra invandrarkritiska medlemmar sade han nyligen i *Helsingin Sanomat* att "de har inte valt Sannfinländarna för min skull, utan den frågan är deras grej". Därmed beskriver Timo Soini sitt eget parti som en åsiktsmäsigt brokig och lös skara, kanske i förhoppning om att därmed slippa lastas för vad den mest omskrivna invandrarkritikern i dagens Finland, Jussi Halla-aho, vråker ur sig.

Jussi Halla-aho är ett fenomen omvärlden har skäl att hålla ögonen på. En fyrtioårig akademiker, doktorerad i kyrkoslaviska, mest närvarande på egen blogg och webbsida där hans följeslagare omtalar honom som "Mästaren". Han filosoferar om multi-

kulturalismens och den globala gemenskapens kulturrens omöjlighet och om de "lokala kulturernas" självklarhet. Idéer som för övrigt togförs också av andra finländska akademiker. Främst av Timo Vihavainen, professor i Rysslandskunskap vid Helsingfors universitet, i boken *Länsimaiden tuho* (Västerlandets undergång, 2009). Han vurmar för något slags slavofil andlighet à la Solz-jenitsyn.

Jussi Halla-ahos verbala utfall mot muslimer i Finland (totalt cirka 30 000) kan vara av grövsta sort. Han har dömts till böter för hets mot folkgrupp. Han ondgör sig över "nyfinländare som masturberar i simhalls barnbassänger", men också över kvinnor som saknar förmåga att tänka logiskt, över Sverige som "otvivelaktigt är Europas mest totalitära stat". Han sitter redan i Helsingfors stadsfullmäktige och nu är han

riksdagskandidat. Än så länge har Jussi Halla-aho varit sällsynt i tv-soffor, radiodebatter och intervjuer. Han satsar hellre nördaktigt på den virtuella skuggvärlden som sitt medium. Han har vunnit stort rykte redan innan han står i riksdagens talarstol.

UTSIKTEN ATT FINLANDS riksdag besätts av kanske trettioålet sannfinländare lockar andra politiker att profilera sig invandrings-skeptiskt. Finansministern och moderatledaren Jyrki Katainen har beklagat att finländare stämplas som rasister när de framfört välgrundad kritik i invandringsdebatten. Socialdemokraternas ordförande Jutta Urpilainen har kraftfullt påmint om talesättet "maassa maan tavalla", det vill säga följ seden i landet där du vistas.

Egentligen tycks inget av de stora partierna ängslas inför tanken på samarbete med Timo Soini. Sannfinländarnas program för ekonomi och välfärd är vagt, ligger i samma fält där alla andra rör sig. Deras idéer om att Finland skall säga upp alla klimatavtal som missgynnar landets industri, eller lämna EU och euron, är så orealistiska att Timo Soini vet att de inte tas på allvar av andra. Hans opposition mot att Finland skulle medverka till att utrusta EU med fullmakt att vid behov ge mer ekonomiskt stöd åt slösaktiga medlemmar à la Grekland är numera regeringspolitik. Så, närmare betraktat, förändringarna blir möjligen inte så stora med Timo Soini i regeringen. Att skära lite i flyktingkostnader och bistånd kan fler än han tänka sig.

Historien går igen. Det är den enkla sanningen. Timo Soini var den sista partisekreteraren i Landsbygdspartiet innan han för sexton år sedan var med och grundade Sannfinländarna. Landsbygdspartiets storhetstid inföll i slutet av 1960-talet och på 70-talet. Då omvandlades småbrukar- och landsbygds-Finland till ett urbant industrisamhälle snabbare än någon annan nation i Norden. Utvandringen till Sverige slog rekord.

Många greps av missmod och den färgstarke Veikko Vennamo vann väljare och arton platser av riksdagens 200. Han käftade emot dåtidens maktelit under president Urho Kekkonen. Idag hotas republiken av en ny strukturkris. Det stolta Nokia seglar kanske inte under finländsk flagg länge till. Det globala sväljer också skogsindustrin. Det finska får trängas med det främmande. Dags för en ny sanningssägare i Veikko Vennamos anda.

Historien bjuder på ännu en fundering. Landsbygdspartiet kom i regering på 1980-talet, under sonen Pekka Vennamo. På några år knådades partiet till parlamentarisk fyllningsmassa, innan det torkade ihop fullständigt. Timo Soini var med på den tiden. Hur undviker han att det upprepar sig? ✱

MELLANÖSTERN

Israel pressas till fred

Revoluten i arabvärlden har skapat en ny chans för fredsprocessen mellan Israel och palestinierna. Frågan är om Benjamin Netanyahu är beredd att ta den, skriver **Mats Wiklund**.

ALLDELES UTANFÖR Jerusalems gamla stad närmar sig ett följe på 10–15 personer. De är inte, märker jag snabbt, turister utan kan tveklöst hänföras till vip-kategorin. Ett par vältränade unga män i gruppen förfogar över ett minst sagt vaksamt rörelseschema. De lämnar inga tvivel om att de är beredda att gå långt för att sköta sitt uppdrag.

Med ens står allt uppenbart. En lång, ljus man riktar en granskande blick mot mig: Carl Bildt har gjort ett nedslag i Israel. Mötet med Sve-

riges utrikesminister på öppen gata var överrumplande, men heller inte direkt överraskande. Samma dag stod Bildts besök i Israel att läsa om i *Jerusalem Post* och dagen därpå hade tidningen en lång intervju med honom där han presenteras som representant för en av EU:s mest Israel-kritiska medlemmar.

Under denna vecka i början av mars gör flera europeiska utrikesministrar blixtbesök i Israel. Syftet är alldeles uppenbart: att sätta press på regeringen Benjamin Netanyahu att dra igång fredsprocessen. Även de intervjuas i *Jerusalem Post*, och budskapet är tydligt samordnat i EU:s regeringskanslier: det är dags nu. Upproret i arabvärlden har öppnat en möjlighet som måste tas till vara. Det är hög tid för Neta-

nyahu att slå in på den väg som leder till en tvåstatslösning.

Israels premiärminister befinner sig alltså under press, och till stor del är den självförfädd. Han har visserligen, och med åtskilliga reservationer, accepterat en palestinsk stat, men samtidigt gjort föga för att underlätta möjligheterna för dess tillkomst. Kanske har Netanyahu slutligen nått vägs ände med sitt schackrande, sina tomma löften och konstanta underminerande av fredsprocessen. När han ringde till förbundskansler Angela Merkel och klagade över att Tyskland och EU fördömde den israeliska bosättningspolitiken i FN:s säkerhetsråd fick han en utskällning till svar: "Hur vågar du! Det är du som har gjort oss besvikna. Du har inte gjort någonting för att skapa fred." En skakad Netanyahu försäkrade Merkel att han snart skulle ta ett stort fredsinitiativ.

New York Times-kolumnisten Thomas Friedman brukar beskriva den grund-

Att få hem Axess
i brevlådan är
månadens höjdpunkt!

Prova tre nummer av Axess för endast 99 kronor eller ett helår för bara 499 kronor!

det är en kall
stinafrågan.
ka regeringen
ska skäl över-
ilderna. Även
nska brödra-
gar och inrikt-
heran har en
n Ankara. Al-
proret i arab-
de men för Is-
ed palestinier-
och för stabi-

En backlash
st därför lig-
ändra sin po-
religger fak-
ablissemang-
ulism och be-
om gränserna
intilliggande
rabförbundet
l har ännu in-

gats, att han riskerar politisk isolering och att inte ens goda vänner längre är villiga att överse med förhållning och passivitet. Inte bara EU är irriterad. Även den närmaste bundsförvanten USA börjar svalna och ställa sig frågan om inte Israels agerande motverkar dess egna intressen

JAG TESTAR HERZOGS tes på professor Moshe Maoz vid Hebrew University i Jerusalem. Maoz är statsvetare med särskild inriktning på palestinierna och har lång erfarenhet från fredsförhandlingar och Israels utrikesförvaltning.

– Palestinafrågan är den viktigaste för araber och muslimer – hos allmänheten. Regimerna bryr sig inte om den, de är cyniska och tänker bara i termer av egenintresse. Bara genom att visa att man är villig att seriöst ta sig an frågan kan Israel förbättra stämningsläget i arabvärlden. Ja, vi har fred med

te tagit chansen.

Och därmed kvarstår riskerna. Jag nämner för Moshe Maoz att under protesterna i Egypten hördes nästan inga budskap eller slagord mot Israel. Detta är inte en repris på revolutionen i Iran 1979.

– Nej, den enda gången som Israel nämnades var när Yusuf al-Qaradawi talade på Tahrirtorget – men då var det oförsonligt. (al-Qaradawi är Muslimska brödraskapets ledande företrädare.) Det här kan få smittoeffekter, och Muslimska brödraskapet är mycket motiverat och välorganiserat. Om inte den övriga oppositionen i Egypten organiserar sig bättre kommer brödraskapets inflytande att öka.

Och till skillnad från revoltörerna i Östeuropa 1989 verkar ett alternativt intellektuellt och politiskt ledarskap saknas i arabvärlden. Var finns en Lech Waleśa eller en Václav Havel som kan ta över och som backas upp av en rörelse?

– Nej, man ser dem inte. Ännu. Men de kanske dyker upp. Jag accepterar inte argumentet att "araber inte kan klara av demokrati". Jag är mycket imponerad av den unga generationen araber. Men de är inte organiserade. ✱

FOTO: AP/SCANPIX

Politikens osynliga risker

Vi lever i en era där gränsen mellan kalkylerbara risker och okalkylerbara faror ständigt överskrids. Kärnkraftskatastrofen i Japan är det senaste exemplet på att samhället inte klarar av att kontrollera risken för självförstörelse, skriver den tyske sociologiprofessorn **Ulrich Beck**, författare till boken *Risksamhället*.

TERMEN "världsriskssamhälle" syftar på en epok då kontroverserna i samhället i allt högre grad bestäms av utvecklingens skuggsidor. Det som till att börja med inte var synligt för någon blir politikens motor.

Kärnteknologins risker, klimatförändringar, finanskris, 11 september och så vidare är till skillnad från tidigare industriella risker omöjliga att begränsa vare sig geografiskt, tidsmässigt eller socialt, inte möjliga att tillskriva någon ansvaret för enligt gällande regler om kausalitet, skuld, ansvar och omöjliga att kompensera, inte försäkringsbara.

När privata försäkringar inte längre ger något skydd – och så är fallet med kärnkraften, men även med genteknik – överskrids ständigt på nytt gränsen mellan kalkylerbara risker och okalkylerbara faror. Denna faropotential gör att regelsystemet för "rationella" kontroller kommer att förhålla sig till den växande självförstörelsepotentialen som en cykelbroms till ett interkontinentalt flygplan.

MEN SKILJER SIG FUKUSHIMA inte från Tjernobyl såtillvida att skräckhändelserna i Japan ursprungligen handlar om en naturlig katastrof? Förödelsen utlöstes trots allt inte av mänskliga beslut, utan genom jordbävningen och tsunamin.

Kategorin "naturkatastrof" signalerar att händelsen inte förorsakats av människor, vilka därför inte heller kan utkrävas ansvar för den. Men det är ett perspektiv från tidigare århundraden. Begreppet är falskt redan i den meningen att naturen inte vet av några katastrofer, på sin höjd dramatiska förändringsprocesser. Förändringar som en tsunami eller en jordbävning blir katastrofer först i förhållande till en mänsklig civilisation.

Beslutet att bygga kärnkraftverk i jordbävningsdrabbade områden är ju ingen naturhändelse utan ett politiskt beslut, som också måste motiveras i den politiska sfären, avvägt mot medborgarnas anspråk på säkerhet, och genomdrivas trots motståndsytringar. Inte bara vid byggandet av kärnkraftverk, utan även vid byggandet av höghus, ja vid planering och arkitekto-

nisk utformning av en världsstad som Tokyo (men det gäller även mindre städer), förvandlas så kallade "naturkatastrofer" till beslutsavhängiga risker, för vilka – åtminstone i princip – beslutsfattare kan hållas ansvariga. Det japanska exemplet visar hur nära sammanflätat det som vi tillskriver naturen är med det som vi tillskriver tekniken och mänskligt vetande.

NÄR MAN NU TALAR OM "naturkatastrofer" och "miljörisker", sker det vid en historisk tidpunkt när det faktiskt inte längre finns något sådant som "ren natur", möjligt att kontrastera mot teknik och samhälle. Det som den ena parten, exempelvis den kemiska industrin, förpestar som "miljö", är det som den andra parten, till exempel jordbruket, turismen eller fiskerinäringen, har att erbjuda på marknaden.

Atomindustrin har lärt sig av miljörelsen; i konkurrensen om att förtränga de stora riskerna räcker det inte längre att förneka "restrisken", utan ett likvärdigt schackdrag är att svärta ned alternativen. I överutbudet av undergångsmöjligheter öppnar riskernas offentliga dramaturgi för ett lömskt spel, genom vilket en svartare svärta kan användas för att tvätta den egna svärta vit. I denna mening var det paradoxalt nog klimatförändringens högkonjunktur som öppnade de nya världsmarknaderna för kärnkraftsanläggningar.

Svaret på de moderna riskerna är idén om försäkring. Man behöver inte längre uthärda träländet under försynens skickelser och ödets slag. Förhållandet till naturen, världen och Gud förändras på så sätt att man själv är ansvarig för sin egen olycka, då man ju i princip förfogar över medlen att kompensera för dess konsekvenser. Så ser i alla fall myten om det "försäkrade livet" ut, som sedan 1700-talet triumferande brett ut sig över alla samhällsområden.

När man lyckades skapa ett samförstånd kring industrialismens tidiga risker, så baddades det in i ett slags förebyggande eftervård (brandkår, försäkringar, psykologisk och medicinsk vård och så vidare). I den chock som människor drabbades av inför skräckbilderna från Japan ligger väl också

den gryende insikten om att det inte finns någon institution, ingen faktisk och väl inte heller någon tänkbar, som vore förberedd på denna härdsmläta och kunde garantera samhällsordningen, det kulturella och politiska tillståndet även i detta det yttersta av fall. Däremot finns det många aktörer som specialiserar sig på det enda som nu är möjligt: att förneka farorna. Det som får ersätta säkerhet genom förebyggande eftervård är nämligen ofelbarhetens tabu. Varje land – särskilt naturligtvis Frankrike, det vet atomexperten Sarkozy – har världens säkraste kärnkraftverk! Väktare av detta tabu bli kärnkraftsforskningen och kärnkraftsbranschen, just de som genom de katastrofala händelserna togs på bar gärning i sin okunnighet, utlämnade i hela världssamfundets strålkastarljus. Bara "kommunistiska" kärnreaktorer kan explodera, hette det när Franz Josef Strauss 1986 försökte marginalisera händelserna i Tjernobyl – underförstått att den högt utvecklade kapitalistiska västvärlden förfogar över säkra kärnkraftverk.

Men nu har alltså det aktuella haveriet inträffat i Japan, som allmänt betraktas som världens bäst utrustade högteknologiska land med en starkt säkerhetsinriktad organisation. Fiktionen att västvärlden kan låta sig invaggas i säkerhet är borta. Inte ens den enkla frågan: Men tänk om det trots allt händer?, får något svar, i avsaknad av förebyggande åtgärder. På motsvarande sätt vilar den politiska stabiliteten i risksamhället på att inte-tänka-närmare-på-saken-principen.

MEN INFÖR DE dramatiska händelserna i Fukushima, som utspelade sig i alla vardagsrum världen över, bryter denna den tekniska rationalitetens säkerhetsmyt samman: Vad spelar den sannolika säkerheten – och därmed hela den teknisk-naturvetenskapliga riskanalysen – för roll vid bedömningen av en möjlig härdsmläta, som om den inträffar visserligen lämnar teorin intakt, men förintar livet? En annan fråga som blir högst akut är vad ett rättssystem duger till som reglerar de tekniskt hanterbara småriskerna in i minsta detalj, men i kraft av sin auk-

Strålskadade arbetare vid kärnkraftverket Fukushima förs bort.

FOTO: AP/SCANPIX

toritet sörjer för att de stora faror som hotar allas överlevnad, i den mån som de inte låter sig minimeras tekniskt, legaliseras och åläggs alla som en acceptabel "restrisk"?

Utifrån den "nukleära opportunisten" – en gestalt som den tyska förbundskanslern Angela Merkel nu utgör ett exempel på – låter sig dilemmat med en kärnkraftsvänlig politik avläsas. Hur kan en politisk auktoritet upprätthållas som måste möta väljarnas riskmedvetande med energiska säkerhetspåståenden, men som just därigenom försätter sig i den ständigt anklagades tillstånd och med varje katastrof eller tecken på en sådan sätter hela sin trovärdighet på spel?

ATT DET ÅTERSTÅENDE hoppet i Japan vilade just på insatser av "självförsvarskrafter", som med släckningsvatten från helikoptrar skulle kompensera för de utslagna kylanläggningarna, är mer än ironiskt. Hiroshima var fruktansvärt: den rena fasan. Men i det fallet var det fienden som slog till. Vad händer när det fruktansvärda växer fram mitt i samhällets produktiva sfär? Då är de krafter som äventyrar nationen samma instanser som skagarantera rättvisa, ordning,

rationalitet och demokrati. Vilken industripolitik skulle bli resultatet om Tokyo trots allt smittats? Vilken kris hade det inneburit för teknologin, demokratin, förnuftet, samhället?

MÅNGA BEKLAGAR ATT de skakande bilderna från Japan väcker falsk oro hos människor och underblåser en "pseudovetenskap" om medkänsla. Men då förbiser man helt naivt den politiska dynamik som ryms i den segerrika, industriella kapitalismens underskattade självförstörelsepotential. Många faror – paradexemplet: kärnstrålning – är nämligen osynliga, de undandrar sig den vardagliga erfarenheten. Det innebär att förstörelse och protester måste förmedlas på symbolisk väg. Först genom tv-bilderna kan medborgarna bli "seende".

Frågan om ett revolutionärt subjekt som kunde kullkasta makten över riskpolitikens definitioner (vem bestämmer vad som är eller inte är en allvarlig risk, och på grund av vilka antaganden?) är fäfång. Antikärnkraftsrörelserna, den kritiska medieofentligheten, och så vidare, förmår inte – eller förmår inte ensamma – åstadkomma en

helomvändning i atompolitiken. Motrörelsen mot kärnkraften är till sist inte demonstranterna som blockerar bortforslandet av brännämnet. Kärnkraftens mest glödande motståndare är – kärnkraftsindustrin själv!

I BILDERNA AV DE katastrofer som kärnkraftsföretagen kategoriskt utesluter går säkerhetsmyten upp i rök. När man inser, när det bevisas, att det som rationalitetens och ordningens väktare legaliserar och normaliserar är livsfaror, har djävulen sluppit lös i den byråkratiskt utlovade säkerhetens miljö. Man kan därför med rätta säga att frågan om det politiska subjektet i klassamhället motsvaras av frågan om denna "politiska reflexivitet" i risksamhället.

Men att därav dra slutsatsen att upplysningen är på väg in i en ny fas, som den barmhärtiga historien nu förunnar oss, vore helt felaktigt. Tvärtom lär många känna sig påmind om försöket att få vattnet som flyter in i båten att rinna vidare genom att borra ett hål i skrovet. ✧

Översättning: Jim Jakobsson

Gaddafi borde byta spökskrivare

Att protestera mot världens ondska är till lika delar en plikt, ett nöje och ett slöseri med tid; för till skillnad från godheten är ondskan hydraulik. Utrota något ont, och snart växer ett annat fram för att ta dess plats. Likväl har vi som människor inget annat val än att protestera.

Att skaffa sig en filosofie doktorstitel genom plagiat ligger förvisso inte särskilt högt på skalan över mänsklig ondska. Men den senaste tiden tycks det faktiskt ha blivit en epidemi. Bara häromdagen tvingades den tyske försvarsministern, baron Karl-Theodor zu Guttenberg, avgå då han inte längre kunde förneka att en fjärdedel av hans doktorsavhandling om EU:s konstitution var ett plagiat. Ett mycket bättre straff hade varit att tvinga honom läsa den, men sådana medeltida tortyrmetoder kan inte längre accepteras i civiliserade länder.

Dagen före avslöjades det att Saif al-Islam Gaddafi, son till den välkände diktatorn, kan ha plagierat en stor del av sin doktorsavhandling vid London School of Economics. Jag hoppas att jag inte uppfattas som cynisk, men jag inte kan låta bli att tro att tidpunkten för detta avslöjande hade ett visst samband med de aktuella händelserna i doktor (som vi tills vidare måste fortsätta kalla honom) Gaddafis hemland. Det är bara rätt och riktigt att arbeten av doktorander förutsätts vara originalverk så länge ingen bevisat att de är plagiat, men om jag vore typen som slog vad, skulle jag inte satsa mycket pengar på att dr Gaddafi frikänns från anklagelserna mot honom och hans avhandling. Inom parentes kan jag här nämna att det inte är alla som beundrar doktorsavhandlingar, åtminstone inte inom humaniora. Min framlidne vän, den store ekonomen Peter Bauer, fick av sin handledare vid Cambridge höra att det bara fanns två sorters doktorander: de som inte var tillräckligt bra, och de som var för bra. Handledaren tittade honom sedan i ögonen och frågade: "Vilken sort är du, Bauer?" Han bestämde sig för att han var för bra.

Av dessa två fall av plagiering, som på ett så lyckosamt sätt förenar öst och väst, är fallet Gaddafi utan tvivel allvarligare: det verkar nämligen som om Gaddafis avhandling i sin helhet skrevs av någon annan än Gaddafi.

Man måste säga att det har gått ganska långt när en avhandling är både spökskriven och ett plagiat, som verkar vara fallet här. Om man betalar någon för att spökskriva ens avhandling, vill man åtminstone att det ska vara den personens eget verk och inte någon annans. Det är direkt skamligt av en spökskrivare av en avhandling att utge någon annans verk som sitt eget. Det fläckar hela yrkeskåren av avhandlingsspökskrivare.

Men det stannar inte där. Återigen hoppas jag att jag inte uppfattas som cynisk när jag säger att dr Gaddafis framgångsrika försvar av sin avhandling på något sätt kan ha varit kopplat till hans betalning av 1,5 miljoner pund till – just det, ni gissar rätt, ni är precis lika usla som jag – London School of Economics. Det behöver knappast sägas att det inte finns något bevis i juridisk mening, åtminstone inte än, för ett samband mellan dessa två händelser, tilldelandet av doktorstiteln och donationen. Men på det hela taget tror jag det är bäst, ur den akademiska redlighetens standpunkt, om tilldelning av doktorstitlar och donerande av pengar hölls isär lite bättre.

Hedersdoktorat är naturligtvis en helt annan sak. Så utnämndes till exempel Samuel Doe, före detta president i Liberia, till hedersdoktor i Sydkorea i utbyte mot ett avverkningstillstånd. Det vore sorgligt om Storbritannien gick i samma riktning, även om landet faktiskt håller på att bli mer som Liberia än Sydkorea. ✱

Theodore Dalrymple är läkare, debattör och författare, vars senaste bok, *The New Vichy Syndrome. Why European Intellectuals Surrender to Barbarism*, kom ut våren 2010. Kolumnist på bland annat *Spectator* och *New Criterion*.

Översättning:
Jim Jakobsson

I korthet

PRESSGRANNAR

"Marx skriver ibland som om historiska trender vore naturkrafter; ändå är det tveksamt om det är därför som han ser socialismen som kapitalismens logiska följd. Om socialismen är historiskt predestinerad, varför ägna möda åt politisk kamp? Snarare förväntade han sig att kapitalismen skulle bli mer exploaterande, samtidigt som arbetarklassen blev starkare, mer talrik och erfaren, och att dess män och kvinnor, eftersom de är någorlunda rationella, skulle ha alla skäl i världen att göra uppror mot sina förtryckare. Liksom människans fria handlande är en del av Guds förutbestämda plan, kommer enligt Marx en allt hårdare kapitalism att tvinga fria män och kvinnor att avskaffa den. En medveten mänsklig handling ger upphov till en revolution, men paradoxen är att denna handling i sig är en färdigskrivet plan.

Men man kan inte säga hur fria män och kvinnor under vissa omständigheter är tvungna att bete sig, eftersom tvånget inte gör dem

fria. Kapitalismen må balansera på en avgrund, men det är inte säkert att den ersätts av socialism. Det kan vara fascism eller barbari. Hobsbawm erinrar oss om en allmänt förbisedd passus i *Det kommunistiska manifestet*: kapitalismen, skriver Marx ödesdigert, kan sluta med 'de välbärgade klassernas' ruin. Det är inte osannolikt att den enda socialism som vi kommer att bevittna är den som påtvingas oss efter en nukleär eller ekologisk katastrof. Liket andra

1800-talsfilosofer som trodde på framsteg, kunde inte Marx föreställa sig att den mänskliga naturen kunde bli så tekniskt driven att den slutligen skulle ta livet av sig själv. Detta är ett av flera skäl till att socialismen, liksom allt annat, inte är historiskt ofrånkomlig."

Terry Eagleton recenserar Eric Hobsbawms bok *How to Change the World: Marx and Marxism*

1840-2011 i *London Review of Books*.

Makten skrämmd i Syrien

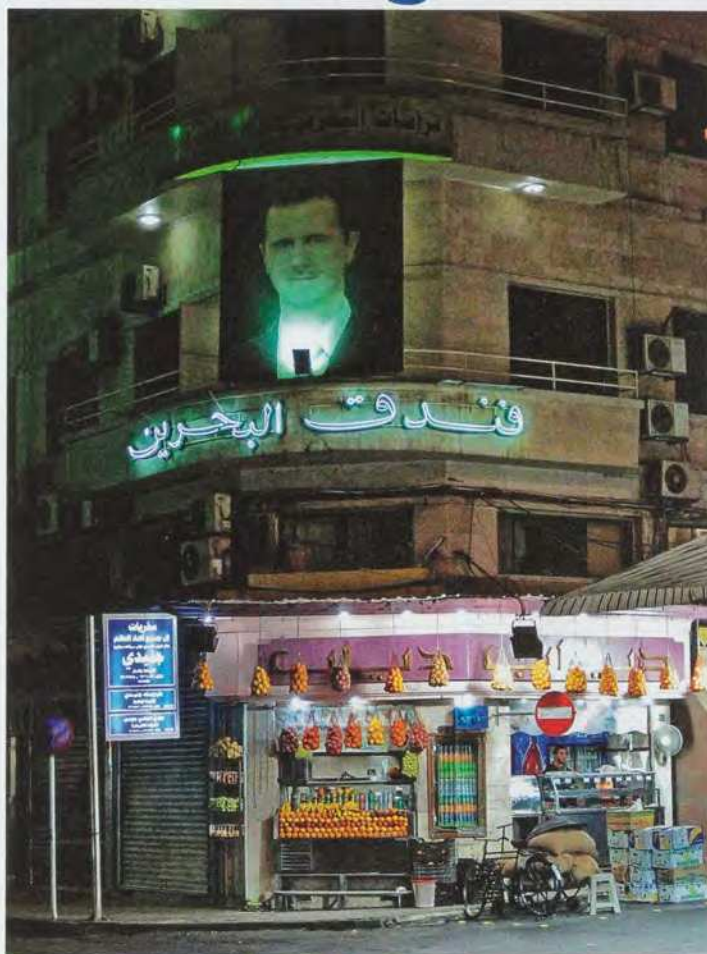
Revolutionen, *el-thawra*, är i Syrien allestädes närvarande. Den har namngivit torgen, tidningarna, kvarteren, till och med en stad. Den 8 mars varje år hålls parader och hängs färggranna banderoller över gatorna, som betygar folkets lojalitet till dess värden: enighet, frihet, socialism.

Men Baathpartiets maktövertagande 8 mars 1963 var ingen revolution. Det var en truppmanöver. Folket informerades om sin resning i efterhand, när Radio Damaskus till tonerna av dånande marschmusik förklarade att armén på massornas uppdrag hade "genomfört en revolutionär aktion och gripit makten". Det var bara att hålla till godo.

Från självständigheten 1946 fram till den "korrektiva rörelsen" i november 1970, när regimen styrdes av Hafez el-Assad själv grep tyglarna, var Syrien känt som ett av världens mest instabila länder. Man drabbades av i genomsnitt en framgångsrik statskupp per två eller tre år, och varje gång följde en proklamation om folkets seger.

Efter Hafez el-Assads maktövertagande blev situationen den omvända, bedövande stabil. Inga oplanerade maktskiftet har skett sedan dess. Men relationen till folket har förblivit densamma: vanliga syrier hölls lika långt från politiken som alltid. Baathpartiets slagord om "folkdemokrati" reducerades till kamouflage för Assads enmansdiktatur, och den enstörige, hemlighetsfulle ledaren – han kallades "Sfinxen i Damaskus" – gjorde ensam på sin kammare upp alla planer för revolutionens fortskridande.

Den sista av planerna gick i lås omedelbart efter Assads död i juni 2000, när hans son Bashar utsågs till republikens nya president. Bashar el-Assad har troget fullföljt faderns politik, och förra året firade han tio år som Syriens ledare, men när detta skrivs är det inte säkert att det blir elva. Något nytt och främmande har trängt sig in i arvrepubliken, något som skrämmer Baathpartiets funktionärer, soldater och byråkrater. De verkar inte ens säkra på vad de ska kalla det, när folket reser sig och kräver makten.

Aron Lund Och över allting vakar Bashar el-Assad.

FOTO: ARON LUND

HÅKAN JUHOLT HAR ORDET

Håkan Juholt har hållit sitt linjetal som partiordförande. Det blev 6 517 ord framsagda på en timme, 2 minuter och 29 sekunder. Hade han inte blivit avbruten av ideliga applåder hade han klarat det på 52 minuter blankt.

Det fanns korta ord som *vi* och det fanns långa som *pensionsöverenskommelsen* (24 bokstäver). Men medeltalet låg tryggt på svensk standard: 5,2 tecken per ord.

Men vad sade han? Jo, topplistan är
220 och
219 att
153 som
148 det
146 vi

Allt är högintressant. Det finns och-talare som raddar upp och att-talare som resonerar. Politiker är nästan alltid och-talare, men Håkan Juholt håller balansen. Det finns en-talare som introducerar nya ämnen och den-talare

som tjarar om gamla. Juholt har – originellt nog för en politiker – fler *en* än *den*, men det är ytterligare ett sätt att introducera något nytt: det kom en partiledare från ingenstans. Och slutligen men knappast överraskande: lagspelaren Juholt har fyra *vi* på varje *jag*.

Ett märkligt ord är *inte*. Det förekommer 79 gånger och står på 11:e plats bland orden. I normal text ligger det långt därunder, men å

andra sidan, Mona Sahlin använde *inte* ännu oftare i sitt linjetal. Även prepositionen *mot* har en ärofull placering. Socialdemokraterna är ett parti i opposition.

Går vi från dessa småord till ord med verklig betydelse hittar vi denna fem-i-topplista för substantiv:

- 30 människor
- 24 Sverige
- 17 socialdemokrater
- 16 år
- 15 samhälle

Det är precis vad man kunde vänta. Det finns faktiskt fler människor än socialdemokrater i samhället Sverige i år. Men det finns en utvecklingstrend också. Göran Perssons linjetal innehöll fler *partiet* än *parti*. Mona Sahlin utjämnade, och nu – äntligen – står det 9 mot 2 till förmån för *parti*. Så Socialdemokraterna är ett parti bland andra.

Lars Melin

När USA pånyttföddes

Det amerikanska inbördeskriget splittrade ett folk och ett land. 150 år efter dess utbrott drar USA fortfarande slutsatser av sitt största nationella trauma.

Av Mats Wiklund

Männen bar uniform och kvinnorna långklänningar i silke efter 1860-talets mode. De 400 inbjudna gästerna till maskeradbalen i Charleston roade sig enligt konstens alla regler. Vissa eftergifter till det 21:a århundradet blev förstås ofrånkomliga. För 150 år sedan användes vaxljus, inte elektricitet. Transport skedde i hästskjuts, inte i bil. Och servicen sköttes av slavar, inte av betald arbetskraft.

Det är tänkbart att medlemmarna i Sons of Confederate Veterans innerst inne hade velat driva autenticiteten till sin spets genom att låta servila svarta utgöra en del av rekvisitan. Men ett arrangemang som firar att South Carolina bröt sig ur Amerikas Förenade stater ger en tydlig fingervisning om var organisationens värderingar och sympatier ligger.

Kort och gott firades upptakten till det krig som krävde 620 000 liv, miljontals sårade och som nästintill fick USA att upphöra. Men när rebellerna avlossade sina första skott mot Fort Sumter i Charleston 12 april 1861 inleddes de mest dramatiska åren i amerikansk historia. De lever man med fortfarande.

De allra flesta amerikaner, även vita, konservativa sydstatsbor, anser säkert att balen i Charleston var osmaklig och utmanande. Men troligen skulle en del av dem anse att protesterna utanför Charlestons Gaillard Auditorium den där måndagskvällen i december förra året var överdrivna och nickat instämmande när de hörde festarrangörernas försäkringar att detta inte var frågan om politik utan ett sätt att hedra de män som satte sina liv på spel för något som de trodde på. Det handlade bara om heder, familj och historia. Det finns ingenting att skämmas för, bedyrade Jeff Antley i *New York Times*.

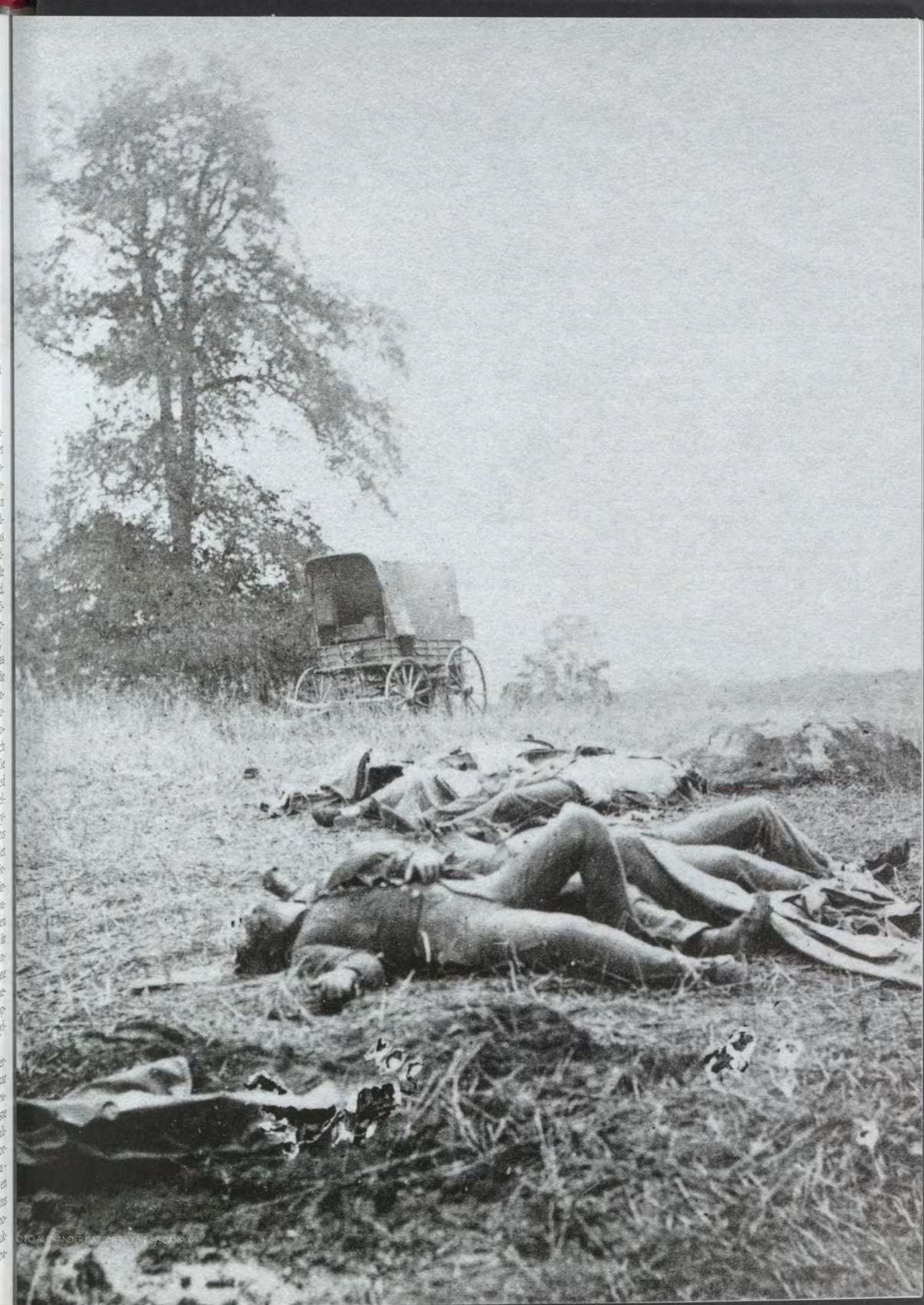
Försöken av Antley och andra medlemmar i Sons of Confederate Veterans att utelämma – nej, förneka – krigets orsak och South Carolinas egentliga motiv att lämna unionen är ren och skär bluff. Ändå förs den fram med en intensitet och övertygelse som vittnar om något mer djupliggande, ett

självbedrägeri som bottnar i en ovilja att se sanningen och dra de rätta slutsatserna. Förra året utelämnade Virginias republikanske guvernör Robert McDonnell slaveriet i en "Confederate History Month Proclamation" med förklaringen att han ville att den bara skulle innehålla "de viktigaste frågeställningarna" om inbördeskriget för Virginias invånare. När proteststormen blev nationell ändrade sig McDonnell raskt och bad under krystade former om ursäkt. Men skadan var redan skedd. Ingen annan slutsats kunde dras än att guvernören ville undvika att stöta sig med vissa väljargrupper och därför ägnade sig åt historieförfälskning.

Sanningen är förstås att det var sydstaternas önskan att behålla och utöka slaveriet som ledde till det amerikanska inbördeskriget. Den enda rimliga slutsatsen är därför att de slogs för en orättfärdig sak. Men dessa självklarheter bemöts med resonnemang om att det i själva verket var nordsidan och Lincoln som provocerade fram kriget. Södern ville bara sköta sina egna, inre angelägenheter. Därmed faller man tillbaka på att försvara en princip: delstaternas författningsgrundade rätt till självstyrelse. Och mottagligheten för argumentet om *states rights* visar sig fortfarande betydande 2011. Med det förvrängs fakta och förskjuts debatten om inbördeskriget i en annan riktning, bort från dess kärna. För ända sedan USA:s tillblivelse har maktbalansen mellan centralmakt och delstater varit den avgörande politiska frågan. Även om ingenting är lättare än att himla med ögonen inför rättfärdigandet av bisarrerier i Charleston går det heller inte att förneka att det rör vid en nerv hos många amerikaner. De konfedererade sönerns historiepuffning är falsk, men övertygelsen om att de hyllar en god sak är säkert genuin.

Intressant och betecknande är att den konservativa och inflytelserika Tea Party-rörelsen verkar i samma tradition och med samma argument: Obama beskrivs som en tyrann och socialist som måste bekämpas. Den ständigt växande, maktfullkomliga staten är fienden, och frihetsälskande medborgare har därför inget annat val än att organisera – som under frihetskriget mot engelsmännen – en motståndsrörelse. Självfallet åberopas då *states rights* som motiv för protesterna mot den ekonomiska politiken och, framför allt, den stora sjukförsäkringsreformen. I sin iver att angripa "Oba-

1
Mats Wiklund är författare och redaktör på Axess Magasin.

macare" har till exempel flera republikanska politiker talat om att bryta sig ur unionen. Texasguvernören Rick Perry hävdade att sjukförsäkringslagen strider mot konstitutionen och därför inte behöver tillämpas. Det är naturligtvis spel för galleriet – sjukförsäkringslagens giltighet kommer att avgöras i Högsta domstolen – men retoriken har en obehaglig klang från det förflutna. År efter år, decennium efter decennium, ökade motsättningarna och misstron mellan nord och syd och gradvis minskade kompromissutrymmet. Hela tiden under ackompanjemang av en allt hätskare, oförsonligare ordväxling som bidrog till det politiska systemets haveri.

Men processens utveckling framstår som ofrånkomlig. Slaveriet var en anomali, oförenlig med självständighetsdeklarationens stolta demokratiska anspråk om alla människors jämlikhet. Grundlagsfäderna, Jefferson, Adams, Madison och de andra, insåg det mycket väl men såg ingen väg ur självmotsägelsen. I slutet av 1700-talet dominerade de södra delstaterna politiken och flera av deras ledande företrädare var ekonomiskt beroende av slaveriet. De hade aldrig accepterat en frigörelse. Priset för den nationella tillblivelsen blev alltså högt. Plantageägaren Thomas Jefferson kände in på bara huden att räknenskapens dag endast uppskjutits när han 1785 skrev att slaveriet var en hädelse: "I tremble for my country when I reflect that God is just, that his justice cannot sleep forever."

Ett par generationer senare kunde man tydligt se hur Jeffersons olycksprofetia började slå in med obeveklig kraft. Vid 1850-talet fanns två USA med allt färre beröringspunkter. I nordost och i mellanvästern expanderade ekonomi och välbästand genom flit och förkovran, entreprenörskap, industri och jordbruk. De södra delstaterna, däremot, var fattiga, efterblivna och baserade sin existens på en slaveekonomi. Den krävde de att få exportera västerut, till de nya territorierna och delstaterna. Därmed kunde slavfrågan inte längre isoleras och kontrolleras. Den hade nu kommit att gälla vilket land som USA skulle bli. Slaveriet visade sig vara mycket mer än en moralisk fråga. Det amerikanska demokratiska experimentet utmanades.

Både nord och syd insåg att slaveriet gradvis skulle upphöra om det endast hölls inom ett begränsat geografiskt område. Likaså förstod båda sidor att om slavar inte tilläts över hela kontinenten skulle syd med sin mindre befolkning förlora sitt politiska inflytande. Positionerna var låsta och trots heroiska försök att finna minsta gemensamma nämnare för en fortsatt samlevnad kunde inte konfrontationen hejdas. Valet av Abraham Lincoln 1860 avgjorde saken. Den nye presidenten hann knappt tillträda förrän elva syd-stater utropade sin självständighet från det övriga USA. Dessförinnan hade Lincoln på alla sätt försökt gå dem till mötes och lovat att, trots sin avsky mot det, bevara slaveriet där det redan existerade. Men deras omedgörlighet var total. Slavar måste få köpas, säljas, transporteras och utnyttjas även utanför Södern. De var privat egendom, något som Högsta domstolen hade fastställt 1857 i det beryktade utslaget Dred Scott v. Sandford.

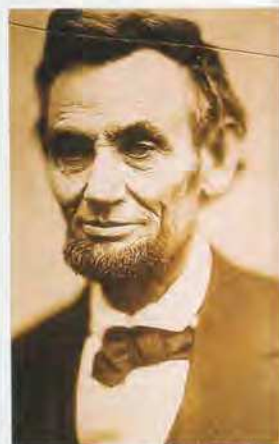
Hur kunde det komma sig att människor som, för att citera Lincoln, talade samma språk och bad till samma gud, med ens blev dödsfiender? För när kriget bröt ut fördes det med en oförsonlighet som om båda sidor aldrig känt något annat än avsky för varandra. Många faktorer samverkade; inte minst påverkade den hätska propagandan i tidningarna och politiken inställningen. Sympatier och ömsesidig förståelse bröts gradvis ned; slutligen såg människor bara vad som skilde dem åt, inte vad som förenade dem. Södern hävdade att deras levnadssätt hotades av en främmande kultur och illasinnad samhällsform. Nordsidan hyste inga sympatier för slaveriet, men heller inte för de svarta som en majoritet ansåg underlägsna. Man slogs för att bevara unionen, inte bekämpa slaveriet.

Amerikaner som reflekterar över inbördeskriget tänker – helt naturligt – på de olika lagen och de legendariska befälhavarna. De besöker Fredricksburg, Antietam, Shiloh och Chancellorsville, läser om kraftmätningen mellan Ulysses Grant och Robert Lee, fascineras av Lincolns uthållighet och klokskap och deltar godmodigt i en eller annan låtsasbatalj som nord- eller sydstatssoldat. De vet att nords seger framför allt berodde på överlägsna resurser i manskap och att striderna till största delen fördes i Södern. Och så var det något med det där talet som Abraham Lincoln höll i Gettysburg.

När USA:s 14:e president i november 1863 besökte den lilla staden i Pennsylvania var det för att grunda en kyrkogård för de soldater som stupat där flera månader tidigare. Det var ett fruktansvärt slag med tusentals döda och det vände kriget, även om det inte verkade så då, till nordsidans fördel. Dragplåstret för de cirka 15 000 åskådarna var inte Lincoln utan den tidigare utrikesministern Edward Everett, en av sin tids mest kända vältalare. Everett anförande tog dryga två timmar medan presidenten, reducerad till galjonsfigur, fick några minuter på sig. Och han höll sig kort, men med de 272 orden inleddes pånyttfödelsen av USA. Lincoln förstod kanske bättre än någon annan hur inbördeskriget så till den grad splittrat landet att ingenting annat återstod än att återvända till självständighetsförklaringens ideal och principer. Det retoriska mästestycket inleds också med en hänvisning till 4 juli 1776 för att avslutas med förkunnelsen att "this nation, under God, shall have a new birth of freedom – and that government of the people, by the people, for the people, shall not perish from the earth."

Historikern och författaren Gary Wills skriver i sin Pulitzerprisbelönade bok *Lincoln at Gettysburg* att Lincoln därmed också gav konstitutionen en ny innebörd: han rensade den från dess historiskt komprometterande barlast som accepterat slaveriet. Hans tolkning av Gettysburg och inbördeskriget kom gradvis att bli den enda gällande. Ett nationellt trauma upplöstes och ersattes av en ny, mer löftesrik förståelse av det amerikanska medborgarskapet.

Om han, istället för att ha mördats veckorna före vapenstillståndet, hade fått leva ytterligare 10–15 år är det långtifrån säkert att Lincoln känt sig övertygad om att USA övervunnit sina inre strider

Lincolns tolkning av Gettysburg och inbördeskriget kom gradvis att bli den enda gällande. Ett nationellt trauma upplöstes och ersattes av en ny, mer löftesrik förståelse av det amerikanska medborgarskapet.

I Charleston firades upptakten till amerikanska inbördeskriget med en maskeradbal.

FOTO: STACY PEARSALL/SCANPIX

och påbörjat den långa marschen mot enande. Han hyste med all sannolikhet inga som helst illusioner om vad som väntade. På ett plan flöt processen förvånansvärt väl. När kriget tog slut tog freden omedelbart vid och vapnen tystnade för gott. Allt återgick det gamla vanliga – och där låg problemet: uppdelningen bestod och försoningsprocessen sköts på en mycket lång framtid. Södern förblev fattigt och närmast isolerat från det övriga landet fram till 1960-talet. Försöken att tillämpa lagstiftningen som gav de svarta medborgarligena rättigheter kvaddade efter några år och följdes av nästan ett århundrade av institutionaliserad rasism.

Att det amerikanska demokratiska experimentet inte upphörde utan ändå fortgår beror framför allt på en sak: medborgarrättsrörelsen. Under några mirakulösa år övergick likgiltigheten i ett engagemang som fick USA att slutligen växa samman. Martin Luther Kings ledarskap var avgörande, men bedriften gemensam. Rättvisa skipades och försoning blev möjlig därför att både svarta och vita insåg att denna uppgift måste vara en allas angelägenhet – äntligen togs arvet från Lincolns Gettysburg-tal till vara.

Den 4 november 2008 är förstas en märkesdag i USA:s historia. En svart man valdes till president och Barack Obama förkroppsligade den amerikanska drömmen. Men Obamas två år i Vita huset har också visat att föreställningarna om att en ny era av politisk harmoni inletts är illusoriska. Istället har

hans person och retorik provocerat fram en motreaktion av det mest primitiva och fördömsfulla slag. Samtidigt tror jag inte att den botten i rasism. Tea Party-rörelsens ohämmade aggressivitet riktar mot det politiska systemet, mot en ordning som anses ha löpt amok. Lösningen är en minskad stat och lägre skatter. Krisen i ekonomin har alstrat en rädsla för framtiden som kräver enkla svar på komplicerade frågor. Den intellektuelle, svale och dessutom svarte Barack Obama utgör en symbol för en ny och till synes oförutsägbare utveckling.

USA befinner sig i en historisk brytpunkt där dess ekonomiska och militära överlägsenhet utmanas. Många amerikaner är övertygade om att deras liv kommer att bli fattigare och osäkrare än deras föräldrars. De känner uppgivenhet inför politiker som tycks sitta fast i ett maktspel styrt av lobbyister och penningstarka intressen. Liksom för 150 år sedan beror stämningsläget på en utveckling som pågått i årtionden. Först med globaliseringen och den ekonomiska kraschen har svagheter blivit uppenbara.

Lärdomen från inbördeskriget är att en kris aldrig kan tillåtas gå så långt att den underminerar förtroendet för de värderingar som bär upp nationen och definierar medborgarskapet. 2011 kommer amerikanerna inte bara att minnas och debattera det förflutna. De påminns också om att vad de nu genomlever är en uppmaning om att lära av historien för att inte upprepa den. ✱

”

Att det amerikanska demokratiska experimentet inte upphörde utan ändå fungerar beror på en sak: medborgarrättsrörelsen.

Av Johan Lundberg

2

Johan Lundberg är docent i litteraturvetenskap och chefredaktör på *Axess Magasin*. Aktuell med boken *Under omprövning. En antologi om konst, kanon och kvalitet* (våren 2011).

Den talangfulle Mr Wahlström

Trots antisemitiska utfall och diktaturvurmande har Johannes Wahlström lyckats klättra allt högre i den svenska medievärlden. Johan Lundberg tecknar ett porträtt av en undflyende gestalt som ständigt lyckas hamna i händelsernas centrum.

Johannes Wahlström var i det närmaste okänd som journalist när han 2005 dök upp som författare till artikeln "Israels regim styr svenska medier" i *Ordfront Magasin*. Den massiva kritiken fick tidningens chefredaktör Johan Berggren att be om ursäkt offentligt, då det visat sig att stora delar av citaten från de utrikeskorrespondenter som intervjuades var falskari.

Men texten kritiserades också för att i förtäckt form driva samma tes som Wahlströms far, Israel Shamir, gjort sig (ö)känd för, nämligen att det skulle föreligga en världsomspännande judisk konspiration inom medierna. Historikern Héléne Lööw kommenterade artikeln med att den innehöll alla kända beståndsdelar av antisemitism.

På grund av de kopplingar till kända antisemiter, till ryska nationalisterna och nyfascister, som uppdagades i samband med debatten runt Johannes Wahlströms *Ordfront*-artikel, tycktes han och Shamir en gång för alla ha förpassats till marginalerna i svensk offentlighet.

Ett statligt uppdrag som mediekonsult, tillgång till hemliga dokument från Wikileaks och ett falskt cv ändrade dock på saken och öppnade dörrarna för en unik mediekartell, som snabbt kunde tillskansa sig stort inflytande. På några få år kunde Wahlström gå från journalistisk paria till att hyllas i journalisternas branschorgan, tidningen *Journalisten*. Han hade lyckats erövra den åtråvärda positionen av att vara spindeln i nätet både i ett svensk-ryskt mediesamarbete och i den svenska distributionen av Wikileaks-dokument.

I början av 2010-talet leder han ett utbytesprogram mellan svenska och ryska journalister med anslag från Svenska institutet. Han har tagit sig in på SVT:s samhällsredaktion (till exempel som vikarierande researcher på *Gomorron Sverige* under två perioder, senast sommaren 2009, samt som redaktör på *Dokument inifrån*). Och han har för Wikileaks räkning samarbetat med stora svenska medieaktörer, däribland *SvD* och *Aftonbladet*. Därtill skriver han med jämna mellanrum artiklar i eget namn på *Aftonbladets* kultursida.

Men på vilka meriter har egentligen Wahlström kommit dit han kommit? Vilka arbetsuppgifter anser man på SVT och Svenska institutet att Wahlström har meriterat sig för genom de åsikter som han har uttryckt?

Ordfront-artikeln hade naturligtvis inte glömts bort i journalistiska kretsar 2010. Den borde rimligtvis ha fått ett eller annat varningsljus att börja blinka och Google-sökningar att göras hos Wahlströms presumtiva arbetsgivare.

Nu kan man naturligtvis hävda att ett felsteg i ungdomen inte bör belasta en människa för resten av livet. Det kan just därför vara av intresse att via Wahlströms övriga produktion försöka göra sig en bild av var han står politiskt. Om inte annat så för att klargöra i vilken mån som den antisemitiska texten var ett tillfälligt felsteg eller en integrerad del i en sammanhängande världsbild.

Lika litet som man för alltid bör hållas ansvarig för det som man påstått i sin ungdom, bör barn klä skott för föräldrars åsikter. Icke desto mindre kan man undra varför Wahlström aldrig tagit avstånd från Israel Shamirs excentriska uppfattningar i olika frågor. Shamir har bland annat hävdat att "det är varje kristens och muslims plikt att förneka Förintelsen" och att "judar är virus i mänsklig form". Han har därtill hyllat Irans president Mahmoud Ahmadinejad, och beskrivit Vitryssland som "socialismens skinande ljus".

Med tanke på att Wahlström regelbundet publicerar texter på faderns hemsida, där sonen benämns som "distinguished contributor" och där flera kända Förintelseförnekare och rasister bidrar med synpunkter, kan man fråga sig varför inte Wahlström förtydligat i vilken mån han sympatiserar med de åsikter som förekommer på hemsidan. Istället har han i studenttidningen *Gaudeamus* och i en radiointervju beskrivit sin far som en politisk tänkare och intellektuell i paritet med Noam Chomsky och Salman Rushdie. Detta alltså om en person som vid sidan av de ovan nämnda utspelen till sin meritlista kan lägga beskrivningar av Nordkorea som ett bålverk mot imperialismen, av Hitler som en "realist" och som uttryckt respekt för Burmas generaler och regelmässigt påpekar att judar mördar småbarn.

Johannes Wahlström.

FOTO: TOMAS OHLSSON

”

Den totalitära före detta sovjetenklaven Transnistrien ... känd för säkerhetspolisens brutala metoder mot oliktankande, beskrivs av Wahlström som ett mönsterland.

Studerar man Wahlströms övriga journalistiska gärning framstår han som just så ideologiskt besläktad med sin far som man kunnat misstänka utifrån *Ordfront*-artikeln. I en text om Ukraina i *Ordfront Magasin* 2005 dras till exempel slutsatsen att den "orangea revolutionen" – där den västvänliga och dioxinförgiftade oppositionsledaren Viktor Jusjtjenko vann omvalet – inte alls var någon demokratisk folklig resning som det rapporterades om i bland annat *DN*, utan en valkupp finansierad av USA.

Valets rättmätiga vinnare var enligt Wahlström den ryssvänlige kandidaten Janukovytyj som misstänktes ligga bakom det rapporterade valfuskets samt mordförsöket på Justjenko. Israel Shamir har framfört liknande teorier om den politiska oppositionen i bland annat Vitryssland, där kritiken mot Lukasjenko anses dirigerad av demokratifientliga amerikaner – en åsikt som för övrigt också tycktes bekräftas av de Wikileaks-urval som Shamir och Wahlström valt ut för publicering.

I *Stockholms Fria Tidning* drog Wahlström kopplingarna vidare och hävdade att det svenska biståndsorganet Sida var inblandat i finansieringen av "valkuppen" i Ukraina.

I en artikel i SSU-tidningen *Tvårdrag* samma år blir det tydligt att Wahlström även i andra avseenden delar sin fars uppskattning av auktoritära styren och diktaturer. Den totalitära före det-

ta sovjetenklaven Transnistrien, centrum för trafficking, penningtvätt och smuggling av droger och vapen, samt därtill känd för säkerhetspolisens brutala metoder mot oliktankande, beskrivs av Wahlström som ett mönsterland:

Till skillnad från Moldaviens ekonomiska avregleringar som har resulterat i ett samhälle med rivaliserande maffia, enorma klassklyftor och anarki, har Transnistrien ett ordnat och fungerande styre. Gator sopas och repareras, kollektivtrafiken fungerar, industrierna tar emot order från hela världen och kriminaliteten är obefintlig.

Artikeln avslutning för tankarna till Israel Shamirs ryska revanschism och stöd för totalitära regimer:

Världspolitiskt har Ryssland länge varit borträknat. Först nu, efter 15 års dvala, börjar den ryska björnen resa sig och den reser sig till en värld där dess revir krymper i en allt snabbare takt. Även om vi än så länge inte kan tala om ett nytt kallt krig, kan vi räkna med att amerikansk och europeisk expansion inte kommer att tas med en axelryckning från Kreml. Transnistrien är den sista fronten mot USA och den kommer inte att ges upp utan kamp.

En artikel i tidningen *Socialpolitik* för drygt ett år sedan behandlade "Sovjetunionens fall". Grundtanken känns igen från de ovan beskrivna texterna och från den nya brunröda ryska nationalism som företräds av Israels Shamirs samarbetspartners (till exempel Alexander Dugin som samarbetar med västerländska nyfascister, leder ett center för konservativa studier där Shamir föreläst samt har haft samröre med den före detta Ku Klux Klan-ledaren David Duke). Bland annat drar Wahlström slutsatsen att det ekonomiska omställningsprogrammet från planekonomi till marknadsekonomi lett till att miljontals ryssar svultit ihjäl: "Marknadsliberalerna fick fritt spelrum. Hyperkapitalismen skapade en svältkatastrof som kostade 11 miljoner livet. By efter by ligger övergiven. Folk är döda eller har tvingats flytta." Detta skulle enligt Wahlström bero på att de "oerfarna ryska ledarna" hade låtit sig influeras av utländska ekonomer och västerländska ekonomiska teorier.

Wahlström nämner sex ekonomer och politiker. Friedrich Hayek och Milton Friedman utpekats som ansvariga för teorierna bakom den ekonomiska omställningen. Den amerikanska ekonomen Jeffrey Sachs och svensken Anders Åslund påstås vara de direkta rådgivarna bakom politiken. Den ryske privatiseringsministern Anatolij Tjubajs och politikern och ekonomen Jegor Gajdar nämns som de ryssar som genomförde programmet.

Är det en slump att flera av de sex ekonomer och politiker som räknas upp också finns med på de listor med inflytelserika judar som Israel Shamir ofta refererar till? På samma sätt som ifråga om rapporterna från Transnistrien och Ukraina kan man undra om det hos Wahlström handlar om okunnighet, dålig research eller medvetet falsarium.

Nästa fråga att ställa är naturligtvis hur en person som har hyllat Janukovyč i Ukraina och dikturen i Transnistrien, som skriver artiklar om sionistiska konspirationer i Mediesverige och som beskriver Sovjetunionens uppbrott från den totalitära kommunistregimen som en katastrof med 11 miljoner dödsoffer, anses lämpad för arbete inom public service-televisionen. Hur kommer det sig att man ser sig föranledd att hedra just honom med journalistiska stipendier och låta just honom leda statliga utbytesprogram med andra länders medier? Och varför sätter stora svenska tidningar sin lit till hans förmåga att välja ut relevanta fakta ur Wikileaks-materialet?

Det är lika osäkert hur Wahlström rekryterades till Svenska institutet, som det är säkert att denna myndighet är direkt underställd regeringen och UD. I den meritförteckning som Wahlström åberopade i sin ansökan påstår han sig bland annat ha arbetat för de ryska tidningarna *Novaja Gazeta* och *Russkij Reportior* under 2009 "på uppdrag av Journalistfonden". Enligt *Novaja Gazeta* har Wahlström dock aldrig arbetat där. I *Russkij Reportior* som också Israel Shamir har skrivit i har Wahlström så vitt känt bara publicerat en artikel. På Journalistfonden dementerar man likaledes att Wahlström skulle ha arbetat på uppdrag av Journalistfonden (dock fick han 2009 ett stipendium av

fonden på 40 000 kronor för att praktisera på och studera ryska medier).

I sina meriter stoltserar Wahlström även med att hani tre år varit redaktör på samhällstidskriften *Tromb* och att den utsågs till Årets tidskrift 2007. I själva verket var dock Wahlström inte anställd där när tidningen fick priset (vilket var 2006). Han har inte heller gett ut ett enda nummer av *Tromb* sedan han 2007 tog över tidskriften efter en intern strid där chefredaktören avgick sedan han av Wahlström anklagats för förskingring. En anklagelse som dock polismyndigheten inte såg någon anledning att gå vidare med. Varefter tidskriften gick i konkurs i februari 2008.

Icke desto mindre anställdes Wahlström alltså som statlig mediekonsult på Svenska institutet med uppdrag att samordna journalistiska grävande projekt mellan svenska och ryska redaktioner. Wahlström gavs fria händer att välja ut vilka redaktioner som skulle delta i projektet, vilket därigenom kom att lägga grunden för hans samordning av distributionen av Wikileaks-materialet i Sverige och Ryssland (av Israel Shamir).

Wahlström arbetade alltså under våren och sommaren 2010 dels med pr för Wikileaks och Julian Assange, dels med att bygga upp medienätverket i Svenska institutets namn. Redan i juni hade han inlett det sistnämnda arbetet, genom att kontakta chefer på flera av Sveriges och Rysslands ledande medieföretag, i syfte att rekrytera journalister till nätverket. Det första steget bestod i att utsluta Bonnierägda *Dagens Nyheter*, *Expressen* och TV4. (Väl att märka i enlighet med faderns karakteristik i *Zavtra* av det "progressiva *Aftonbladet*" – i kontrast till den judiska boulevardblaskan *Expressen*.)

Bland de redaktioner som däremot erbjöds att delta i arbetet fanns *Svenska Dagbladet*, *Aftonbladet* och *Dokument inifrån* på SVT. Samma redaktioner som senare alltså fick erbjudanden om att publicera utvalda delar av det hemliga material från USA:s ambassader som Wikileaks kommit över.

U rvalet av redaktioner gav upphov till en debatt om att Wahlström tillåtit agera mellanhand i en mediekartell för att sätta mediernas konkurrens och oberoende ur spel.

Aftonbladets chefredaktör Jan Helin var en av de chefer som hade kontaktats av Wahlström med erbjudanden om att delta i samarbetsprojektet mellan svenska och ryska medier. *Aftonbladet* blev också arenan för marknadsföringen av Julian Assange, i april 2010. Där publicerades en artikel om Assange där Wahlström beskrev Wikileaks frontgestalt som en internetvärldens James Bond – en liknelse som för övrigt även dök upp i ett identiskt sammanhang hos Shamir kort därefter (i en text i *Zavtra*). Wahlström turnerade under våren med Assange och bokade samtidigt in personliga möten med en rad viktiga mediemakthavare som han kunde ha användning för i sitt eget kontaktnät, till exempel Journalistförbundets ordförande Agneta Lindblom-Hultén.

Vid en av dessa pr-turnéer introducerades Assange för Jan Helin. Den senare deklarerade på sin blogg att han nu engagerat den mediala superstjär-

”
De likartade
hyllningarna
till Lukasjenko,
Transnistrien,
Sovjetkommunismen började
te sig besvärande
också för de
redaktioner som
samarbetade
med Wahlström.

Bland annat
drar Wahlström
slutsatsen att
det ekonomiska
omställningspro-
grammet från
planeekonomi till
marknadseko-
nomi lett till att
miljontals ryssar
svultit ihjäl

nan Assange som fast krönikör. Bara några dagar senare var Assange anmäld för våldtäkt varför den första krönikan fick ställas. Samarbetet med Wahlström fortsatte dock. Med Assange ute ur bilden fick denne snarast mer svängrum och ökat inflytande.

Svenska Dagbladets redaktionschef Martin Jönsson kände till att Wahlström förutom sin roll som pr-man och representant för Wikileaks också arbetade som statlig mediekonsult för Svenska institutet. Och att han hade engagemang för Sveriges Television, *Aftonbladet* och flera ryska medier. Detta förefaller dock ha uppfattats som en bekräftelse på att Wahlström var en legitim samarbetspartner.

Också *Dokument inifrån*s projektledare Johan Brånstad kände till Wahlströms olika roller som statlig konsult, frilansmedarbetare och mellanhand mellan olika medieföretag samtidigt som han var representant för Wikileaks. Brånstad hade tidigare anlitat Wahlström som researcher i en produktion om svärgpolitik på Utrikesdepartementet. Han kände till artikeln om Israels inflytande över svenska medier, men uppfattade den inte som antisemitisk, vilket naturligtvis inte gav honom någon anledning att fördjupa sig i Wahlströms övriga produktion. Lika litet tycks man på *Dokument inifrån* ha uppfattat det som speciellt problematiskt att Wahlström ingick i redaktionen för SVT:s "kritiska" dokumentär om Wikileaks – trots att han samtidigt alltså agerade på uppdrag av den organisation som tv-programmet skulle genomlysas.

Ingen av alla dessa redaktioner tycks alltså ha tagit de redan kända uppgifterna om de extremistiska kopplingarna mellan Johannes Wahlström och Israel Shamir på tillräckligt stort allvar för att försöka göra sig en bild av Wahlströms politiska profil.

Reaktionen dröjde också på de nya uppgifterna i svenska och utländska medier runt årsskiftet 2011, som visade att både Wahlström och hans far Israel Shamir hade personliga kontakter med Julian Assange. Och att Shamir hade agerat som representant för Wikileaks och försökt sälja Wikileaks-material i Ryssland och Vitryssland, samtidigt som Wahlström representerade Wikileaks i Sverige och Norge. Men efter hand blev det svårare och svårare att inte uppfatta duon Wahlström-Shamir som ett väl synkroniserat mediemaskineri. De likartade hyllningarna till Lukasjenko, Transnistrien, Sovjetkommunismen började (liksom de likaartade formuleringarna i deras respektive artiklar) te sig besvärande också för de redaktioner som samarbetade med Wahlström som mellanhand i Svenska institutets projekt, som *Uppdrag granskning* och Sveriges Televisions dokumentärfilmsredaktion.

*Uppdrag granskning*s dåvarande projektledare Lars-Göran Svensson skickade tre reportrar till ett första möte med de ryska journalister som Wahlström valt ut i september förra året. Svensson vill idag inte berätta om det ledde till något resultat. Den nuvarande projektledaren Nils Hansson säger att det var ett arbete som så vitt han vet inte ledde till någon fortsättning.

Enligt Wahlströms rapportering till Svenska institutet ska dock *Uppdrag granskning* ha inlett samarbete med en av de ryska redaktionerna i projektet

med ambitionen att producera minst ett gemensamt arbete för publicering i år. Till projektets möte i Moskva i december där Wahlström uppgav sig representera Sveriges Television och Föreningen Grävande Journalister – trots att han enligt föreningens ordförande aldrig har haft något uppdrag i föreningen – kom bara en av de svenska representanterna i nätverket.

Också Lars Borgnäs på SVT var enligt Johannes Wahlström engagerad i ett programprojekt som skulle behandla utvecklingen i Ryssland under de senaste 20 åren efter kommunismens fall. Wahlström erbjöd sig att jobba direkt med produktionen. Enligt Lars Borgnäs blev det dock inte någonting av dessa planer, då SVT tackade nej till programförslaget.

Detta tycks inte hindra Wahlströms projekt på Svenska institutet från att tuffa på fram till årsskiftet 2011, nu även inbegripande tidningen *Journalisten*. Kanske bör man se dess chefredaktör Helena Gierttas beundrande Wahlström-porträtt i just *Journalisten* vintern 2011 som en tacksamhetsgest för att Wahlström agerade mellanhand i förhandlingarna om samarbete mellan Giertta och det ryska journalistförbundets tidning.

Efter de nya avslöjandena om nya kopplingar mellan Wahlström och Shamir har flera redaktioner backat ur samarbetet. *Svenska Dagbladet* har idag frigjort sig från beroendet av Johannes Wahlström. *Aftonbladet* har dock fortsatt att försvara samarbetet med honom. Han har delvis kunnat kompensera bortfallet med nya jaktmarker. *Dagens Nyheter*s chefredaktör Gunilla Herlitz har anlitat Wahlström som konsult och leverantör av Wikileaks-material. Ett samarbete som man inte har redovisat för sina läsare.

Beteendet ter sig symtomatiskt för Wahlströms agerande i svensk offentlighet där frågetecknen hopar sig rörande hans sätt att ständigt ikläda sig nya roller och hans sätt att använda den ena positionen efter den andra i sitt målmedvetna klättrande uppåt mot alltmer inflytelserika maktsfärer.

Svenska institutet ger honom möjlighet att initiera ett mediasamarbete som i sin tur gör honom användbar vid spridningen av Wikileaks-material, vilket genererar nya samarbetspartners i Svenska institutets projekt och samtidigt meriterar honom för att arbeta på SVT med ett reportage om Wikileaks.

För varje ny kontakt som Wahlström etablerar stärks hans legitimitet. Detta genom att fokus flyttas från hans obskyra politiska åsikter till hans alltmer imponerande kontaktnät. Vad som sker är således att stora svenska institutioner och medieaktörer bidrar till att en antisemit och diktatur-medlöpare kan förklä sig till progressiv intellektuell.

En slutlig undran är förstås vem Johannes Wahlström egentligen är. Själv föredrar jag att låta frågan hänga i luften och hänvisar till Rolling Stones gamla slagdänga "Sympathy for the Devil": "Pleased to meet you / Hope you guess my name / But what's puzzling you / Is the nature of my game // I stuck around St. Petersburg / When I saw it was a time for a change..." *

Research: Pelle Oskarsson

Betygssättningen i svenska skolor är djupt orättvis. Elever kan tvingas att välja mellan skolor som ger bra utbildning och skolor som ger bra betyg.

Godtyckliga betyg skadar skolan

Av Örjan Hansson, Magnus Henrekson och Jonas Vlachos

I utredning efter utredning och rapport efter rapport konstateras att likvärdigheten i den svenska skolans betygssättning är under all kritik. Att betygssystemet förlo- rat all förankring mot elevernas faktiska kunskapsnivå belystes i en artikel i *Dagens Nyheter* som två av oss skrev häromåret. Där visades att andelen elever som gick ut gymnasiet med MVG i alla ämnen ökade med 28 gånger mellan 1997 och 2008. Under samma tidsperiod har svenska gymnasieelevers kunskaper enligt internationella mätningar fallit kraftigt.

Man kan emellertid gå vidare och med hjälp av Skolverkets egna rapporter och statistik påvisa att betygsinflationen inte varit generell utan att svenska elever under många år har utstått orättvisa och godtyckliga betyg. Låt oss begrunda följande statistik från Skolverket för år 2008 för kursen Matematik B på gymnasiet där procentsatserna syftar på andelen elever som fått högre kursbetyg än betyget på nationella provet:

Medelvärde för de cirka 60 skolor som ingick i	
Skolverkets statistik	26,4 %
Walthers gymnasium	58,8 %
Jensen gymnasium södra*	57,9 %
Nackademins gymnasium Nacka	52,9 %
Solna gymnasium	6,4 %
NTI-gymnasiet Stockholm	0,0 %
Högländsskolans gymnasium	0,0 %

*Motsvarande andel på Matematik D: 84,9 %

På tre av skolorna fick således mer än hälften av eleverna ett högre kursbetyg än det betyg de fick på nationella provet. På de övriga skolorna fick i stort sett inga elever ett högre betyg. Så här kommenterar ansvarig statlig myndighet, Skolverket, denna till synes mycket orättvisa betygssättning:

Det är svårt att tro att betygssättningen

sätts på samma grunder på en skola där i genomsnitt hälften av eleverna får ett högre betyg än på det nationella kursprovet som på en skola där i genomsnitt ingen elev får ett högre betyg än på provet. Vilken skola som sätter "rätt" betyg går inte att säga men skillnaderna indikerar att lärarna inte har samma måttstock vid betygssättningen.

SKOLVERKET VILL eller kan med andra ord inte tala om vad som är rätt "måttstock" vid betygssättning. Utan att karikera alltför mycket skulle man kunna sammanfatta betygssättningen som "frihet utan ansvar". Skolorna väljer själva hur de vill använda de nationella proven. Det saknas regler för vilka avvikelser som får förekomma mellan slutbetyget och betyget på det nationella provet. Det finns heller inget regelverk som definierar vilken statistik och vilka underlag som måste sparas, vilket gör det omöjligt att göra studier om omfattningen av orättvisorna i betygssättningen.

Regeringen har nyligen beslutat att de nationella prov som hålls på gymnasiet faktiskt ska samlas in. Det har inte gjorts tidigare vilket gör att vi under många år har haft en gymnasieskola helt utan extern kvalitetsgranskning. Detta är en förbättring men det räcker inte för att åtgärda problemen med betygssättningen i gymnasieskolan.

Överlag präglas myndigheternas syn på de nationella proven och dess roll i betygssystemet av en stor naivitet. Med utgångspunkten att likvärdighetsproblemen i betygssättningen är ett rent informationsproblem föreslår exempelvis SOU 2008:27 (*Framtidsvägen – en reformerad gymnasieskola*) att bristerna i det nationella provsystemet på gymnasiet kan åtgärdas med att Skolverket tillhandahåller en provbank. Att betygssättningen är ett strategiskt marknadsföringsinstrument för en skola verkar inte ha föresvävat utredaren.

Den naiva attityden präglar överlag hanteringen av de nationella proven. Snarare än

”

Överlag präglas myndigheternas syn på de nationella proven och dess roll i betygssystemet av en stor naivitet.

att proven levereras till skolorna i förseglade lådor som öppnas under översyn klockan 8.00 på provdagen så har lärarna tillgång till proven i förväg. Att elever får handledning i att skriva lämpliga formelsamlingar som kan tas med på matematikproven borde därför inte förvåna någon utom möjligen Skolverket. Att en del elever får provskriva det nationella provets uppsatsämne är också precis vad man kan förvänta sig.

Med den lovvärda ambitionen att förhindra att de nationella proven tränger undan undervisning i övriga ämnen har regeringen infört prov i fysik, kemi och biologi. För att begränsa mängden prov roterar dessa mellan skolorna och eleverna skriver bara ett av proven. Detta är en rimlig lösning som dock faller platt till marken eftersom skolorna i dagsläget får reda på vilket av proven som ska hållas på deras skola flera månader i förväg. Av naturliga skäl inriktas på många skolor all undervisning i naturkunskap mot detta ämne. Samma sak gäller de eventuellt kommande proven i samhällsorienterade ämnen.

I en rapport om betygssinflation på högstadiet, skriven på uppdrag av Konkursverket, finner Jonas Vlachos att ökad konkurrens leder till generösare betygssättning. Medan problemen på högstadiet verkar vara måttliga tycks de betydligt allvarigare på gymnasiet. Dels gör den högre friskoleandelen och elevernas större rörlighet att konkurrensen om eleverna är mycket högre på gymnasie- än på grundskolenivå. Dessutom är gymnasiebetygen viktigare för eleverna än högstadietbetygen och den externa kontrollen i form av nationella prov betydligt lägre.

Boven i dramat på gymnasienivå är inte minst kurssystemet där slutbetyg sätts efter varje avslutad kurs. Förutom att detta sätt att organisera undervisningen leder till en "snuttifiering" av ämnet så sätter det käppar i hjulet för ett fungerande system av nationella prov. Samtidigt som alla är ense om att eleverna på ett långsiktigt sätt ska ges möjlighet att bygga upp sina kunskaper i skolan, försvåras detta av det nuvarande kurssystemet. Den provorganisation som skulle behövas för att säkra rättvisa betyg med ett kurssystem är både pedagogiskt och logistiskt ogenomförbar. Vi förordar därför att kursbetygen i gymnasieskolan avskaffas.

UTAN ETT TYDLIGT och bindande ankare för betygssättningen kommer definitionen av rättvisa betyg att bli lokal, vilket också Skolverket konstaterar när de skriver:

Men sammantaget visades för grundskolan att det inte är ovanligt att det förekommer ett slags "skolkultur" för hur lärarna i ett ämne på en skola sätter betyg i förhållande till de nationella proven.

Kursnamn	Betyg	Poäng
DAA1201	VG	100
HOK1202	VG	100
LMK1204	G	100
MA1201	G	100
MAKU1204	G	100
MAKU1210	G	100
SERK1205	G	100
SV1201	VG	50

De flesta är nog ense om att de skillnader i betygssättning som vi redovisar ovan är helt orimliga och mycket alarmerande. Vi har visat att Skolverket avstår från att tala om vad som är rättvisa betyg. Vad säger då Skolinspektionen? I rapporten *Betygssättning i gymnasieskolan* (Kvalitetsgranskning Rapport 2010:12, sid. 4) skriver Skolinspektionen följande:

Skolorna behöver säkerställa att nationella provresultaten används vid betygssättning på ett likvärdigt sätt i enlighet med Skolverkets instruktioner. ... Skolorna kan nå en högre grad av likvärdighet i betygssättningen genom att ytterligare utveckla formerna för medbedömning.

Skolinspektionen delegerar med andra ord ansvaret för rättvisa betyg till de enskilda skolorna! Men varför skulle skolorna i ett konkurrenssystem där betygen är det viktigaste konkurrensmedlet vilja verka för likvärdighet i betygssättningen? Det är bara staten och ingen annan som kan göra detta, men ingen av dess två skolmyndigheter vill ta det ansvaret. Att beskriva situationen som Kafkaartad blir närmast en eufemism.

Tyvärr är risken stor att de nya betygen också kommer att sättas godtyckligt. I höstas, på en av Skolverket anordnad informationsdag för läromedelsproducenter om det nya betygssystemet, fick Skolverkets representanter frågan om de trodde att det nya systemet skulle leda till att betygen blir mindre godtyckliga. Svaret blev att det är "vår förhoppning" och att det skulle "förvåna mycket om det inte blir bättre". Skolverket ser med andra ord fortfarande orättvis betygssättning som ett informationsproblem.

Enligt liggande förslag kommer endast en mindre del av de nationella proven att rättas centralt. Huvudproblemet är inte att lärare rättar utan att de rättar just de egna elevernas prov och har incitament att trycka upp resultaten på den egna skolan. Detta skulle enkelt kunna åtgärdas med modern teknik så att vanliga lärare svarar

för huvuddelen av rättningen utan att veta vilka prov de rättar och vid vilken skola dessa skrivits. Varje elevs prov skulle till exempel kunna få ett kodnummer och den rättande läraren matar sedan in resultat och elevens kodnummer i ett centralt datasystem. Systemet identifierar eleven och skickar resultaten tillbaka till rätt skola, rätt klass och rätt elev. Det centrala systemet genererar sedan automatiskt medelvärden för olika skolor och klasser och så snart slutbetygen i den aktuella kursen är satta och inrapporterade kan Skolinspektionen observera vilka skolor och klasser som avviker från nivån i de nationella proven och gå vidare och granska dessa. Alla problem kan inte lösas men genom att vara medveten om vilka drivkrafter skolorna har och försöka hantera problemen via regelverket kan situationen avsevärt förbättras.

Alternativt kan systemet byggas så att det blir omöjligt att ha ett betygsmedelvärde på enskilda skolor eller klasser som avviker från genomsnittsbetyget på det nationella provet genom att det för att ge en elev ett betyg som avviker uppåt så måste en annan elev avvika nedåt. Denna restriktion kan också göras bindande för andra ämnen där det inte finns nationella prov. Med vinstdrivande skolor vars viktigaste konkurrensmedel är att visa att de ger bra betyg till sina elever bedömer vi att det är nödvändigt att bygga in en sådan restriktion i systemet. Den enda fusk-möjlighet som då återstår är att skolorna uppmuntrar de svagaste eleverna att utebli från de nationella proven.

Det står nu klart att betygssättningen i svenska skolor ofta är djupt orättvis – en viss prestation bedöms ofta helt olika beroende på vilken skola en elev råkar gå på. Ett konkurrensutsatt system med skolval men utan kontroll av betygssättningen korrumpierar alla inblandade. Eleverna kan tvingas välja mellan skolor som ger bra utbildning och skolor som ger höga betyg. Detta är inget val någon skulle behöva göra. Skolinspektionen måste ta hänsyn till skolornas incitament att locka till sig elever med hjälp av höga betyg. Sanktionerna för att vara för generös i betygssättningen måste vara kraftfulla. Sådana sanktioner kräver dock att det finns en formell koppling mellan provresultat och betygen i samtliga ämnen.

Samtidigt är vinstdrivande skolor troligen här för att stanna; de har redan tagit cirka 50 procent av gymnasieemarknaden i Stockholm. Det brådskar dock att göra vinstmotiv och konkurrens till medel i samhällets tjänst och inte blott aktieägarnas.

Örjan Hansson är lärare och läromedelsutvecklare

Magnus Henrekson är professor och vd vid Institutet för näringslivsforskning

Jonas Vlachos är docent och forskare vid Stockholms universitet & Institutet för näringslivsforskning

Nu vill regeringen skärpa straffet för köp av sexuella tjänster till ett års fängelse. Men att bara straffa köparen är principiellt felaktigt, och har inte föregåtts av någon kvalificerad diskussion.

Sexköpslagen är inkonsekvent

Av Nils-Eric Sandberg

Förtio års sedan stiftades riks-
dagen en lag som förbjöd
köp av sexuella tjänster.
Maxstraffet blev ett halv-
års fängelse. Nu vill reger-
ingen enligt en aktuell lag-
rådsremiss skärpa straffet
till ett års fängelse. Det väl-
komnas nog av de flesta som ogillar prosti-
tution. Men måste alla som ogillar prostitu-
tion gilla sexköpslagen?

För att slippa missförstånd: jag ogillar prostitution. Och resonemanget handlar inte om de former om människorov som kallas trafficking; för sådant finns andra lagar. Och mot sådant är nästan inget straff strängt nog.

Men sexköpslagen har en juridiskt principiell aspekt som nästan inte alls diskuterats i vare sig riksdagen eller media.

Första förslaget till kriminalisering av sexhandel kom i utredningen *Könshandeln*, SOU 1995:15, skrivet av justitierådet Inga-Britt Törnell, som enmansutredare. Hon föreslog att både köpare och säljare ska kunna straffas: "Den som utnyttjar annan person för en tillfällig sexuell förbindelse mot ekonomisk eller annan därmed jämförlig ersättning döms för könshandel till böter eller fängelse; högst sex månader."

Utredaren motiverade förslaget med jämställdhetsargument.

Det blev ett liv. Alla kvinnoorganisationer och de flesta partier protesterade mot att båda parter skulle straffas. De såg könshandel som ett uteslutande manligt brott: männen utnyttjar försvarslösa kvinnor.

Politikerna följde reaktionen och beslöt, enligt prop 1997/98:55 att endast köparen i sexhandeln ska kunna straffas. Argumentet var att kvinnan är den svagare parten.

Det är lätt att rada upp argument för att statsmakten ska motverka prostitution. Kvinnorna dras till exempel ofta in i narkotikaberoende som sedan gör dem beroende av prostitutionen.

Men: Om lagstiftaren ogillar en transaktion mellan två parter, och vill kriminalisera den – varför ska då enbart den ena parten straffas? Detta kallas asymmetrisk lagstiftning. Det principiella argumentet för asymmetrin måste vara att endast den ena parten är skyldig; den andra parten är helt oskyldig. Frågan är: Har lagstiftaren verkligen

FOTO: MARTIN LEE/INA AGENCY

gen visat att könshandeln har just denna ansvarsstruktur? Jag har inte i propositions-
texterna funnit sådana resonemang.

VI HAR EN INTRESSANT parallell. Det gäller handeln med hyresrätter. Den är ju förbjuden, av det enkla skälet att den förekommer på orter med bostadsbrist. En hyresrätt har där ett stort värde.

Lagstiftningen förbjuder handel med hyresrätter. Men bara säljaren är straffbar. Säljaren kan straffas – han/hon kan få böter, mista bostaden, tvingas betala tillbaka köpeskillingen. Men köparen går strafffri. Här finns alltså ett annat exempel på asymmetrisk lagstiftning – men med helt omvända förtecken: här det förbjudet att sälja, men tillåtet att köpa.

Vi har två fall av transaktioner, båda helt frivilliga (alla former av tvång faller utanför resonemanget): lagstiftaren kriminaliserar i ena fallet säljaren, men inte köparen, i andra fallet köparen, men inte säljaren.

Varför denna diskrepans? Jag har inte i

riksdagstrycket hittat någon principiell diskussion om denna särbehandling av köpare och säljare. Det praktiska argumentet mot särbehandlingen handlar givetvis om risken för angiveri och utpressning. Men det principiella? Varför är köparen i underläge i ena fallet och i överläge i det andra?

JAG KAN SE ETT principiellt argument mot lagstiftningen, i båda fall: om två parter blir överens om en transaktion, om den sker frivilligt – och därmed båda parter anser sig vinna på den – har staten inget skäl att stoppa transaktionen. Denna tanke diskuteras inte alls i lagstiftningens förarbeten.

Men: Om nu lagstiftaren vill kriminalisera vissa transaktioner, var ligger då det principiella argumentet för att sanktionen ska bli asymmetrisk? Det är det argumentet jag förgäves sökt i förarbeten och propositioner.

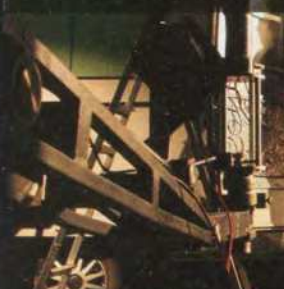
Det allvarliga i denna historia är att lagstiftaren har så svagt intresse för att tänka igenom principerna för sina beslut.

Nils-Eric Sandberg är frilansjournalist.

NU FÅR 500 000 FLER HUSHÅLL AXESS TV

Axess TV finns nu i Telias nät som friteve. Läs mer på telia.se.

Klassisk bildning och underhållning på **AXESS TV**

Politiker och medier klarar inte av att belysa verkligheten bakom hedersmorden. Risken är att fördomar fördjupas och fältet lämnas fritt för Sverigedemokraterna.

Skyggglappar för hedersvåldet

Av Lotta Gröning

BEATRICE VAR 16 ÅR, mitt i livet och hade blivit förälskad i en kille som hon hade träffat i skolan. De inledde en relation, men vad Bea inte tänkte på, och förmodligen inte Bazan heller, var att han kom från en familj styrd av heder och skuld. Det finns många sådana familjer i Sverige. De är inga främmande element utan delar av det svenska samhället.

I boken *En fråga om heder* undersöker Unni Wikan, professor i socialantropologi vid Oslo universitet, de miljöer i Sverige och Norge, där heder i extrema fall och under specifika omständigheter kan resultera i mord. Att det förhåller sig på detta sätt är en insikt som politiker måste ta till sig, menar hon.

Wikan poängterar att det dock är viktigt att komma ihåg att den som dödar också är ett offer. I kulturer som drivs av skam och heder är det en självklarhet att familjen inte tål några utmaningar mot sin heder. Den styr, kontrollerar och straffar alla som på ett eller annat sätt utmanar hedern.

I en hederskultur är alla inblandade delar i en gemenskap där var och en förväntas ta ansvar för sin del – för det gemensamma skulld. Kollektivet tar struptag på individen, skriver Wikan.

I ett polisförhör hävdar en man som lever i hederskulturen, att han skulle döda sina närmaste som flugor om de vanärade honom: "Då betyder de ingenting, ingenting för mig!"

KERSTIN EISERMAN, psykolog på Röda Korset, understryker att i samhällen där integrationen inte fungerar blir det viktigt att behålla kontakten med sin kultur och sin släkt. Därmed får traditionerna mer kraft och utövar större påverkan på identiteten.

Att mörda sina egna barn, eller andra som sätter familjen i skam, är en lösning på en situation som handlar om en intensiv upplevelse av kränkning och förödmjukelse, om att bli förlöjligad och offentligt utskäld, skriver Unni Wikan. Men hon slår också fast att det är viktigt att komma ihåg att mord in-

te är en enkel lösning, inte ens i miljöer där hedersbegreppet är välkänt.

Bea och Barzans tragedi började när hon sa att hon var med barn. Bazan hävdade i rättegången att han aldrig hade haft några planer på en djupare relation med Bea. Han hade nämligen redan en kurdisk flickvän. Enligt hans uppfattning skulle det därför vara mycket olämpligt att få ett barn. Frånsett att han var alltför ung för att bli förälder, var han rädd för att hans far och kusiner i Irak skulle bli upprörda över att han fick barn med en svensk flicka utan att vara gift. Enligt traditionen i Irak "skall man inte göra barn på gatan", konstaterar Bazan i sitt vittnesmål.

DEN UPPTRAPPADE diskussionen mellan Bea och Bazan om hon skulle göra abort slutade för Beas del i skogsduge i Västerås.

Beatrice hade utsatts för våld ett flertal gånger mot halsen och framtill i huvudet, ett våld som måste ha utövats i ett skede när hon hade legat på rygg. Beas mördare tog ett kraftigt grepp runt halsen på henne och kastade henne mot ett stenblock. Vad tingsrätten sätter frågetecken för är om det verkligen hade utdelats några slag. Att sparkar hade utdelats rådde det dock inga tvivel om: Bea hade ett avtryck av Nike-märket från förövaren sko på sin käke.

Chefsåklagare Göran Kastlund konstaterade att Bea utsatts för grovt övervåld.

Under rättegången visade Bazan ingen som helst ånger. Hans känslor tycktes inskränka sig till bekymmer över att han skulle missa skolan om han fälldes. Han blev dock lite påverkad av beskedet om att Bea faktiskt inte varit gravid. Riktigt rädd blev han bara en gång, uppger källor i polishuset. I samband med att han greps för mord anklagade hans kurdiska flickvän honom nämligen för våldtäkt. En anklagelse som hon och hennes familj senare tog tillbaka. Då sa den skräckslagne 16-åringen att han risikerade att dö om han släpptes.

I familjer som styrs av heder kan en flicka

som haft sex före bröllopet inte gifta sig. Hon är syndig och oren. Förövaren anses ha dragit skam över släkten. Om inte någon uppgörelse görs mellan familjerna gäller ofta tand för tand.

Varför glömmar jag inte Bea? Hon dog i maj 2010, valrörelsen hade börjat, Sverigedemokraterna gjorde stora framsteg i opinionsundersökningarna. Media visste inte hur detta främlingsfientliga, skamliga parti skulle behandlas. Skulle de tystas ner, skulle de granskas, skulle man belysa deras kärnfrågor?

EGENTLIGEN BORDE det vara självklart. Uppgiften borde vara att så objektivt som möjligt spegla verkligheten, att vara opolitisk och ta tag i även obekväma frågor. Så hålls demokratin levande.

Media klarade inte uppgiften den gången. Mordet på Bea hade olyckan att bli en del av problemet. Det skrevs oerhört mycket, men få nämnde att mordet var hedersrelaterat. Beas föräldrar fick uttala sig i VLT och de underströk att Bea var ett offer för hederskulturen. Linda Hjerten i *Aftonbladet* frågade i en kolumn i vilken mån brottet var hedersrelaterat, men avslutade med att det säkert inte hade någon betydelse för föräldrarna. Annars var det tyst både i media och i kommunen. Men inte på bloggar, Flashback och Facebook. Värst var förstås de främlingsfientliga.

Lars Nord, professor i politisk kommunikation, är inte alls förvånad. Många nyhetsredaktioner hade stora problem, eftersom de inte ville stödja Sverigedemokraterna, säger han.

Mordet på Beatrice passade dessutom in i in i mönstret för hedersmord.

– Det blev en mycket ovanlig situation och en besvärlig sak att berätta. Ett mord som kunde sätta avtryck i valdebatten.

Men det värsta man kan göra, säger Lars Nord, är att titta ihjäl obekväma sanningar. Det går helt enkelt inte längre. All information finns ändå tillgänglig i sociala medier.

Porträtt av Fadime Sahindal vid hennes grav på Gamla kyrkogården i Uppsala.

FOTO: PETER HOELSTAD/SCANPIX/DN

En dag i juni stod Jimmie Åkesson och Sverigedemokraterna på torget i Västerås.

"Det är med känslor av chock och bedrövelse som jag tagit del av rapporteringen kring fallet med det misstänkta hedersmordet på 16-åriga Beatrice", sa Jimmie Åkesson. Han fördömde brottet.

Det gjorde också nazister som protesterade på torget, stilla stående i en fyrkant med vajande fanor. Trots de kravaller som uppkom med motdemonstrationerna, fanns inget intresse från media att underväljningen skriva om att ung svensk tjej blivit mördad av en kurd.

Beas föräldrar, som verkligen hade behövt ett genuint stöd, kände sig nu nödgade att dessutom engagera sig i avståndstaganden från de främlingsfientliga krafterna. De som överhuvudtaget inte tog dit Åkesson och som ingenting hade att göra med dessa främlingsfientliga krafter.

HÉLENE LÖÖW, DOCENT i historia och expert på svensk historisk nazism, analyserade kravallerna i Västerås för polisens räkning. Hon noterade att upploppen med skadegörelse och misshandel bara gav några tidningsnotiser. Från samhällets och mediernas sida ville man helt enkelt titta ihjäl händelserna. Det fanns en tyst överenskommen mellan kommunpolitiker, journalis-

ter och andra inblandade att inte blåsa upp frågan, säger Lööv.

– Längre beskrevs hedersmord som familjetragedier. Det fanns också en tid, påpekar hon, då många tyckte att kvinnlig omskärelse var okej, för det var en del av en annan kultur. Män som slagit ihjäl sina kvinnor fick förmildrande straff med argumentet att det var deras kultur.

I skolan, där man borde vara uppmärksam på vad som händer, tas inget ansvar. Hélene Lööv har intervjuat många elever och lärare, dock inte i Västerås och inte i det aktuella fallet. Hon konstaterar att man också inom skolväsendet inte sällan försvarar att svenska flickor kallas för horor med hänvisning till kulturella sedvänjor.

SARA MOHAMMED, som själv lever under skyddad identitet, var på plats under rättegången i Västerås. Hon har startat föreningen "Glöm aldrig Pela och Fadime" och jobbar med att belysa och komma till rätta med hedersrelaterade problem. Hon menar att det är tydligt att Beatrice föll offer för hedern och aldrig riktigt förstod vilken fara hon befann sig i.

– Vi måste skapa en medvetenhet hos ungdomar så att de förstår vad de ger sig in på, när de träffar någon som lever i en hederskultur. De måste se och förstå famil-

jernas sätt att leva, säger Sara Mohammad. Hon tillägger att vi måste bekämpa mekanismer som ligger bakom hedersrelaterat våld, inte individerna.

– Vi försöker få igång ett projekt som vänder sig till svenska ungdomar. Men det är svårt att få pengar. Jag har till och med anklagats för att vara rasist, säger Sara Mohammad.

BERÄTTELSEN OM Beatrice visar på en moralpanik i det svenska samhället, en moralpanik som ytterst sett är ett hot mot demokratin. Nyhetsredaktioner förvandlas till politiska intressesmaskiner. Kommunpolitiker vill inte kännas vid verkligheten. Västerås ville givetvis inte framstå som en kommun med integrationsproblem. Alla var rädda och därför lämnades fältet fritt för Sverigedemokraterna.

Risken är att etablissemangen på det här sättet fördjupar rasismen och fördomarna. Dels genom att titta ihjäl verkligheten, dels genom att kräva förståelse av andra kulturer, traditioner och sedvänjor.

Det finns inte många erkända hedersmord i Sverige, men skulle vi analysera domar hittar vi fler. Experterna talar om stora mörkertal. Anledningen är enkel: dessa mord vill vi inte kännas vid. Därför tigger vi.

Lotta Gröning är fd hr i historia.

TEMA

DEN MARKNADSFÖRDA MÄNNISKAN

Globalisering, internet och sociala medier ingår i en symbios som fått stora och ännu svåröverskådliga konsekvenser för normer och självuppfattning. Å ena sidan har homogenisering och manipulation av ideal och individ aldrig drivits så långt. Å andra sidan kan man se ett starkt intresse för återupplivande av lokala traditioner.

Tre skribenter granskar villkoren för den marknadsförda människan.

Global och lokal skönhet

Skönhetsindustrins globalisering har inte lett till likriktning.
Tvärtom har olika lokala ideal blivit starkare.

Av Geoffrey Jones

Skönhetsindustrin säger oss mycket om globaliseringen, både historiskt och vart den kan vara på väg. Detta kan te sig överraskande. Det handlar om en industri som antingen negligeras av forskare såsom alltför bagatellartad eller kritiseras för sin skadliga effekt på kvinnors självkänsla. Men skönheten är en allvarlig sak. Ny forskning av ekonomer visar hur mycket det betalar sig att uppfattas som attraktiv. En så kallad "skönhetsbonus" ger högre löner för de attraktiva, färre fällande domar i brottsmål och mer positiva omdömen från studenterna om lärare.

Idag ligger skönhetsindustrins försäljning på över 330 miljarder dollar, men dagens generation är förvisso inte den första att använda produkter för att öka sin attraktionskraft. I själva verket har varje känd mänsklig civilisation i tusentals år, kinesisk, grekisk, islamisk eller afrikansk, använt skönhets hjälpmedel av ett eller annat slag, som en återspeglning av kraftfulla biologiska imperativ att attrahera och reproducera.

Men det finns två stora skillnader mellan skönhet i det avlägsna förflutna och i modern tid. För det första har tillgången på skönhetsprodukter historiskt sett till stor del varit begränsad till en elit som haft den fritid och inkomst som behövdes för att konsumera dem. För det andra har samhällen alltid varierat enormt både i tiden och geografiskt när det gäller hur man bedömt skönhet och hur man försökt uppnå den genom kosmetiska hjälpmedel, kläder, frisyrier och smycken. Det kunde knappast ha varit annorlunda – människor skiljer sig starkt åt i fråga om hudfärg och hårtyp. De åt olika mat, hade tillgång till olika ingredienser, upplevde olika klimatförhållanden och hyste olikartade religiösa, filosofiska och etiska uppfattningar om sina relationer till varandra, för att inte tala om gudarna. Ända

tills helt nyligen var det inte många som visste särskilt mycket om hur människor i andra regioner, eller ens i andra städer, levde.

Sedan järnvägar och ångfartyg under 1800-talet gjort världen mindre diskuterades ofta skillnaderna i estetisk uppfattning. År 1871 hävdade Charles Darwin i sin bok *The Descent of Man* att "det är förvisso inte sant att det i människans sinne finns någon universell norm för skönhet i fråga om den mänskliga kroppen". Men när Darwin skrev dessa ord höll situationen redan på att förändras.

Den moderna skönhetsindustrin växte fram ur gamla hantverks-traditioner men omformades under 1800-talets andra hälft. Parfym, tillverkad av hantverkare, vanligen konsumerad som en hälsodryck och sällan applicerad på huden, återuppfanns som en märkesvara, ofta med användning av syntetiska dofter. Amerikanska och brittiska tvåttillverkare upptäckte att man kunde tjäna en förmögenhet på att dela upp stora tvålkakor i små bitar med tilltalande paketering. Hemvist för denna nya industri var Europa och USA, som blivit välbärgade genom den industriella revolutionen, vilket gjorde det möjligt för allt fler människor att spendera pengar på mer än livets nöd-torft, bland annat på att försöka se bättre ut och dofta godare.

Framväxten av industrin sammanföll med den första stora vågen av globalisering. Handeln blomstrade med transportmedlens förbättring, och västerländsk imperialism tvingade större delen av världen att handla med västländerna. De första moderna multinationella företagen, som till exempel Singer Sewing Machine, byggde fabriker utomlands. Skönhetsföretagen var små entreprenörsprojekt jämfört med Singer, men många i den första generationen entreprenörer var redan från början inriktade på att sälja sina märken i främmande länder. Födda i en tid när internationella resor och kommunikationer var mycket enklare än någonsin tidigare, grunda-

DEN MARKNADSFÖRDA MÄNNISKAN

Helena Rubinstein i sitt laboratorium.

FOTO: EVERETT COLLECTION/IBL

de många pionjärentreprenörer företag i andra länder än sitt födelseland. Den polskfödda Helena Rubinstein, en inflytelserik gestalt i den framväxande industrin, byggde upp ett nätverk av skönhets-salonger och sålde sina krämer i Melbourne, London och Paris, innan hon under första världskriget flyttade till New York.

Företagen sålde inte bara tvål eller parfym när de blev internationella. Varumärken förde med sig uppfattningar om vad det innebar att vara "vacker". Skönheten hade alltid varit högst lokal, men industrins internationella tillväxt resulterade snart i en aldrig tidigare skådad världsomspännande homogenisering av skönheten. Skönhetsideal och rutiner som dominerade i den rika västvärlden spred sig som globala måttstockar. Paris och New York blev skönhetsens huvudstäder, vars själva namn förmedlade bilder av skönhet, mode och stil, och där ledande företag och talanger skockades. Européer och deras ättlingar blev skönhetsens ansikte – andra betraktade som fula. I USA ignorerade den breda skönhetsindustrin rätt och slätt afroamerikaner, vilka utgjorde mer än en tiondel av befolkningen före första världskriget. De förblev uteslutna från Miss America-tävlingar fram till 1969.

Kapitalismen är, på gott och ont, värderingsfri. Skönhetsföre-

tagen var uttolkare snarare än skapare av de dominerande etniska och kulturella uppfattningarna i sina samhällen. Men sofistikerade marknads- och varumärkesstrategier förstärkte och spred sådana uppfattningar över hela världen. Efter att Japan hade tvingats öppna sina dörrar för väst vid 1800-talets mitt försökte den moderniserande regeringen aktivt förändra det japanska folkets ansikten genom att förbjuda sådana traditionella seder som tandsvärtning, rakning av ögonbrynen och manligt bruk av kosmetika. Deras ansikten och kläder västanpassades.

Globaliseringen drev på homogeniseringen. Hollywoodfilmer skapade en ny stark drivkraft i denna rörelse. Under 1920- och 1930-talen fanns det en biograf i nästan varje amerikansk stad, där de spred nya livsstilar och skapade en ny kändiskult kring stjärnor – vilket bidrog till att forma synen på skönhet, särskilt kvinnlig skönhet. Inte alla kvinnor var blonda eller blåögda, men ingen var svart eller asiatisk. Efter 1945 förstärkte televisionen Hollywoods roll i spridningen av västerländska, och i synnerhet amerikanska, ideal och livsstilar, mode och skönhet. Genom televisionen förvandlades skönhets-tävlingar till internationella mediehändelser. Miss World- och Miss Universum-tävlingar visades på tvi många länder. På global nivå representerade den ljusare hy och de större ögon som under de »

första decennierna gynnades i båda dessa tävlingar i vad som har kallats en "Miss Universum-norm för skönhet". Skandinaver var de tidiga vinnarna i båda tävlingarna.

Franska och amerikanska företag förde ut sina varumärken över hela världen. På 1970-talet kunde konsumenterna köpa Max Factors kosmetika i över 140 länder. Dyra franska parfymmärken, som Chanel och Guerlain, såldes till en stor kundkrets, däribland eliten i icke-västerländska utvecklingsländer. Skönheten förblev förknippad med vita ansikten och en handfull länder och städer, särskilt Paris och New York.

Skönheten blev emellertid aldrig helt homogeniserad, inte ens under decennierna vid mitten av 1900-talet. Trots spridningen av en internationell konsumentkultur fortsatte marknaderna för konsumentprodukter, vare sig det handlade om filmer eller tvättmedel, att uppvisa lokala särdrag, som en återspeglings av nedärvda sociala och kulturella värderingar, språkliga skillnader och olika klimatförhållanden och mattraditioner. Efter hand som billigare märken internationaliserades blev de särskilt anpassade vad gäller både utformning och marknadsföring. Försäljare av toalettvål, som Unilever, valde att använda lokala celebriteter i sina annonser i Kina och Latinamerika, istället för Hollywoodstjärnor, trots att Hollywoodfilmer var välbekanta.

Stora variationer mellan länder kvarstod också när det gällde användningen av skönhetsprodukter. Fransmännen var alltid flitiga användare av dofter. Under 1970-talet var den franska parfymkonsumtionen per capita dubbelt så stor som den i Storbritannien och Tyskland. I Japan, och i Östasien generellt, fanns det ingen större efterfrågan på dofter överhuvudtaget. Amerikanska kvinnor täckte sig med makeup och läppstift, medan européerna och i än högre grad japanerna föredrog att lägga sina pengar på hudvård. Dessa skillnader består än idag, men den senaste tiden har de förstärkts av nya trender.

Vi har nu gått in i en ny fas av globalisering. Grunderna lades med det kommunistiska Kinas öppnande för kapitalismen under 1980-talet, den östeuropeiska kommunismens fall och framväxten av webben och spridningen av internet. Effekterna på skönhetsindustrin har varit lika komplexa som djupgående. Balansen mellan det globala och lokala håller på att omförhandlas.

Vid första anblicken signalerar den nya vågen av globalisering ökad homogenisering. Kändiskulturen har spridits över hela världen, möjligtvis med undantag av Frankrike. Företag har investerat i så kallade megamärken, som har spridit New Yorks och Paris lockelse till en ny generation konsument i Kina, Indien, Ryssland och på andra håll. En snabb titt på modetidskrifter nästan överallt pekar på att skönhetsnormerna, särskilt för kvinnor, har blivit universella. Större ögon, ljusare hy, vita tänder och slanka kroppar tycks vara föremål för global dyrkan.

Denna synbara homogenisering blir nu påtagligt orkestrerad av företagsjättar. Industrin har genomgått en enastående konsolidering. L'Oréal och Procter & Gamble, de två största företagen i branschen, svarar nu för nästan en fjärdedel av världens skönhetsprodukter. För bara tjugo år sedan var L'Oréal fortfarande främst ett europeiskt företag, med obetydlig verksamhet i USA och ingen alls

i Asien. Därefter, under ledning av Lindsay Owen-Jones, den förste britt att leda ett stort franskt företag, köpte L'Oréal amerikanska märken som Redken, Maybelline och Kiehls, det eleganta japanska märket Shu Uemura och det "gröna" brittiska märket The Body Shop, och förde ut dem över världen. Samma omvandling skedde hos Procter & Gamble, fram till 1990-talet främst ett tvättmedels- och blöjeföretag, när man köpte upp märken som Max Factor, Clairol, Wella och Gillette, och blev en jätte inom skönhetsbranschen. Skönhetsindustrins konsolidering har motsvarats av distributionens konsolidering, då gigantiska återförsäljarkedjor vuxit fram genom sammanslagningar.

I denna nya era kan nu konsumenter världen över välja många olika franska eller amerikanska, liksom många olika nischade visioner av skönheten – alla tillhandahållna av samma företag, med användning av sam-

ma teknologi utvecklad av samma forskningslaboratorier. Om valen är sant autentiska eller inte är en annan fråga. Historien bakom Maybelline, nu ett av världens ledande färgkosmetiska varumärken, är intressant i detta avseende. När märket förvärvades av L'Oréal 1996 var det primärt ett inhemskt amerikanskt märke, baserat i delstaten Tennessee. Företagets produkter omarbetades med användning av L'Oréals teknologi, verksamheten flyttades till New York, märket döptes om till Maybelline New York utanför USA – och slutligen även där – och fördes ut globalt. Maybelline New York lanserades i 80 nya länder inom fem år, med användning av amerikansk modernitet som märkesprofil – urban, avslappnad och hipp – samtidigt som makeupens formel anpassades till hudtyper och väderlek på olika håll i världen. Den noggrant utformade bilden av New York, om än en fantasi, har blivit ytterst framgångsrik.

Men det vore fel att antyda att bolagen kan manipulera konsumenterna som de vill. I själva verket har konsumenterna av skönhetsprodukter över hela världen idag större makt än för två decennier sedan. De har mycket större kunskap och större tilltro till sig själva, och storföretagens möjligheter att diktera skönhetsnormer har minskat. En varumärkesförvaltare som struntar i bloggarna gör det på egen risk.

Det finns en ny pluralism i skönheten. Nischade varumärken som representerar olika livsstilsval blomstrar. Som en del av denna process har homogeniseringen av skönhetsidealen kastats om. Efter hand som västerländska samhällen har blivit alltmer etniskt mångskiftande, och efter hand som minoriteters rättigheter har erkänts och i vissa sällsynta fall till och med hyllats, har alla fantasier om en värld av blond och blåögd skönhet fått vika för ett nytt multietniskt perspektiv i fråga om skönhetsideal. Detta återspeglar djupgående sociala utmaningar, likaväl som förskjutningar i den globala makten. I USA har smältdegeln ersatts av en mosaik. Den snabba ekonomiska tillväxten i Kina och Indien i synnerhet, men även på vissa andra framväxande marknader, har ökat medvetenheten om icke-västerländska kulturer och utseenden liksom deras status.

Parallellt med spridningen av globala varumärken har lokala ideal och ingredienser börjat hävda sig på nytt. Allt eftersom den västerländska erans dominans har försvagats har asiater, afrikaner och latinamerikaner vunnit en ny förvisning om att de är precis lika

DEN MARKNADSFÖRDA MÄNNISKAN

vackra som någon annan. Detta har ännu inte undergrävt de västerländska företagens makt, men det har i allt större utsträckning tvingat dem att ta hänsyn till kulturella och etniska skillnader mellan marknader.

Ett exempel på denna trend är ökningen av produkter för blekning av hyn i Asien. Detta tas ibland som belägg för att asiater fortfarande försöker se mer västerländska ut, som är fallet med kirurgi för dubbla ögonlock, som är utbredd i Sydkorea och Kina i syfte att ge kvinnor rundare ögon. Men produkter för ljusare hy representerar i själva verket motsatt trend. Medan östasiatiska länder under decennierna efter kriget efterliknade västerländska vanor i fråga om solbränna, har detta mode övergivits nästan helt på senare tid. I dess ställe har det skett en återgång till traditionella preferenser för blek hy, som fanns innan man fick kontakt med västerlänningar.

Västerländska företag var mer än villiga att möta denna efterfrågan. Under 1990-talet började ledande franska märken som Chanel, Christian Dior och Yves Saint-Laurent sälja blekningskosmetika på den japanska marknaden. När den kinesiska marknaden växte, använde de samma produkter i Kina. L'Oréal-ägda Lancôme, till exempel, etablerade sig snabbt som det ledande statusmärket i Kina efter sin lansering 1999, i första hand tack vare hudblekningsprodukter. Lancôme är nu ett globalt märke med många olika lokala varianter. Två tredjedelar av märkets försäljning i Asien är hudvårdsprodukter som erbjuder renare och ljusare hy. I USA är hälften av märkets försäljning makeup och resten hudvård, med fokus på motverkande av rynkor. I Europa är försäljningen jämnt fördelad mellan parfym, makeup och hudvård, med tonvikt på känslomässiga bilder av huden.

Att sälja hudblekningsmedel kan likväl väcka frågor om legitimitet. Ta som exempel Unilevers mycket framgångsrika hudblekningsprodukt Fair and Lovely, lanserad i Indien på 1970-talet. Märket är nu så framgångsrikt att det svarar för mer än hälften av Indiens marknad för hudblekning på 200 miljoner dollar. Unilever har de två senaste decennierna fört ut detta märke i nästan fyrtio länder i Asien, Afrika, Karibien och Mellanöstern. Unilever, ett ledande västerländskt företag för konsumentprodukter, globaliserar nu en icke-västerländsk vision av skönhet. Men märkets förknippande av ljus hy med kvinnlig skönhet, en sedan länge etablerad tradition i Indien som föregår den brittiska kolonialtiden, och dess hävdande av att kvinnor som använder den kan hitta en bättre make eller ett bättre jobb, skulle leda till mer än höjda ögonbryn om produkten såldes i USA och Europa.

I Kina och på andra håll i Asien besitter västerländska skönhetsmärken fortfarande enormt "eftersträvningsvärde" (*aspirational value*) jämfört med lokala märken, men lokal relevans är nu väsentligt. Lokala modeller används allmänt i reklamen, även för de dyraste globala märkena. Medan kinesiska konsumenter fortsätter att bejaka eftersträvningsvärdet i ledande amerikanska och franska skönhetsmärken, kräver de också lokala ingredienser som ginseng i sina märken.

Återupptäckten av det lokala, och av ideal som svepts bort av industrialiseringens era, har gett lokala entreprenörer nya möjligheter i en bransch som så länge dominerats av västerländska företag. Korres, ett grekiskt företag som växte fram ur ett enskilt apotek i Aten, har expanderat snabbt över hela Europa och i USA. I Brasilien, nu världens tredje största skönhetsmarknad, har lokalt ägda Natura en försäljning på över 1 miljard dollar och är marknadsledande i landet. Detta 40 år gamla företag för direktförsäljning driver en anmärkningsvärd social och ekologisk agenda, som innebär att hämta ingredienser från ursprungsfolk i Amazonas. En av företagets grundare ställde upp som kandidat för De gröna till posten som vicepresident i det brasilianska valet nyligen.

Även i Kina finns det lokala företag, till exempel Shanghai Jawha,

som bygger märken med utgångspunkt i äldre traditioner. Företagets ursprung går tillbaka till 1898, och dess första märke, Shanghai Vive (Two Girls), utmärkte sig på en marknad i övrigt dominerad av utländska produkter. Företaget fick kämpa under Maos era, när det inskränktes till att tillverka rengöringsmedel för hushållen, men de senaste åren har det återigen blomstrat på skönhetsens område. Märket Herboralist, som lanserades för ett decennium sedan, bygger på de traditionella kinesiska örtingredienser som används i kinesisk medicin för att stärka huden. På senare tid har märket Shanghai Vive återupplivats; paketering och marknadsföring bygger i hög grad på bilder av stil och välstånd i det gamla Shanghai. Nostalgi har en hög prislapp – en burk Regenerative ansiktskräm säljs för över 160 dollar. Shanghai Jawha, liksom Natura, säljer sina produkter i Frankrike och har globala ambitioner.

Medan globaliseringen i det förflutna ledde till en homogenisering av ideal och sedvanor i fråga om skönhet, kan man idag se ett starkt återupplivande av lokala traditioner. Och globaliseringen öppnar också för alternativa visioner av skönhet, vare sig de är grekiska eller brasilianska, som nu kan erbjudas till konsumenter världen över, både av lokala företag och av västerländska företag som är angelägna om att erbjuda sina konsumenter fler valmöjligheter.

Det förblir oklart vart vi är på väg. Flera alternativa scenarier framstår som möjliga. Den ena ytterligheten vore, så småningom, en praktfull blandning av skönhetsideal som skulle skapa ett eller flera genuina hybridideal. Skönhets- och modebranschernas utbredda användning av modeller med blandad etnisk tillhörighet, särskilt västerländsk-asiatisk men även latinamerikansk, pekar i denna riktning. Alternativt kan återupplivandet av det lokala, eller det stam-mässiga som vissa skulle kalla det, peka på en återgång till den förindustriella världen, med många olika lokala skönhetsnormer. Hur osannolikt detta än kan te sig i webbens och de enkla resornas tidsålder, räcker det att ta en titt på dagens Belgien för att se att globalisering inte är oförenligt med hävdandet av starka lokala kulturella och andra identiteter.

Det mest sannolika scenariot är emellertid att vissa icke-västerländska skönhetsideal med tiden kommer att bli lika relevanta globalt som de franska och amerikanska har varit i det förflutna. Det förblir oklart vilka skönhetsideal som kommer att anta denna roll, vilket är skälet till att stora västerländska företag idag förvärvat kinesiska och indiska märken och söker efter latinamerikanska märken som skulle kunna föras ut globalt. Så som redan är uppenbart från kokkonstens sfär, har vissa visioner och seder bredare dragningskraft än andra. Medan nästan varje stad i världen tycks ha en kinesisk, thailändsk eller italiensk restaurang, förblir brittiska och tyska restauranger exotiska i de flesta länder. Detsamma lär komma att ske på skönhetsens område. Det är också oklart vem som kommer att styra nästa fas av branschens globalisering. Det finns ännu inga tecken på att de stora västerländska märkena skulle hålla på att mista sitt företräde inom den globala industrin, men situationen har redan förändrats inom många andra branscher, som till exempel flygresor, och den kommer att förändras även för skönheten.

Globalisering förr i världen var, med Henry Kissingers formulering, ett annat namn för amerikanisering, eller åtminstone västanpassning. Idag är globaliseringen inte längre enkelriktad. Skönheten ligger i epicentrum för motsägelserna i dagens värld, som på en och samma gång blir plattare för varje dag och mer taggig, efter hand som det lokala hävdar sig på nytt.

Geoffrey Jones är Isidor Straus Professor of Business History på Harvard Business School. Hans senaste bok är *Beauty Imagined* (2010).

Alla ska med – till pr-byrån

På det nya informationsfältet är rollfördelningen klar. Pr-konsulterna vill verka utan att synas och politikerna synas utan att verka.

Av Niklas Ekdal

Sverige har aldrig tickat på bättre än idag, statistiskt sett. BNP är tre gånger högre än när jag föddes, tjugo gånger högre än när min mormor föddes.

Svenska företag gör rekordvinster. Välfärden är i världsklass och de offentliga finanserna i balans. Folkhälsan personifieras av Gunde Svan och boendet av Anna Anka. Den yttre miljön har nått ett postindustriellt stadium där vi oroar oss för dubbdäckspartiklar och bygger vägtunnlar åt rara grodor.

Visst återstår problem att lösa, men de flesta nationer skulle bränna sina flaggor för att ha Sveriges bekymmer. Vi lever inte bara i den skinnande staden på höjden, i global jämförelse, utan också i en experimentverkstad. På många områden ligger Sverige först i spåret, pådrivet av den fanatiska attityd som för tre hundra år sedan gjorde svenskarna till jordens mest militariserade och fundamentalistiska folk, men som nu har gjort oss till det mest sekulariserade, feminiserade och uppkopplade.

Anledningen till att Sverige har kunnat ge sig hän åt moderniteten är den rationella styrningen, en lyckad växelverkan mellan elit och massa, expertis och folkvälde. Frågan inför framtiden är om denna dialektiska balans kommer att bestå eller om vi just nu lever i den gamla goda tiden, när beslutsfattande och informationsflöde fortfarande präglades av professionalism.

I brist på ideologi och partimedlemmar har politiken blivit en fråga för pr-byråerna. Att hitta invändningar mot denna utveckling är inte svårt, men tänk om vi befinner oss i den bästa av världar?

Pr-politiken kan beskrivas som ett sammelsurium av särintressen, stickspår, dolda agendor och bländande marknadsföring av yta på djupets och ödesfrågornas bekostnad. Men den kan också beskrivas som en aspekt av experternas dominans i samhället.

Om politik på Olof Palmes tid var "att vilja", är politiken trettio år senare att förpacka. Det som förpackas och säljs är inte bara strömlinjeformade administratörer av makten, utan också experternas rekommendationer om upplyst styrning, ytterst i medborgarnas intresse.

Det är fortfarande demokrati, men en ny sorts demokrati. Problemet uppstår när väljarna inte är medvetna om hur slipstenarna dras och därför riskerar att föras bakom ljuset – eller tror att de har förts bakom ljuset då tiderna blir sämre.

Det unika med Sverige är kombinationen av individualism och kollektivism. Genom att alliera sig med staten har individen befriat sig från sociala band. Det har resulterat i världens högsta skatter – men också världens starkaste sug efter självförverkligande, om så bara i form av en tatuering på skinkan.

Två politiker har betytt mer än andra på vägen till detta exotiska samhälle: socialdemokraterna Per Albin Hansson och Olof Palme. Den förre lånade idén om folkhemmet från de konservativa. Den senare fullbordade bygget genom radikala reformer och skattehöjningar.

Det kan tyckas paradoxalt att den ene av de två kom från den renaste arbetarklass och den andre från översta överklass. De sociala avstånden i Sverige var inte längre än att alla kunde samlas kring samma välfärdstanke, en närmast utopisk fusion av Otto von Bismarcks patriarkala omsorg och Karl Marx klasslösa samhälle. Genom det amerikanska inflytandet under efterkrigstiden försågs denna germanska anrättning med ett lager hamburgerdressing, men grundreceptet förblev detsamma.

DEN MARKNADSFÖRDA MÄNNISKAN

Gudrun Schyman eldar upp 100 000 kronor på initiativ av en pr-byrå.

FOTO: JANERIK HENRIKSSON/SCANPIX

Vi lever i skarven mellan bondesamhällets normer och reklamkulturen från *Mad Men*. Ena foten i gödselstacken, den andra på Madison Avenue.

Det är ingen slump att Per Albin Hansson tillbringar ett formativt ungdomsår i England 1915 och Olof Palme ett formativt ungdomsår i USA 1948. De blivande ikonerna hamnar på så sätt steget före i en nation som dittills beundrat det tyska. Den socialdemokratiska hegemonin under 1900-talet får en anglosaxisk, individualistisk dimension som bidrar till känslan av modernitet. Läs kärleksförklaringen till barndomens bilism i Göran Perssons memoarer, så förstår du.

Trots att välfärdsstaten består befinner sig nu Per Albins, Palmes och Perssons parti (liksom USA och Storbritannien) i upplösningstillstånd. Endast var femte arbetande svensk röstade på Socialdemokraterna 2010.

Krisen för det tidigare så framgångsrika maktpartiet är också en folkrörelsekris. Det som nyss var organisationens styrka – hundra tusen medlemmar, korporativa strukturer och en stolt tradition – framstår mest som en black om foten. Det konkurrerande Moderata samlingspartiet liknar en reptilsnabb pr-byrå i jämförelse.

Socialdemokratin hamnar i koma just när välfärdsstaten omfamnas av samtliga riksdagspartier. Precis som liberalerna segrade ihjäl sig när alla bejakade friheten har Socialdemokraterna segrat ihjäl sig när alla bejakar vård, skola och omsorg.

En annan förklaring till 2000-talets jordskred i svensk politik – det största sedan arbetarrörelsen började abonnera på statsmakten 1932 – är förstås de sociologiska förändringarna. Sedan 1980 har inkomstklyftorna ökat, mera som en följd av kunskapsekonomin än som en följd av medveten politik. Begrepp som "arbetare", "tjänstemän", "företagare" och "kapitalister" har förlorat sin mening.

Idag är löntagarna aktiespekulanter, många företagare låginkomsttagare och de arbetsbefriade den verkliga underklassen. Chefer med självbevarelsedrift har blivit f-skattande konsulter medan den forna, professionella överklassen i form av läkare och rektorer är grundligt proletariserad.

Högerns maktövertagande är en logisk följd av klassernas invertering. Vem behöver ett arbetarparti när det inte finns några kne gare?

Av alla förklaringar till skiftet mellan S och M är politikens pr-ifiering den viktigaste. Bara den som låter idealen underordnas fokusgrupperna, bara den som strömlinjeformar budskapet, är numera valbar och regeringsduglig.

Efter valnederlaget 2002 kunde en liten krets moderater med Fredrik Reinfeldt i spetsen vända den politiska kursen 180 grader. Bort från skattesänkningar för "de rika", till fokus på breda lager av anställda välfärdskonsumenter. I flera år opponerade sedan de nya moderaterna mera mot de gamla moderaterna än mot huvudmotståndaren till vänster. Det fungerade över förväntan.

Så kan ett folkrörelseparti inte göra. Där ska det lyssnas till gräsrotterna, hållas rådslag och medlemsomröstningar så att folk känner igen partiet. Göran Persson kunde under några års kraftfullt minoritetsregerande på övertid trotsa pr-logikens tyngd. Med den mjukare Mona Sahlin gick det inte.

Tröga folkrörelser gör sig icke längre besvär, men inte heller ko-handlande intressepartier eller överspända idépartier. Politik handlar nu om marknadsföring, förpackning, sälj. Endast en liten krets i ledningen för Moderaterna har tagit de fulla konsekvenserna av denna insikt. Därför äger de Rosenbad till 2018, minst.

Sådana strukturella samhällsförändringar skymms alltid av de personligheter som dominerar massmedierna. Detta är vad som händer, i verkligheten, medan vi såg den nördige Carl Bildt, pilsnerfilmskarakteren Göran Persson, de sexiga men småtråkiga makarna Rein-

feldt, den rökande Mona Sahlin och den fryntlige Håkan Juholt på TV.

Med vilket av dessa varumärken identifierar sig 2000-talets medelsvensson?

Svaret kan avläsas i tydliga kurvor från SCB, Sifo och Synovate.

Västerländska samhällen har genomgått tre faser och är på väg in i en fjärde. Från elitstyre till folkstyre till expertstyre till nätverksstyre.

Under elitstyret räckte det med bröd, skådespel och inhyrda knektar för att hålla massan i schack. Folkstyret slår igenom med de amerikanska och franska revolutionerna. Propaganda börjar få avgörande betydelse, vilket Napoleon Bonaparte tidigt begriper. Därmed blir massmedier en maktfaktor.

De svenska socialdemokraternas storhetstid är också det folkliga majoritetsstyrets storhetstid – och journalisternas. Kulmen passerar 1968, när slussportarna öppnas till universiteten, och automatiska telefonsvarare på dagstidningar, radio och television säger "du är anställd" till en hel generation klassresenärer.

Andrakammarvalet 1968 blir mycket riktigt en triumf för Socialdemokraterna. I sitt sista riksdagsval leder Tage Erlander partiet till egen majoritet med 50,12 procent av rösterna.

De senaste decenniernas samhällsutveckling kan beskrivas som övergången från folkstyre till expertstyre. Ytligt sett har vi upplevt en demokratisering, med en explosion av triviala val- och uttrycksmöjligheter, men på djupet har eliten återtagit kontrollen.

Oberoende riksbank, oberoende riksrevision, ett pensionssystem med spärrar mot politisk kläfngrighet och restriktioner på de offentliga utgifterna är konkreta symboler för systemskiftet. Vågen av blocköverskridande reformer under 1990-talet hade ytterst detta syfte: att rädda Sverige från majoritetsvåldets arvarter.

De flesta av Lindbeckkommissionens 113 punkter från 1993 har genomförts. Detta var tankar från professorer, inte från Ring P 1. Sverige fungerar bättre, tack vare att vi hade en generation ansvarsfulla teknokrater som omsatte experternas förslag i lagstiftning. Politiker som Kjell-Olof Feldt, Ingvar Carlsson, Ingela Thalén, Göran Persson, Olof Johansson, Bengt Westerberg, Anne Wibble och Bo Körberg har inte fått den uppskattning de förtjänar för den svenska renässansen efter nittiotalskrisen.

Restaurationen pågår fortfarande, även om tempot i förnyelsen har dämpats. En parallell och besläktad process är glidningen från journalistik till pr.

Under en period när etablerade massmedier har kämpat med lönsamhetsproblem, nedskärningar och sviktande självförtroende har heltäckningsmattorna hos pr-byråerna i Stockholms city blivit tjockare för varje år. I denna bransch var finanskrisen inte ens en krusning på ytan; tvärtom letade man med ljus och lykta efter nya PR-konsulter även 2008–2009.

Begåvade åttiotialister söker sig med samma självklarhet till JKL,

Moderna politiker är förvisso mediefixerade. Men lagstiftarnas beslutsunderlag kommer oftare från expertorgan och kvalificerade intressenter – via pr-byråernas public affairs-avdelningar – än det formas i journalistiken.

DEN MARKNADSFÖRDA MÄNNISKAN

Piratpartiet nätverkade sig till röster.

FOTO: FREDRIK PERSSON/SCANPIX

Kreab, Prime, Gullers och Diplomat som fyrtyotalisterna en gång sökte sig till DN, TT och SR. Mycket av det informationsförädlade och meningsskapande arbete som förr gjordes på redaktioner görs nu i PR-branschen, ofta av samma personer som förut.

Mönstret är självförstärkande. Avfolkade redaktioner har inte tid med undersökande journalistik. Enklare då att köra välskrivna och väl underbyggda debattartiklar producerade av pr-proffs, eller att presentera färdiga pr-paket som egna nyheter.

I genrer som motor-, mode- och nöjesjournalistiken är modellen etablerad sedan länge. För det tränade ögat blir den allt tydligare även på opinions-, politik- och näringslivssidorna. Under en period när vi inbillat oss att bloggarna drivit på en medial demokratisering har vi snarare upplevt en professionalisering.

Visst kan du i sällsynta fall få genomslag utan medieträning, pr-konsulter och informationsstrategier. Men allt färre av de resursstarka i samhället väljer att chansa.

Ingen av spelarna på detta nya informationsfält har intresse av att krossa publikens illusioner om rollfördelningen. PR-konsulterna vill ju verka utan att synas, och journalisterna tycks liksom riksdagsmännen nöjda med att synas utan att verka.

Moderna politiker är förvisso mediefixerade. Men lagstiftarnas beslutsunderlag kommer oftare från expertorgan och kvalificerade intressenter – via pr-byråernas public affaires-avdelningar – än det formas i journalistiken.

Det kan tyckas motsägelserfullt att samhället fungerar bättre när politiken har blivit så lealöst pr-styrd. I själva verket är det logiskt, eftersom pr-branschens expansion speglar behovet att förpacka och förankra experternas rekommendationer.

Detta är en maktförskjutning som alltför sällan diskuteras. En

anledning är som sagt att alla inblandade tjänar på att upprätthålla den traditionella bilden. Objektiviteten och folkviljan är inte så vägledande för beslutsprocesserna som högtidstalen ger sken av, men systemet med expertvälde och pr-politik har andra fördelar.

Sverige styrs i många avseenden bättre än tidigare, vilket avspeglas i snabbt ökande välbefinnande. Precis som många idealiserar folkstyret, folkhemmet och folkjournalistiken från förr kommer vi snart att idealisera expert- och pr-epoken.

Den fjärde fasen, nätverkens tid, är nämligen i antågande. Man kan också beskriva det som en pendelrörelse tillbaka från elitstyre till nyckfull demokrati. Utmärkande för detta nygamla mönster är tvärsnittet, osäkerhet om vem som har initiativet, frustande opinioner som dör lika snabbt som de uppstår.

Ny medieteknik har alltid resulterat i sociala och politiska konvulsioner. Tryckpressen ledde till reformationen som ledde till religionskrigen som slet sönder Europa. Dagstidningarna bidrog till den nationalistiska hetsen inför första världskriget. Radio och film blev mäktiga redskap i händerna på nazisterna som startade det andra världskriget.

Vi har redan sett hur IT utnyttjas av terrorister – både instrumentellt och som mötesplatser där man odlar aparta världsbilder. Vi har sett medieteknikens revolutionära potential i auktoritärt styrda länder som Iran och Egypten.

Vårt redan öppna samhälle har hittills integrerat den nya tekniken på ett smidigare sätt. Våra umgänges- och konsumtionsvanor har ändrats, visst, vår produktivitet har ökat utan motsvarande inflationstryck, men när det gäller politiken ligger de stora effekterna fortfarande framför oss.

En föraning kom i EU-valet 2009, när Piratpartiet blev störst i väljargruppen under trettio år. Här var en rörelse som vågade släppa kontrollen över sin opinionsbildning på webben, och som eggad av tillfälligt sammanfallande sakfrågor kunde åstadkomma en imponerande mobilisering.

Med tiden kommer järntriangelarna av experter, toppstyrda partier, pr-bransch, massmedier och ekonomiska särintressen att försvagas i detta oförutsägbara nätverkssamhälle. Betänk att fenomen som Facebook, Twitter, Wikileaks och Piratpartiet bara har några få år på nacken.

Massans nycker kommer att få större genomslag, samtidigt som kontrolltornen vittrar ner och lämnas obemannade.

Bra eller dåligt?

Både ock, såklart.

Många revolutioner har burit på frön till ett bättre samhälle, men skördat fruktansvärda offer längs vägen. Självt tror jag att vi snart ser tillbaka på expertväldet och det tidiga 2000-talets relativa stabilitet med saknad.

Julian Assange, Mark Zuckerberg och Rick Falkvinge har var och en på sitt sätt fört oss lite närmare den sköna nya nätverkssamhällets värld, som poeten William Butler Yeats med sin cykliska tidsuppfattning fångade redan för hundra år sedan:

Turning and turning in the widening gyre
The falcon cannot hear the falconer;
Things fall apart; the centre cannot hold;
Mere anarchy is loosed upon the world,
The blood-dimmed tide is loosed, and everywhere
The ceremony of innocence is drowned;
The best lack all conviction, while the worst
Are full of passionate intensity.

Niklas Ekdal är författare och fri skribent.

Nätets narcissister

Studier har visat att mindre än en procent av befolkningen lider av narcissism. Frågan är om inte internet bidrar till att antalet ökar.

Av Elias Aboujaoude

Diagnosticerade narcissister menar vanligen att de är "speciella" och unika och bara kan förstås av, eller bör umgås med, andra högstatusmänniskor". Deras attityder lutar åt det "arroganta" och "högdagna", och de har en överdriven känsla för vad de är berättigade till, med "orimliga förväntningar om att bli särskilt gynnsamt behandlade eller att få sina förväntningar automatiskt uppfyllda". De är ofta "interpersonellt exploaterande", vilket betyder att de ignorerar andras behov och till och med manipulerar dem för att uppnå sina egna mål.

Narcissister är självdyrkare som vill att andra också ska dyrka dem. De kan bara föreställa sig själva på en piedestal, och kan bara föreställa sig andra i publiken, helst i de bakre bänkraderna. De är "uppfyllda av sig själva", precis som vissa grandiosa individer kan vara. Dessutom är de ofta uppfyllda av låga tankar om andra, på grund av de andras underlägsenhet eller oförmåga att mäta sig med dem själva. Medan grandiosa personer kan flyga så högt och vara så verklighetsfrånvända att de får iakttagaren att själv känna sig luftburen, får narcissisten andra att känna sig utnyttjade och lurade. Den ene inger svindel; den andre en dålig smak i munnen.

Studier har visat att mindre än en procent av befolkningen uppfyller kriterierna för patologisk narcissism så som den definieras i DSM (*Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*). (Studier pekar också på att män är oftare drabbade än kvinnor.) Men med tanke på hur internet uppmuntrar och upprätthåller vissa av de drag som utgör den narcissistiska personlighetsstörningen är det fullt möjligt att denna siffra nu borde vara högre. En genomgång av tecknen på narcissism online leder från det löjliga till det sublima. Utbredningen av "narcissurfing", ett nyord som kom med på många listor

över "årets ord" 2007, ger en antydning om många människors fixering vid de avtryck de lämnar online. Detta har inte att göra med ett sunt intresse för vad som skrivs om en person online, och hur detta till exempel kan påverka den personens möjligheter att få ett jobb. Snarare är det en upptagenhet av hur många träffar en persons själv-sökning genererar. Så här definieras fenomenet av *Urban Dictionary*, en slangordbok sammanställd av nätanvändare, tillsammans med det exempel som ges på ordets bruk i dagligt tal:

Narcissurfing: att googla på sig själv för att se var, när och hur ofta man förekommer på nätet.

JOE: Jag undrar varför Tom kom så sent till jobbet i morse?

TIM: Jag gissar att han var uppe hela natten och narcissurfade.

JOE: Han är en verklig narcissist.

Övergången från e- till i- i prefixen för internetadresser och namn på elektroniska appar löper parallellt med den självupptagne Narcissus online. Liksom den judisk-kristna Guden är jaget, "I", alltså närvarande i cyberrymden och i det som nu med all rätt kallas "personliga media". Från "i" Tunes och "i" Pod till "i" Phone är hela den digitala världen, och inte bara Apple, underkastad första personens pronomen i singular.

Internet är mer egocentrerat än någonsin, och allt handlar om dig. Yahoo! lanserade – i ett försök att göra comeback och återta mark från Google – mot slutet av 2009 en global märkeskampanj som spelade på just detta drag. Den var betitlad "It's Y!ou" och inbegrep annonser som: "Nu har internet fått en personlighet. Din."; "Den digitala världen har en ny härskare. It's Y!ou"; och "Internet har fått en ny ledning. Din." År 2010 hade kampanjen blivit ännu

DEN MARKNADSFÖRDA MÄNNISKAN

Mark Zuckerberg skapade Facebook.

FOTO: MARCIO JOSÉ SANCHEZ/SCANPIX

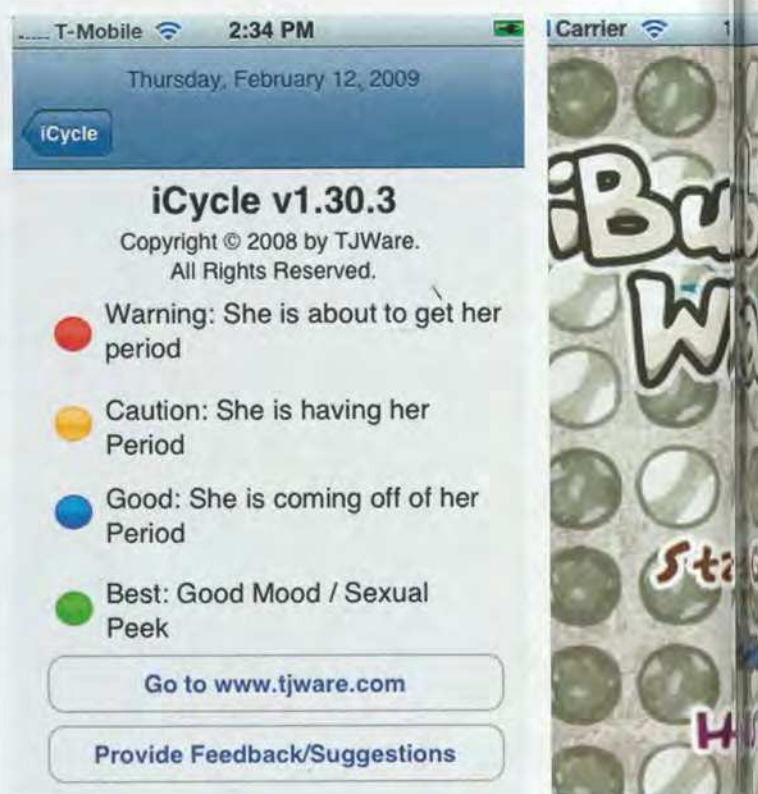
mer personlig, med sådana slogans som: "Ditt alldeles egna allt." och "The Web, Myself and I."

Samma poäng görs av EarthLinks utbredda sentens, "Earth-Link kretsar kring dig", placerad under signaturen på de mejl dess användare skickar. Det gör även "Mi-Fi", en ny pryl som ger användaren en egen bärbar Wi-Fi-bubbla, en privat *hot spot* som följer en vart man än går, som ett moln ständigt hängande över ens huvud. Vad iPhone beträffar kan man ladda ner iBubbleWrap från Apples onlinebutik för att lugna sina nerver genom att smälla virtuella plastbubblor: "Till skillnad från verklig bubbelplast har iBubbleWrap alltid nya bubblor att smälla, och du kan ta med dem överallt." Om man istället finner ett nöje i att klämma finnar så finns Zit Picker, som gör att man kan klämma Veronicas finnar efter hand som de dyker upp, eller på någon annan vän vars foto man låter programmet hämta från ens album. Ännu mindre användbar är iCycle, som håller mannen uppdaterad om hormonskiftningarna hos kvinnan i hans liv: "Njut av lugn och ro i dina relationer. Förhindra gräl och onödiga missförstånd, spara pengar: förlägg dina träffar, semestrar, helgresor och viktigare diskussioner under hennes 'bästa perioder' varje månad." Någon borde skaffa sig ett iLife!

Mer än någonsin försöker den virtuella och digitala teknologin tillfredsställa våra minsta behov och sätta oss i förarsätet. Vi kan inte bara välja vilken nyhetskälla vi vill läsa online, vi kan också modifiera den på dramatiska sätt. Vi kan till exempel ange vilka nya ämnen vi vill ha på "förstasidan" och vilka vi vill ha flyttade till slutet eller helt bortfiltrerade. Som en författare redan noterade, istället för CNN, *Washington Post* eller *Daily Oklahoman* kan vi läsa "The Daily Me" till morgonkaffet. På liknande sätt är det nu, i en tid av podcasting, live feeds, virtuella musikbibliotek och iPods, möjligt att lyssna bara på musik som vi vet att vi gillar. Genom sådana webbsajter som Hulu och digitala videospelare som TiVo har vi också mer makt än någonsin att se bara de program vi vill, när vi vill, och till och med spola över reklamen. Att klaga över denna kultur av specialtillverkning är en smula oärligt – alla vill vi ha verktyg som sparar tid och som speglar vår individualitet och unika smak. Men två oavsiktliga konsekvenser kan inte ignoreras. För det första, när vi i allt högre grad väljer att utsätta oss för bara idéer, underhållning och till och med människor som tilltalar oss, undergräver vi de gemensamma erfarenheter som är väsentliga för en känsla av samhörighet och splittar oss själva i snäva intresseriktningar. Detta tillstånd har betecknats som *iSolation*, medan internet var tänkt att vidga våra horisonter, göra våra intressen mer mångskiftande och utöka våra kontakter med världen. Den andra konsekvensen är kanske mer relevant för en diskussion om narcissism: efter hand som vi vänjer oss vid att få till och med våra mest obetydliga behov, som behovet att smälla plastbubblor, tillfredsställda i denna utsträckning, kan vi tänkas känna oss berättigade till alltmer.

Very Short List är en bra resurs online som kortfattat recenserar, i regelbundna mejl till sina prenumeranter, intressanta nyheter i vetenskapens och popkulturens värld, inklusive cyberkulturen. Att vara utvald för att få dessa utskick – det vill säga vara "på den mycket korta listan" – må omedvetet ha kittlat mina egna narcissistiska fantasier, men i själva verket kan vem som helst med en e-postadress omedelbart ansluta sig och göra anspråk på detta privilegium. Ett VSL-mejl som landade i min inbox informerade om en undersökning från 2008 om narcissism på Facebook, genomförd av Laura Buffardi och Keith Campbell på institutionen för psykologi vid University of Georgia. Very Short List sammanfattade kort och koncist de tänkvärda resultaten av den välutformade undersökningen.

Enligt VSL utgör Facebook "ett perfekt forum för... narcissistiska

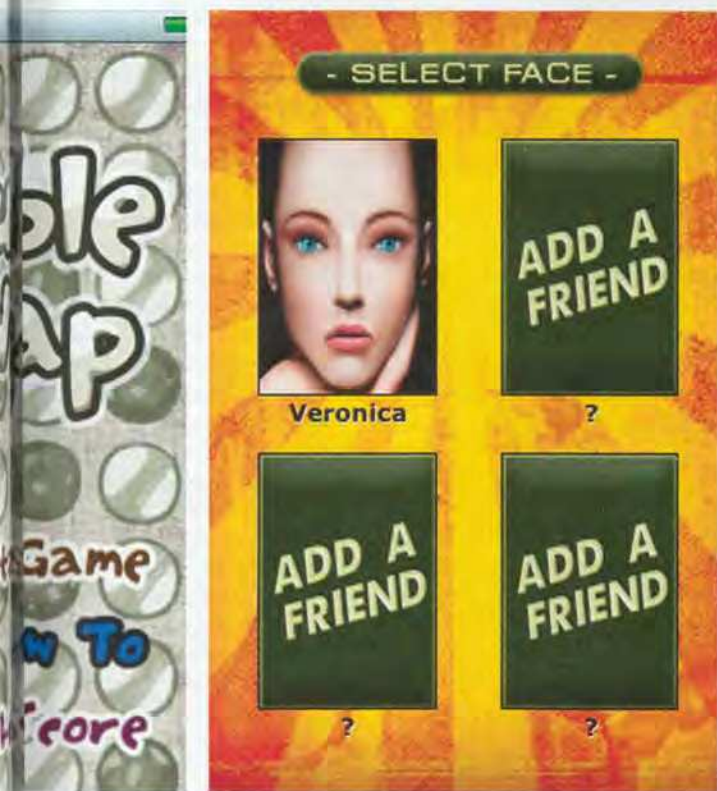

tendenser: istället för att titta sig i spegeln alltför länge, kan [narcissister] tillbringa hela dagen online, uppdaterande sina profiler och solande sig i sitt eget starka ljus". För att illustrera poängen hänvisar VSL läsarna till Facebook-profilen för Ashley Alexandra Dupré, den lyxprostituerade vars tjänster kostade Eliot Spitzer, New Yorks guvernör – och, skulle vissa kanske säga, själv en praktnarcissist, men det är en annan historia – jobbet 2008. Jag antar att VSL utgick från att en icke-narcissist borde ha fått nog av "nätverkande" efter skandalen och valt, av skam om inte annat, att försvinna från offentlighetens ljus ett tag och tillfälligt suspendera sitt medlemskap på sajten.

I sina egna ögon har narcissister alltid upplevt sig som perfekta, men internet kan tänkas ge dem tillfälle att glänsa ännu mer och på nytt förälska sig i själva. Sådana forum som Facebook och MySpace är mycket effektiva kanaler för självframhävande genom starkt redigerade biografiska upplysningar, smickrande bilder och det stora antal ytliga, webbaserade relationer som tillkännages i den personliga profilen, avsedda att visa på personens popularitet ("jag är så cool att jag har trehundra vänner på Facebook"). Duprés sida på MySpace – hon har en där också – räknar in över 14 000 vänner, och Facebook tvingades häva sin gräns på 5 000 vänner för att bejaka den allt större självframhävande roll man spelar i människors liv. Människor kan nu använda sajten för att utöka sitt publikunderlag ännu mer och snabbt kommunicera med sina väldiga skaror av fans. På Twitter, som ska diskuteras närmare längre fram, kallas de mer rättframt "anhängare" (*followers*).

I Buffardis och Campbells undersökning, som publicerades i tidskriften *Personality and Social Psychology Bulletin*, rekryterades 129 studenter som använde Facebook för att intervjuas och få sina Facebooksidor analyserade. Forskarna delade ut Narcissistic Personality Inventory, ett personlighetstest i fyrtio punkter utformat för att upptäcka narcissistiska drag genom att låta testtagarna välja mellan påståenden som "Min kropp är

DEN MARKNADSFÖRDA MÄNNISKAN

ingenting speciellt" kontra "Jag tycker om att betrakta min kropp", och "Jag kan lära mig mycket av andra människor" kontra "Jag är mer kompetent än andra människor". (I de nämnda exemplen på parvisa påståenden får det andra påståendet en poäng, medan det första får noll poäng. Högre totalpoäng på testet är korrelerat med högre grader av narcissism.)

Dessutom fick oberoende bedömare, utan att träffa deltagarna i undersökningen, analysera deras Facebooksidor utifrån ett antal objektiva och subjektiva kriterier. De objektiva kriterierna var baserade på drag specifika för Facebook, som antalet listade vänner, hur många virtuella grupper sidans ägare tillhörde, antalet textader i sektionen "Om mig" samt antalet "wall posts" – meddelanden postade på ägarens anslagstavla. Hypotesen var att Facebookanvändare med flest vänner, virtuella grupptillhörigheter, meddelanden och självbeskrivande rader med större sannolikhet var narcissistiska i verkliga livet, bedömt utifrån deras NPI-resultat.

Till de subjektiva kriterier som analyserades hörde innehållet i sektionen "Om mig" (klassat som självupptaget, självtillräckligt, självframhävande eller självmedvetet) och klädseln på huvudfotot (klassat som attraktiv, självframhävande, sexig, fäfång eller anspråkslös). Resultaten av de objektiva och subjektiva måtten på narcissism bedömt utifrån Facebook-sidan räknades sedan samman och jämfördes med deltagarnas NPI-poäng.

Resultaten visade att användare med högre NPI-poäng – det vill säga mer narcissism i verkliga livet – sågs som sexigare och mer självframhävande i sina fotografier. De oberoende bedömare kunde träffsäkert upptäcka ägarens nivå av narcissism baserat enbart på profilens innehåll. (Jag antar att det ligger något i den gamla beteckningen på personliga webbsidor som "fäfångans platser".) Men mer avslöjande är kanske att högre poäng på NPI var kopplat till större antal Facebook-interaktioner med andra användare. Ju mer narcissistisk, desto mer aktiv. Buffardi och Campbell drar slutsatsen att "eftersom narcissister har fler sociala kontakter på Facebook än

icke-narcissister, kommer den genomsnittliga användaren att uppleva ett socialt nätverk som överrepresenterar narcissister. ... [Detta] väcker möjligheten att – på grund av den ökade kontakten med narcissistiska individer och självframhävande – uttrycksnormerna på sociala nätverkssajter kommer att gå i riktning mot starkare självframhävande."

Mark Leary, psykolog vid Duke University, uttalade liknande farhågor beträffande implikationerna av undersökningen. Han beskriver Facebook som väsentligen ett "instrument för självpresentation", som "har vissa likheter med reklam". Eftersom vi förväntar oss att annonser ska vara självframhävande, befinner vi oss nu i en situation där "reklamens regler gäller för vanliga människor". Vi objektifierar oss själva, plockar russin ur kakan och lyfter fram våra mest tilltalande egenskaper, för att sedan marknadsföra dem på samma sätt som en bil- eller schampooannons skulle kunna göra. Forum som Facebook och MySpace, och de många sajterna för online-dejting, förvandlar oss till virtuella affischtavlor, där vi visar upp våra ibland påhittade attribut. Målet är att hejda (internet-) trafiken till varje pris – inte enkelt med tanke på alla andra virtuella affischtavlor man skulle kunna titta på. Man frågar sig hur detta, med tiden, skulle kunna leda till annat än stigande nivåer av narcissism. Det är onekligen svårt att känna sig normal och någorlunda social med bara sex Facebookvänner när ens klasskompis eller arbetskollega har länkar till över tvåhundra. Hur ska man då förhindra ett smärtsamt mindervärdeskomplex, annat än genom att snabbt och drastiskt omstrukturera sin online-identitet på ett sådant sätt att ens popularitetsindex och självkänsla höjs? Detta är vad jag kallar att gå in i "Gudspositionen", vilket kanske är den mest narcissistiska handling vi är förmögna till.

Någonstans i bakhuvudet har vi alla en mer överlevnadsduglig version av oss själva som vi önskar vore verklig – en som är fri från de hämningar som håller oss tillbaka liksom från olika "brister" i vår karaktär och fysik, såsom begränsningar i IQ och sex appeal. Detta gap mellan den idealiserade versionen och verkligheten kan ofta motivera människor till självförbättring genom sådant som utbildning, hårt arbete och rentav andlighet. Det är detta som uppmuntrar människor längst ner i kontorshierarkin att visa vad de går för och vinna en befördrag, och som inspirerar överviktiga personer att motionera. Det är detta som förmår en ängslig person att anstränga sig mer för att bryta sig ut ur sitt ängsliga skal. Det är också detta som ger oss ett mått av ödmjukhet. Men för många människor idag utlovar internet en genväg till denna svåruppnåeliga perfekta modell – en som går genom Photoshop, Dreamweaver och annan mjukvaruförställning för att smärtfritt och effektivt förvandla dem till någon annan som de uppfattar som mycket bättre än sig själva.

Enligt Platons lära om ideala former är föremål och handlingar bara skuggor av sina perfekta versioner. Dessa versioner, som han kallade "idéer" eller "former", hör till en helt annan sfär, och medan vi kan förstå dem intellektuellt, är de frustrerande svåra att uppnå i den sinnliga världen. Skönheten hos en blomma som vi plockar, till exempel, är ett förgängligt exempel på det perfekta, eviga och oföränderliga originalet. Den linje som en tecknare drar med sin penna, hur rät den än må vara, förblir omärkligt krokig jämfört med den absoluta rätthetens mått. Skönhet, rätthet och rättvisa, liksom den högsta formen av alla – det Godas idé – är alla ideal som man i det mänskliga livet bör sträva efter att förstå och efterlikna, samtidigt som man hela tiden erkänner att man aldrig helt kommer att uppnå dem. Den kristna traditionen befäste, delvis genom teologerna Augustinus och Thomas ab Aquinos verk, ytterligare detta synsätt, genom att smälta samman det Godas idé med Gud (kristendomens >>

så kallade hellenisering), därmed åläggande mänskligheten en extra dos ödmjukhet och realism i förhållande till en högre sfär eller verklighet.

Medan internet uppmuntrar drömmar om rikedom, hälsa och lycka – som alla kan tyckas ligga bara ett musklick bort – så underblåsar det också självförvanskning och bländverk, varmed menas förmågan att förbättra eller fullkomliga sig själv online helt enkelt genom att grovt förvränga sin identitet, eller aspekter av denna identitet, så som de flesta av oss i varierande utsträckning gör. Givet vår naturliga benägenhet till självförbättring tillbringar vi timmar med att "klicka oss vidare", och låter vår internetförstärkta fantasi skapa nya och starkt förbättrade kopior av vårt jag – versioner som kanske skulle känna sig mer hemma i Platons universum av ideal än i någon version av den verkliga värld som vi har lärt känna. Värre är att vi i vissa fall börjar tro på denna förvrängda bild. Vi faller för föreställningen om hur unika och populära och attraktiva vi är. Plötsligt duger inte längre våra vänner, trolovade, partners och äkta hälften i verkliga livet. Vi börjar förvänta oss beundran och vill umgås bara med lika beundransvärda personer. Detta är ett sätt på vilket det virtuella livet kan uppmuntra människors narcissistiska tendenser.

Situationen är utan tvivel paradoxal. Längtan efter "verklighetskontakt" är ofta större ju mer perfekt och gudalik förvanskningen online är. Vi drömmer till och med om att ta med oss all denna Facebook-sexighet offline, och fantiserar om att stå på samma piedestal på kontoret eller i vårt äktenskap som vi gör i bloggosfären. Om personen i fråga är en sann narcissist, kommer hans ego att få en ännu större kick av en applåderande publik som lever och andas. Samtidigt som vi jagar Platons ideal i cyberrymden, vägrar de flesta av oss att nöja oss med helt "platonska" relationer och vill fortfarande fullborda våra virtuella kontakter i verkligheten. På grund av den starka böjelsen att få det som fungerar så bra i cyberrymden att fungera även offline, börjar vi förväxla de berättelser vi har spunnit ihop online med den verkliga världen, och det är då det börjar bli farligt. En något extrem historia om en genuint psykotisk patient kan bidra till att belysa riskerna med virtuella alter egon, som springer omkring offline.

Wendy var en 42-årig trädgårdsarkitekt som jag behandlade för bipolär störning. Hon trodde att hon funnit kärleken online efter att på en webbsajt för singlar ha kommit i kontakt med Omar, en 33-årig man från Jordanien. Det faktum att Omar levde i Mellanöstern utgjorde inget hinder för deras kärlek, utan underblåste snarare Wendys romantiska känslor med exotiska föreställningar hämtade från *Tusen och en natt* och *Cleopatra*, filmen med Elizabeth Taylor och Richard Burton. Men deras kärlek kunde inte leva bara på fantasier. Wendy vill verkligen träffa Omar i verkliga livet, men hennes begränsade ekonomiska resurser och hans visumproblem förhindrade det. Genom sin starka längtan att få vara med Omar började Wendy därför tro att ett utslag i nacken som hon utvecklade en morgon – en känd men ganska ovanlig bieffekt av den nya medicin jag just hade skrivit ut – i själva verket var ett sugmärke som uppkommit genom deras intensiva session av online-hängel kvällen innan. Här fanns ett påtagligt bevis på fullkomlig och fullbordad kärlek.

Tack och lov går de flesta människor inte i gång på presentationer online så till den grad att de utvecklar virtuella sugmärken. De flesta av våra "psykos" online är mycket mer ordinära, och våra nappatag med det fullkomliga online är oftast mindre dramatiska och extrema. Man behöver knappast vara psykotisk eller leka lättsaslekar på nivån av Second Life för att ge en starkt förvanskad bild av sig själv eller välla verklig skada. På så sätt är kanske ett annat fall

mer relevant: min patient Rons erfarenhet av förvrängda framställningar på Craigslist.

Ron, en trevlig, anspråkslös 33-årig man med stort hjärta och ordinärt utseende, kom till mig på grund av depressionssymptom i samband med romantiska besvikelser och social isolering. Ron, som är homosexuell, hade tillbringat alltmer tid med att söka kärleken på Craigslist, den enormt populära webbsajten för privata annonser med femtio miljoner användare i femtio länder. Men i den ena annonsen efter den andra på Craigslist såg Ron bara hotande profiler av män som påstod sig ha gymtränad fysik och oklanderliga "stats"

(alltså "statistik", syftande på sifferinformation som människors uppgifter i homo- och heterosexuella annonser, bland annat längd, vikt, midje-, bröst- och skuldermått, liksom mer privata data om andra manliga och kvinnliga attribut).

"Vart tog alla helt vanliga killar vägen?", frågade han sig. Eftersom han kände att han inte hade någon möjlighet att mäta sig med den fullkomlighet han ställdes inför, svarade Ron sällan på någon annons och kände sig alltför osäker för att själv lägga ut en sanningsenlig annons.

När han började inse att hans chanser att träffa någon som passade honom var små, och kände sig ganska underlägsen i fråga om vad han hade att

Situationen är utan tvivel paradoxal.

Längtan efter "verklighetskontakt" är ofta större ju mer perfekt och gudalik förvanskningen online är.

erbjuda, blev Ron alltmer isolerad och till följd av det deprimerad. När jag föreslog att han kanske skulle överväga att träffa någon på det "gammalmodiga" sättet – det vill säga i ett socialt sammanhang eller på en klubb – svarade han att dejtingen, i hans värld av urbana homosexuella vänner, blivit alltigenom virtuell, och att han skulle framstå som alltför mycket efter sin tid, till och med "patetisk", om han gick till barer ensam. "Craigslist tog kål på bögarerna", sa han. Trots Rons vilja att bli bättre och hans engagemang i psykoterapi – där jag försökte förklara hur förvrängda presentationer online riskerade att hålla honom tillbaka och ge honom mindervärdeskomplex för sitt utseende och sin potential – verkade mitt arbete med honom ha kört fast. Dödläget bröts emellertid på ett ganska dramatiskt sätt när Ron hittade ett mejl med "The Craigslist M4M Dictionary", ett slags Rosettasten som cirkulerade bland andra förbryllade användare av webbsajtens avdelning för kontaktannonser. Att läsa denna "ordbok" verkade ge Ron nytt hopp, och kristalliserade för honom problemet med skrytet på Craigslist. Jag kan lugnt säga att det åstadkom något som flera veckors psykoterapi inte lyckats göra, och Ron lät mig snart ta del av innehållet.

Enligt användarhandboken för Craigslist är "simmartyp" i en homosexuell kontaktannons i det typiska fallet en beskrivning av fysiken hos "någon som troligen aldrig simmat en längd i hela sitt liv"; "sportig" är en man "som anstränger sig hårt för att vara manlig men sannolikt är livrädd för sport"; "biffig" är ett kodord för "fettarsle"; och "8X5", syftande på en mans mandom, beskriver vanligen en lem som är "sex tum lång och knappt fyra tum i omkrets". Till och med måttenheter, som en gång i tiden låg fast, blir justerade online! När vi alla, i skiftande utsträckning, går in i "Gudspositionen", är förvisso inget heligt längre.

Hur stora överdrifterna än må vara, så stannar de scenarier som

människor kokar ihop och de uppblåsta attribut de tillskriver sig själva inte där. Förr eller senare kommer många i kontakt med verkligheten. Medan de slitningar som uppkommer i de allra flesta fall inte inbegriper bokstavig blodutgjutelse, är det fortfarande ett svårhanterligt, psykologiskt omtumlande och mycket brutalt uppvaknande. Och det handlar fortfarande om döden – den metaforiska döden för ett ouppnåeligt, alldeles för perfekt alter ego, ett som troligen borde ha förblivit en abstrakt föreställning i Platons idévärld.

Gud må vara död, som Nietzsche förkunnade på 1800-talet, men behovet av något slags allsmäktig, fullkomlig form kvarstår uppenbarligen. Människor har emellertid slutat att söka den i de högre sfärerna eller utanför sig själva. Den virtuella världen bidrar till att övertyga dem om att formen finns – vårt sökande är över – inom oss, inte i någon avlägsen förbjuden sfär som kräver tålmod, ödmjukhet eller andlig begrundan för att ta sig in i. Allt vi behöver för att frigöra vår inre Gud är en talarstol och en publik, och på internet finns båda i rikt mått. Så synd bara att följden av att befinna sig i Gudspositionen i cyberrymden är en explosion av narcissism och självupptagenhet.

Jag misstänker att Richard Dawkins, världens kanske mest välbekände ateist, delvis skulle hålla med. Enligt hans uppfattning är tron bara mer genomträngande och ondskefull än de flesta andra idéer. Som han ser det är de som tror på en övernaturlig Gud offer för indoktrinering genom organiserad religion och människor som utnyttjar barndomens naivitet och mottaglighet; bara ateister kan vara rationella, oberoende tänkare. I *The God Delusion* avser han att vederlägga vad han kallar "hypotesen om Gud" genom att bevisa att Gud som en allvetande, allsmäktig formgivare är en skapelse av mänsklighetens kollektiva fantasi. Gud är inte bara död, tycks han säga; han har aldrig existerat och utgör ingenting mer än en dålig fiktion. "Gamla Testamentets gud är den kanske obehagligaste gestalten i all fiktion", skriver han, och räknar sedan upp en lång lista över mindre älskvärda egenskaper: "svartsjuk och stolt över att vara det; en småaktig, orättvis, oförsonlig kontrollfreak; en hämndlysten, blodtörstig etnisk rensare; en kvinnofiendlig, homofob, rasistisk, barnamördande, folkmördande, sondödande, smittspridande, storhetsvansinnig, sadomasochistisk, nyckfullt illvillig översittare".

Det låter som en antisocial narcissist! Varför skulle någon vilja ha att göra med en sådan gestalt, än mindre då vara den? Dawkins ger inte något helt övertygande svar på den frågan, eller någon helt rationell vederläggning av hypotesen om Gud – kanske har vissa människor ett medfött behov av gudstro på samma sätt som de har behov av dålig fiktion. Men han verkar hålla med om att Gud nu för tiden finns online. Som han sa, på Second Life uppträder människor "gudalikt". Och han berättar att han själv "inkognito" varit där "som avatar". I ett tal till andra Second Lifers, för ett auditorium på den mytomspunna Elysiska ön, en Second Life-ö köpt av Dawkins förlag Random House Group, framträdde Dawkins för att göra reklam för sina författare. Två detaljer fängade min uppmärksamhet när jag såg talet: insidan var misstänkt lik en kyrka, och Dawkins ville inte avslöja sin avatar på Second Life...

Second Life låter människor återuppträda i nya skepnader: och kanske lever vi verkligen i de yttersta av dagar. Efter hand som den virtuella teknologin frigör våra alter ego och möjliggör ett kvasipsykotiskt förnekande av verkligheten, leker allt fler av oss Gud, vilket är höjden av narcissism. Och jag tror man kan se att den gudom som då framträder bär vissa av de osympatiska dragen hos den där obehagliga gestalten i Gamla Testamentet.

Elias Aboujaoude är medicine doktor och psykiater på Stanford University School of Medicine. Hans senaste bok är *Virtually You* (2011), ur vilken denna text är ett utdrag.

Böcker om skogs- och lantbrukshistoria

175:-

DE AREELLA NÄRINGARNAS VÄLGÖRARE Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien och dess donatorer

Detta är berättelsen om en skara kända och okända donatorer – alla förenade av en vilja att utveckla jordbruk och skogsbruk. Boken skapar ökad förståelse för donationers betydelse för forskning, studier och utvecklingsarbete inom de areella näringarna. Förhoppningen är också att boken ska stimulera presumtiva donatorer att finansiellt bidra till KSLA:s oberoende arbete.
Av Nils Edling. 734 s. Ill., delvis i färg.
Ord. pris: 400 kr.

50:-

BARNEN, SKOGEN OCH SKOLAN Om skolelevers plantering av skog i Sverige ca 1880–1960

I början av 1900-talet bestämdes att svenska folkskolebarn skulle lära sig plantera eller så gran- och tallplantor. Genom detta initiativ mobiliserades barnen för ett projekt som innefattade skogsägare, skolan och, inte minst, nationen Sverige. Var planteringsdagarna arbete, pedagogik eller något annat?
Av Mats Sjöberg. 64 s. Ill., delvis i färg.
Ord. pris 80 kr.

Under utgivning:

MITT EMELLAN VIRKESINTRESSEN Virkesmätningens historia i Sverige

Av Ronny Pettersson. 576 s. Ill., delvis i färg.
Se www.kslab.ksla.se för mer information.

NYHETSMBREVET FREJA

Det elektroniska nyhetsbrevet Freja informerar om Kungl. Skogs- och Lantbruksakademiens bibliotek och den litteratur vi, som norra Europas största agrarhistoriska bibliotek, köper in och hur den blir en del av våra samlingar samt om våra historiska projekt och de böcker vi ger ut.

I Freja kan du, utöver de agrarhistoriska nyheterna, läsa om nya böcker med historisk inriktning i ämnen som trädgårdsskötsel, organisationer, landskap, djurhållning, veterinärer, naturskydd, etnobotanik, skogsbruk, växtodling, teknik, botanik, politik, livsmedel/mat och för lantbruket betydelsefulla personer.

Freja utkommer med tio nummer per år.

Beställ böcker från oss: kslab@ksla.se
eller från www.adlibris.com och www.bokus.com.
Prenumerera på Freja: per.eriksson@ksla.se.

KUNGL. SKOGS- OCH LANTBRUKSAKADEMIE

Enheten för de areella näringarnas historia
Drottninggatan 95 B, Box 6806 • 113 86 Stockholm
Tel: 08-54 54 77 20 • Fax: 08-54 54 77 30
kslab@ksla.se • www.kslab.ksla.se

Kampen för liberala principer i Mellanöstern har förutsättningar att lyckas. De liberala värderingarna attraherar folk även i de nordafrikanska länderna. Striden är i grunden inte annorlunda än i väst.

Paul Berman har med sin bok *De intellektuellas flykt* visat hur liberala intellektuella kommit att stödja totalitära rörelser i Mellanöstern. De har drivit kampanjer mot de få fritänkare som finns i den muslimska världen, något som påminner om hur dissidenterna från Sovjetunionen attackerades.

Av Johan Lundberg

»Ordet islamofobiska tysta kritik«

Paul Berman tycka ha en osviklig förmåga att hamna mitt i ideologiska getingbon. Nu senast genom sin bok från förra året, *De intellektuellas flykt*, som i vår har utkommit i svensk översättning. Det är en grundlig studie av det intellektuella klimatet i västvärlden, vilken har byggts upp kring två personer: Ayaan Hirsi Ali och Tariq Ramadan. Med dem som ett slags nav i framställningen visar Berman hur en rad liberala opinionsbildare har kommit att inta positioner som ter sig alltmer märkliga och inkonsekventa, inte minst i så måtto att den man väljer att rikta sin vrede mot är Ayaan Hirsi Ali och hennes stundtals rätt oförsonliga kritik mot dem som i religionens namn motsätter sig en liberal värdegemenskap. Alltmedan man ser mellan fingrarna med den sorts "moderata islamism" som företräds av Tariq Ramadan och som i Sverige kommer till uttryck hos en islamolog som Jan Hjärpe som hellre jämför Muslimska brödraskapet med svenska kristdemokrater än påtalar banden till de nazistiska organisationer där rörelsen har sina rötter.

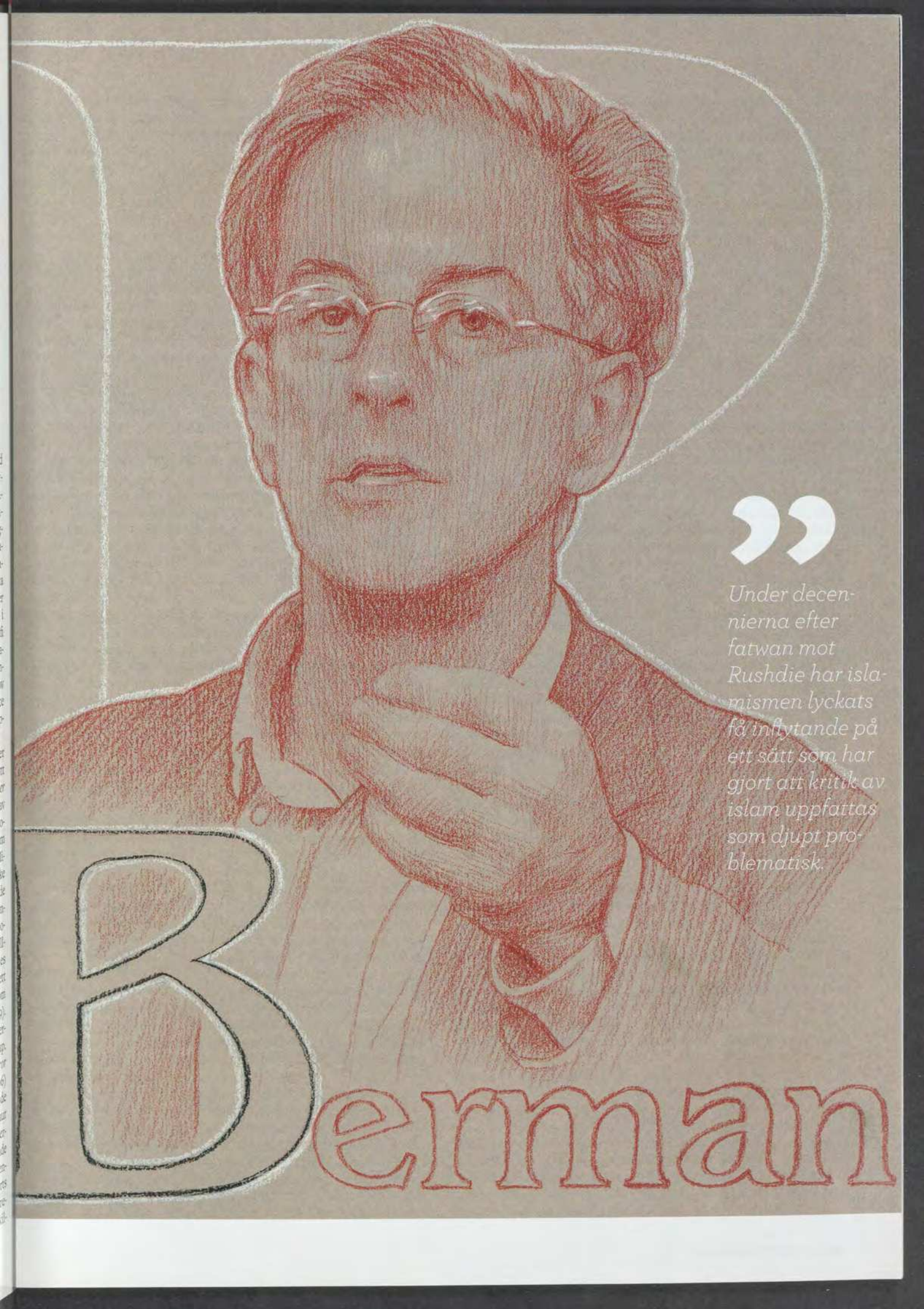
Den fråga som Berman återkommer till genom sin bok är hur ledande opinionsbildare i västvärlden kan framställa Ayaan Hirsi Ali som i det närmaste nazist (vilket Per Wirtén häromsistens gjorde i Sverige, med benäget bistånd från ett antal andra *Expressen*-skribenter). Och att samma opinionsbildare däremot inte tycks bekymra sig nämnvärt över att det hos Tariq Ramadan aldrig finns några entydiga avståndstaganden från islamistisk terrorism. Liksom att där inte heller tas avstånd från den antisemitism som slog igenom i arabvärlden med Muslimska brödraskapet och vars konspirationsteorier fortfarande idag har stort genomslag i Mellanöstern. Varför fortsätter Ramadan till exempel att stödja Hamas? Varför finns hos honom bara berömmande ord om Hassan al-Banna, brödraskapets grundare och tillika Ramadans morfar, som tog emot stormuftin av Jerusalem som en hjälte efter kriget och som i sitt välkomsttal 1946 berömde dennes insatser som Hitlers och Mussolinis allierade i kampen mot "sionismen"?

Receptionen av Bermans bok har till stora delar bekräftat dess teser. Att boken hyllades i *New*

York Times i somras var till exempel mer än vad Benjamin R. Barber, politisk teoretiker och författare till exempelvis boken *Jihad vs McWorld*, kunde stå ut med. Barber skrev en "korrigering" artikel i *New York Times* som Berman inte fick möjlighet att gå i svaromål mot. I samband med avslöjandena nyligen om hur namnkunniga forskningsinstitutioner genom åren mottagit stora ekonomiska belopp från Muammar Gaddafi, hamnade Barber åter på tapeten, men nu i samband med att han i slutet av februari avgick från styrelsen till Qaddafi International Charity and Development Foundation. I samma veva har Paul Berman tvingats lämna sin tjänst som professor-in-residence vid New York University – någonting som är svårt att inte sätta i samband med de på sina håll hätska angreppen mot hans senaste bok.

Men det är inte första gången som det blåser kring Berman. 1986 reste han till Nicaragua för att skriva ett reportage för vänstertidskriften *Mother Jones* om Sandinisterna. Väl på plats slogs han av hur sandinist-partiet hade utvecklats i antidemokratisk riktning, vilket han påtalade i artikeln, som därför refuserades av tidningens chefredaktör, Michael Moore, alltså den med tiden så framgångsrike filmregissören. Moore menade att han inte kunde publicera en artikel som Ronald Reagan skulle kunna använda i propagandasynfte. När Michael Moore kort därefter sparkades från tidningen, skyllde han detta på Berman-incidenten, och lyckades med tiden erhålla ett skadestånd, motsvarande ett par hundra tusen kronor, vilket fick fungera som grundplåt till hans första film, *Roger och jag* (1989).

Episoder som dessa är signifikativa för Paul Bermans journalistiska gärning och författarskap. Böcker som *A Tale of Two Utopias* (1996), *Terror och Liberalism* (2003), *Power and Idealists* (2006) och *De intellektuellas flykt* (2010), förenas av att de alla, på ett eller annat sätt, utgår från frågan om hur 1960-talets frihetliga och liberala sinnade västerländska vänster bäst förvaltar sina grundläggande idéer och värderingar i nutiden. Och i det avseendet hyser Berman väldigt få sympatier för den sorts populistisk vulgärvänster som Michael Moore representerar. För Paul Berman går den centrala skil-

”

Under decennierna efter fatwan mot Rushdie har islamismen lyckats få inflytande på ett sätt som har gjort att kritik av islam uppfattas som djupt problematisk.

Berman

jelinjen i efterkrigstidens politik mellan liberalismen och de totalitära ideologierna, vilkas gemensamma kärna står att finna i 1920- och 30-talets Europa: fascismen, nazismen och kommunismen. Efter 11 september har han mer och mer övertygats om att den extrema form av politisk islam som brukar benämnas islamism är den mest potenta arvtagaren till dessa våldsideo-logier. Inom islamismen finns våldsförhållanden, renhetsivern, drömmen om att återskapa en fjärran guldålder, visionen om ett tusenårsrike, fascinationen för massdöd och hatet mot liberalism.

Nicaragua-incidenten är startskottet för mitt samtal med Paul Berman, som jag träffar en solig vårdag i New York (veckan innan den Nato-ledda koalitionen gick till angrepp mot Libyen). Paul Berman är klädd i t-shirt och slitna jeans och bor i ett stillsamt kvarter i Brooklyn, omgivet av pittoreska kaféer och antikvitetsaffärer, i en lägenhet som ser ut som en parodi på en judisk intellektuells lägenhet i New York: fylld av böcker, abstrakta oljemålningar och besynnerliga skulpturer.

Johan Lundberg (JL): Vad var egentligen bakgrunden till konflikten med Michael Moore?

Paul Berman (PB): I mitten av 1980-talet skrev jag för *Village Voice*, var teaterkritiker i *The Nation* men hade också gjort några jobb på frilansbasis för *Mother Jones*. Jag hade kommit överens med redaktören David Talbot om att åka två gånger till Nicaragua. Först skulle jag skriva ett vanligt reportage om livet i Nicaragua och samtidigt lära mig spanska. Därpå åkte jag dit en andra gång för att skriva den text som var själva huvudsyftet, nämligen en beläggning av revolutionen från ett vänsterperspektiv som samtidigt var antitotalitärt. Den fråga jag ville besvara var om revolutionen följde den gamla vanliga, trista kommunism-vägen eller om demokrati skulle implementeras. Var Nicaragua som Kuba eller var det som Sverige?

När jag kom tillbaka till USA hade emellertid Michael Moore tillträtt, efter att både chefredaktören Deidre English och Talbot lämnat sina tjänster; den senare för att sedermera grunda *salon.com* ...

JL: När det gäller osäkerheten om vart revolutionen skulle ta vägen i Nicaragua – kan man se några likheter med situationen idag i Nordafrika?

PB: Det var ju en populär revolution i Nicaragua – 90 procent av befolkningen stödde den. Men ingen visste egentligen vad sandinisterna hade för program. De utgav sig för att dela grundläggande värderingar med socialdemokratin, men var egentligen predestinerade att gå i Kubas fotspår. I ett läge där Somoza-diktaturen vägrade att ge upp, var det naturligt att sandinisterna tog kommandot för revolutionen 1979. Det var bara där som det fanns en militär struktur; bara de som kommit i åtnjutande av militär utbildning – vilket skett genom Fidel Castros försorg.

I Nordafrika tycks det inte finnas några sådana band. Revolutionerna förefaller vara spontana.

JL: Ja, och karakteristiskt nog tillhör sandinisternas gamle ledare Daniel Ortega idag den exklusiva skara av statsmän, tillsammans med Hugo Chávez och Castro, som uttryckt stöd för Muammar Gaddafi i kampen mot Libyens revolutionärer.

PB: Vem är förvånad? Ortega har vid åtskilliga tillfällen visat

Tariq Ramadan - falsk profet?

sig vara en grotesk figur, vilket borde få många medelålders vänstermänniskor att ifrågasätta sina politiska värderingar och ställningstaganden, när de ser tillbaka på sina egna politiska positioner på 1980-talet. Men en sådan självkritik lyser dessväre med sin frånvaro.

JL: Hur ser du på vänsterns utveckling under de senaste decennierna? Man har på senare tid ofta hamnat snett; tagit parti för diverse märkliga diktaturer, ibland även långt ut på högerkanten.

PB: Den politiska vänsterns kris är omfattande. Den märks överallt: inom den leninistiska och marxistiska vänstern, men också inom socialdemokratin. Vad som har hänt är att man har fokuserat på någon enskild aspekt inom marxism-leninismen, till exempel anti-imperialismen. Men man har förlorat förtroendet, förlorat tron på helheten. Det är därför som folk inom vänstern kan vara emot mänskliga rättigheter, vara emot kvinnors rättigheter.

På motsvarande sätt kan högergerne ett komiskt intryck genom att reflexmässigt inta den motsatta positionen. Plötsligt startar USA:s republikaner krig för att slåss för kvinnors rättigheter i tredje världen. Och inom den nationalistiska och populistiska högergerne säger man sig värna om bögars rättigheter ...

JL: Men för att återvända till Nordafrika: Vilka är egentligen förutsättningarna för att en liberal världsbild ska få fäste där?

PB: Kampen för liberala principer i de här länderna har, som jag ser det, förutsättningar att lyckas. De liberala värderingarna attraherar folk även i de nordafrikanska länderna. Striden i de muslimska länderna är i grunden inte annorlunda än i väst.

JL: Men tänkte Bush den yngre rätt i det avseendet? Den kritik som riktades mot honom i samband med Irakinvasionen handlade ju till viss del om att det var feltänkt från västs sida att gå in och ge massivt militärt stöd, när demokratiska krafter på andra sidan jordklotet ville störta en diktator. Och att det var naivt att tro att det skulle kunna leda till en demokratisk dominoeffekt i arabvärlden ...

PB: Man kan inte säga annat än att Bushs genomförande var dåligt, förkastligt. Det var oförsvarbart att så många irakier dödades. Däremot var hans princip riktig i den bemärkelsen att han utgick från att det fanns ett reellt begär efter liberal frihet i arabvärlden. Det vi ser idag är samma slags liberala glädjeyttringar i arabvärlden som vi såg 2005, efter det irakiska valet. Men den gången ledde det ingenstans. Cederrevolutionen i Libanon gick om intet. Valet i Gaza blev en katastrof genom Hamas seger. Dessa motgångar bör dock inte skymma bilden av att det finns ett begär som ständigt ger sig till känna i arabvärlden efter demokrati och frihet. Det är från det perspektivet som man måste betrakta de intellektuellas flykt och svek: att de hindrar den här processen genom att framställa en person som Tariq Ramadan som talesperson för arabvärlden istället för personer av Ayaan Hirsi Alis typ.

JL: Vissa menar att Tariq Ramadan är typisk för den islamistiska rörelsen genom att han talar med dubbla tungor; säger en sak inåt – till rörelsen – och en annan utåt, till sin publik bland västerländska intellektuella. Du redogör för just detta i din bok ...

PB: Men vi bör komma ihåg att detta inte är någonting som är unikt för islamister. Man har alltid gjort så inom vänstern. Man pratade vitt och brett om vikten av demokrati och frihet men hyllade

samtidigt diktaturstater. Beteendet hänger samman med det totalitära tänkandet som sådant. Ramadan påminner om en populistisk politiker. Han säger olika saker till olika människor, beroende på vad han tror att de vill höra.

JL: När det gäller kritik mot personer som Tariq Ramadan, finns det ju en tendens att avfärda den som utslag av islamofobi. Hur ser du på begreppet "islamofobi"?

PB: Här gäller det att vara försiktig. Det finns en obehaglig trångsynthet i många kretsar, gentemot islam och gentemot invandrare generellt sett. Och det måste motarbetas. Men islamofobibegreppet används för att tysta kritik. En sann liberal måste inse att man ofta har fiender på två sidor. McCarthyismen på 50-talet innebar att man i kampen mot kommunismen började söka efter fiender bland stalinister, amerikanska socialister, socialdemokrater och även liberaler. Det var högerpopulism av värsta sort. En sann liberal bör vara emot både Joe McCarthy och den totalitära kommunismen. Idag måste vi på motsvarande sätt attackera såväl islamisterna och islamisternas medlöpare som högerens rasism och trångsynthet.

JL: Så man kan vara emot högerpopulism utan att vara emot Ayaan Hirsi Ali? Det tycks nästan omöjligt i Sverige. Där har det gått så långt, att man även i högerpressen påstår att islamofobin är ett betydligt större problem i dagens Sverige än antisemitismen, och att den kritik som av etablerade akademiker riktas mot islamistiska grupperingar med uttalat antisemitiska agendor är ett större problem än de grupper som faktiskt har antisemitiska agendor.

PB: Timothy Garton Ash och Ian Buruma är typiska för den där sortens enkelspårighet. De har bestämt sig för att den stora fienden är högerpopulismen. Problemet är att den här typen av människor bara kan urskilja en fiende åt gången. De vet förvisso att vissa islamister är terrorister, men underskattar faran och vill inte kännas vid kopplingarna till exempelvis nazism. Ayaan utmålar de som en lakej till högerpopulismen. Därmed går de emellertid mot och kritiserar en mängd muslimer som i själva verket är moderata. Det är det som är det hemska. Det man gör är att man väljer ut en eller flera representanter för de få fritänkare som finns i den muslimska världen och driver kampanjer emot dem. Och underförstår att Tariq Ramadan snarare än hans kritiker skulle vara den självklara representanten för även moderata muslimer. Men vi bör komma ihåg att detsamma hände med dissidenterna från Sovjetunionen, vilka attackerades på motsvarande sätt som Ayaan.

JL: Hur ska man mot denna bakgrund se på de kongressförhör om radikal islam, som förra veckan inleddes på initiativ av republikanen Peter King? Han har ju jämförts med just Joe McCarthy när det gäller att vilja kartlägga vilka muslimer som samarbetar respektive inte samarbetar med till exempel CIA?

PB: Ja, det har lett till en jättelik kontrovers. Men Peter King är ingen McCarthy. Dessvärre tycks han inte inse vikten av att klargöra detta för den liberala publiken. Han tar upp en viktig fråga, men gör det på ett klumpigt sätt. *New York Times* har behandlat honom ohederligt. Och han vet inte hur han ska bemöta dem.

JL: Kan man jämföra med den europeiska debatten om burka-förbud?

PB: Vi måste värna om rätten att vara annorlunda. Man måste få hysa olika religiösa idéer som svär emot majoritetssamhället.

Varje religiös grupp i USA bör respekteras. Staten ska inte förtrycka olika religiösa grupper utan tvärtom erbjuda dem möjlighet att utöva sin religion. Vi har en lag som föreskriver att ingen behöver flytta sin parkerade bil från ena sidan av gatan till den andra på religiösa helgdagar. Det är ett tecken på respekt; och det är bra. Dock kanske man inte ska gå så mycket längre.

Så om det till exempel bara handlar om burkor så är jag emot förbud. Dock kan man inte komma ifrån att burkan till exempel i Frankrike och på andra håll i Europa har kommit att symbolisera en politisk rörelse och inte bara en kuriös tolkning av islam. Om burkan är ett uttryck för ett politiskt ställningstagande, om den är en symbol för en aggressiv politisk rörelse och om den i det avseendet ut-

gör ett hot mot andra tolkningar av islam, då kan man inte komma ifrån att det är ett problem.

Det kanske är en bra idé med skoluniformer. Gängsymboler bör man inte bära i skolan. De är uttryck för våld och aggressivitet, och på sätt och vis kan man se burkan på samma sätt.

JL: Men vad beror det på att liberala opinionsbildare har så svårt för den här sortens distinktioner? Varför har man så svårt att ta hoten från islamister på allvar? Från och med den fatwa som 1989 riktades mot Salman Rushdie och fram till de danska Mohammed-karikatyren har opinionen svängt drastiskt. Vad har egentligen hänt? Varför visar man förståelse för grupper som vill inskränka till exempel yttrandefriheten och som vill döda den sorts provokativa konstnärer som man i andra sammanhang är så måna om att försvara?

PB: Ifråga om Rushdie kan man konstatera att även om inte alla gav sitt stöd till honom så gjorde många inom vänstern det. Khomeini uppfattades då som fiende till vänstern, medan Rushdie stod för det mesta som vänstern gillade. Även om *Satans verserna* inte är världens bästa roman, kan man inte bortse från att den förutsåg och ingående behandlade många av de problem som vi idag står inför.

Men under decennierna efter fatwan mot Rushdie har islamismen lyckats få inflytande på ett sätt som har gjort att kritik av islam uppfattas som djupt problematisk.

JL: Hur gick det egentligen till?

PB: Jag tror att det har huvudsakligen tre orsaker. För det första har den islamistiska rörelsen i och med att den har vuxit också fått allt större genomslag för sitt sätt att resonera. Ingen ifrågasätter längre tanken om att muslimerna är ett förtryckt folk, vars idéer måste behandlas på ett väldigt speciellt sätt.

För det andra har terrorn skrämt folk. Hoten från terrorister har givit upphov till idéer om att vi borde försöka gå dessa människor till mötes, att förståelse kan göra dem mjukare och mer välvilligt inställda.

För det tredje handlar det om ekonomisk korruption. Gigantiska summor pengar har från arabvärlden pumpats in i olika institutioner i västvärlden. London School of Economics avslöjades nyligen ha tagit emot stora belopp från Gaddafi. Det intressanta i sammanhanget är att det finns ett så tydligt samband mellan dem som arabvärlden gynnar med bidrag och dem som tenderar att se mellan fingrarna med islamistisk terrorism och antisemitism.

JL: Jag har aldrig tänkt i de banorna, men nu när du säger det, erinrar jag mig exempelvis en religionshistoriker som Jan Bergman i Uppsala som försvarade den svenske antisemiten Ahmed Rami och som på sistone avslöjats som en mottagare av forskningsstipendier från just Gaddafi (och som försvarades i artiklar i *Expressen* och *Arbetaren* av samme Per Wirtén som jämförde Ayaan Hirsi Ali med antisemitiska nazister). Intressant nog är det i just Bergmans miljö som den svenska islamofobi-debattens främsta namn, Mattias Gardell, har sin akademiska hemvist ...

PB: Det borde initieras undersökningar där man går till botten med vilka institutioner som mottagit bidrag av denna sort. London School of Economics är ju känd för sin islamistvänliga attityd. För att inte tala om Mellanösternstudier: Hur många sådana institutioner är egentligen finansierade med pengar från Saudiarabien och Libyen?

JL: Man kanske bör anlägga ett marxistiskt perspektiv på detta?

PB: Ja, haha, kanske blir den här sortens avslöjanden den första konsekvensen av den arabiska revolutionen. När jag sätter det i relation till min senaste bok kan jag konstatera två saker. För det första är jag ledsen över att jag inte uppmärksammade dessa förhållanden i boken. För det andra ser jag att den kritik som den fått, till exempel av Benjamin R. Barber, till stora delar faktiskt har formulerats i just den sorts miljöer som byggts upp genom arabiska bidrag.

JL: Här har vi kanske något för Wikilileaks att gå vidare med?

PB: Ja, de har ju hittills mest ägnat sig åt att avslöja att USA:s diplomater har agerat på ett anmärkningsvärt korrekt och föredömligt sätt.

Förnuftets födelse

Det är vanligt att säga att det rationella politiska samtalet börjar med Platon. Men redan hos Anacharsis nära 200 år tidigare provas argument på sina egna premisser.

Av Johan Tralau

Finns det någon grund för diskussioner om rätt och fel, om gott och ont, om hur saker och ting bör vara i moral och politik? En gång i tiden var svaret självklart. Och svaret var ja. Den klassiska förnufts-tron grundade sig i föreställningen om att vi rationellt – alltså just med förnuftets hjälp – kan komma fram till svar även på mycket svåra politiska och moraliska frågor. Bör man tillåta tortyr av krigsfångar som man av någon anledning förmodar har kunskap som man själv behöver? Bör man ha avdrag för hushållsnära tjänster? Bör skattebetalarna bekosta operationer för människor som tror att de tillhör ett annat kön eller är en helt annan person? På den typen av frågor tänktes det finnas svar som grundade sig i förnuftet och som därför var överlägsna dunkla magkänslor, moraliska moden och konjunkturer och ogenomtänkta åsikter.

Under det kvava 1900-talet satt den ståndpunkten ofta illa till, och föreställningen att frågor och svar om rätt och fel var helt irrationella och godtyckliga blev i vissa politiska, filosofiska och akademiska kretsar till en dogm som tänktes vara helt oomkullrunkelig. Idag är det inte lika många som är beredda att prisge förnuftet på det sättet; kanske blev terrordåden och krigen efter 2001 en påminnelse om att det inte är så lätt att hävda att det inte finns något rätt och fel utan att alla moralfrågor, även dödande av oskyldiga, bara är smakfrågor. Hursomhelst var 1900-talet inte den första period då traditionella värderingar och seder rämna-de och lämnade plats för en ny, skakande existentiell osäkerhet.

Den västerländska kulturen genomgick en sådan förändring i begynnelsen, och det var en kris och en pånyttfödelse som kom att ändra vår och världens historia. Ur normkrisen uppstod den politiska filosofin – alltså det rationella, principiella tänkandet om rätt, legitimitet och ordning. Man bör nog inte underskatta dess betydelse. Det principiella tänkandet skakade ut samhället ur dess sarkofag av självklarheter och ställde besvärande nya frågor om hur man skulle rättfärdiga den traditionella moralen.

Hur uppstod detta nya, principiella politiska tänkande? Vill vi nöja oss med allfarvägarna och deras avfarter, mackar och motell svarar vi att den politiska filosofin börjar hos Platon. Låt oss inte ta-

la illa om den allfarvägen, för det anses med all rätt vara den största, och en väg utan slut. Men vill vi vara litet extra nyfikna kan vi leta på andra ställen i antiken, i det skurila och anekdotiska. Välkomna, kort och gott, Anacharsis.

Anacharsis hörde enligt vissa till Greklands sju vise. Vi har den senantike författaren Diogenes Laertios anekdotsamling *Sammanställning av filosofernas liv och läror* att tacka för mycket av det vi anser oss veta om honom. Han levde i slutet av 600-talet och början av 500-talet före Kristus; hans far var skyt, alltså barbar, och modern grekinna. Han skall ha varit legendariskt frispråkig och därför ha givit upphov till ordspråket "tala som en skyt". Han skall ha dött i Skytien, skjuten med en pil av sin bror då han ansågs fördärva landets seder på grund av sin förtjusning i de grekiska sederna. Och han skall på grund av sin tillhörighet till båda kulturerna ha varit tvåspråkig. Jag gillar det där med att han var tvåspråkig, och jag vill tro att det är betydelsefullt. Den som har blivit till i två språk och två världar kan på ett intressant, amfibie-artat sätt vara utanför och innanför samtidigt. Tillhörig, och ändå utanförstående. Det ger en alldeles särskild blick. Till det återkommervi alldeles strax.

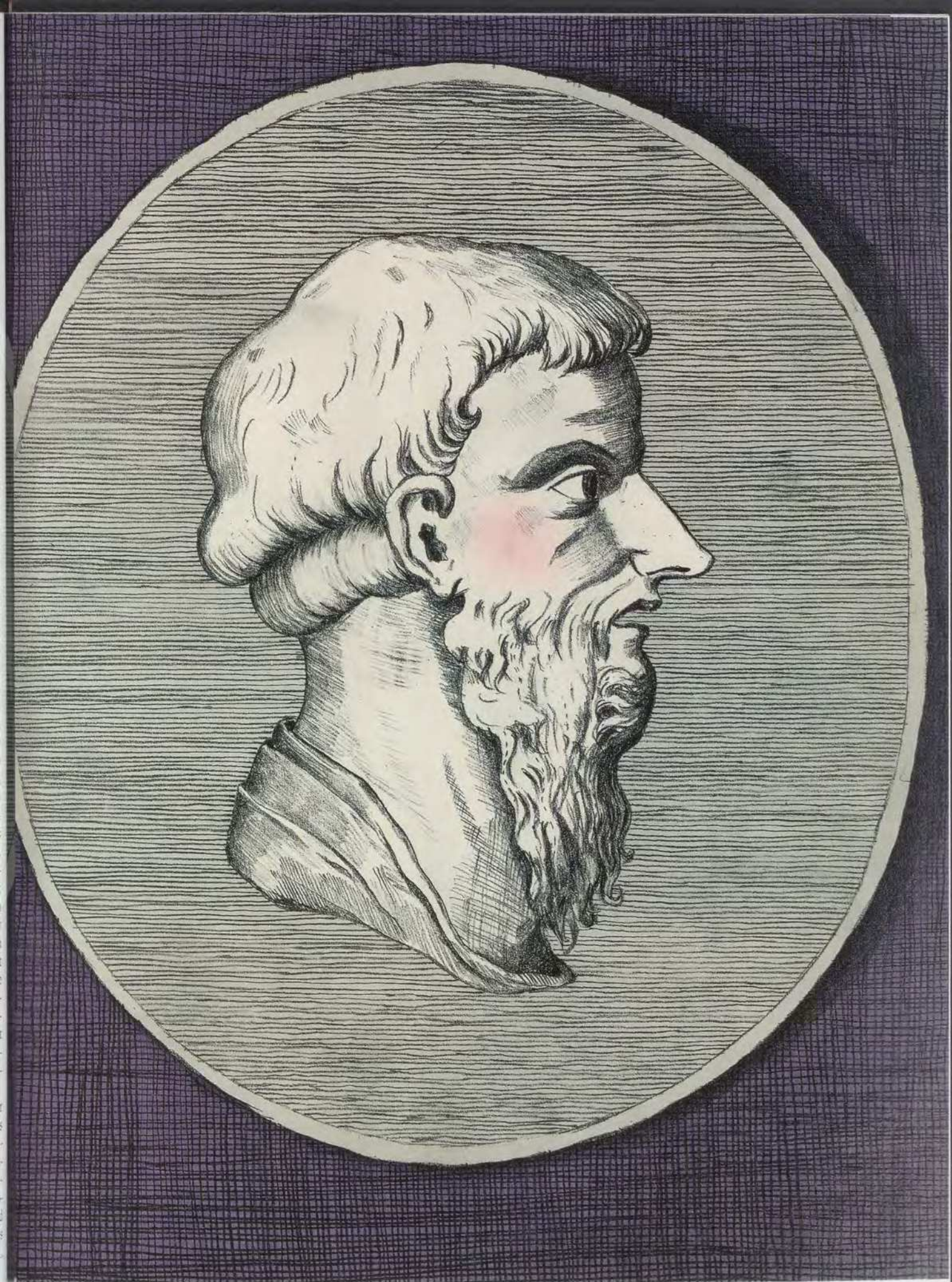
Så vad var så fantastiskt med Anacharsis? Varför kan vi betrakta honom som en nyckel till det politiska tänkandets historia? Av hans läror, om det fanns några, vet vi litet eller inget. På bilder av honom skall orden "behärska tungan, buken och könsorganet" ha stått skrivna – ett mycket klokt och mycket grekiskt sätt att se på livet, men inte direkt originellt. Den som letar efter det originella letar *origo*, ursprunget, och det originella är därför något nytt som uppstår. Vad är alltså originellt hos Anacharsis? Några små meningar, lätta att förbise, faktiskt. Men för att sätta dem i rätt sammanhang måste vi ta en omväg.

400-talet, långt efter att Anacharsis levde eller tänks ha levt, var de traditionella värderingarnas kristid. Grekerna fick bevittna hur den egna traditionella moralen bröts ned i det alltmer hänsynslösa peloponnesiska kriget, som drog ned de grekiska staterna i en virvel av blod, förräderi och brödradramord. Och de fick genom ökat resande ökad kontakt med andra kulturer vilkas seder tycktes

Anacharsis.

ILLUSTRATION FÖR AXESS AV BEATRICE BOHMAN

Johan Tralau är docent i statsvetenskap vid Uppsala universitet. Hans senaste bok är *Draksådd. Den grekiska tragedin som politiskt tänkande* (2010).

vara helt annorlunda än och oförenliga med grekernas egna. Resultat blev en bedövande eller berusande insikt om hur olika seder och lagar kan vara i olika kulturer. Den insikten kunde utvecklas till mer tvivelaktiga läror. Så menade den för oss okände författaren till den kvasifilosofiska skriften *Dissoi logoi*, "Motstridiga argument", att det inte finns några som helst gemensamma värden bland människor och kulturer:

"Jag tror att om någon sade till alla människor att föra ihop alla företeelser som de anser skamliga på en och samma plats, och sedan ur alla dessa hopsamlade ta ut de företeelser som de vördade som sköna, så skulle ingenting vara kvar, utan alla skulle dela upp allt mellan sig."

Så allt som anses mest skamligt eller fränstötande eller vämjeligt av vissa anses vara vackert eller fint av andra – inget värde, ingen värdering är gemensam för människorna. Därför kan ingen enighet någonsin uppnås; hur mycket folk än anstränger sig för att med förnufts hjälp söka sanningen i politiska och moraliska frågor. För förnuftet har inget svar. Det kan inte ens ställa förnuftiga frågor. Så grunden för den grekiska världens normkris var alltså tanken att det inte fanns något rationellt svar på politikens och moralens akuta eller kroniska problem. Med förnufts hjälp – med argument om olika uppfattningar om rätt och fel – ifrågasatte man alltså förnuftet.

Vad var det platonska svaret på detta? Ett dräpande argument, faktiskt. För Platon försöker i sina dialoger genom väl- orkestrerad växelsång visa att åtminstone en sak kan vi faktiskt veta. Det finns en gemensam, grundläggande måttstock för alla argument om moral och politik – ett sätt att bedöma om olika påståenden om vad som är rätt och fel kan vara riktiga eller inte. Det Platon gör i sina dialoger är att pröva det som "folk säger". Han undersöker det som de samtalande hävdar och prövar om det är sammanhängande eller om det är motsägelsefullt. Ta den underbara tidiga dialogen *Gorgias* till exempel. Här låter Platon Sokrates möta den sofistiske retorikern Kallikles, som säger sig vara helt utan skam och hävdar att han struntar i hur kontroversiella hans åsikter anses vara. Kallikles utvecklar en lära, en sorts nihilistisk övermänniskomoral enligt vilken inget den starke gör är fel, utan att det är i enlighet med naturen och därför riktigt att den starke härskar över den svaga – och att den starke har rätt att göra vad som helst för sitt eget nöjes skull.

Det är förstås ingen vacker lära Kallikles gör sig till uttolkare och överstepräst för, och det är naturligtvis lätt att avvisa den rakt av genom att säga att man inte håller med, eller att man blir upprörd, eller att ingen annan kommer att hålla med Kallikles. Men Sokrates gör något tyngre, starkare, mer övertygande och mer elegant än så. Han undersöker Kallikles argument inifrån – han utvecklar det utifrån dess egna utgångspunkter. Sokrates frågar vad det egentligen betyder att någon är "starkare" eller "bättre". Kallikles svarar då att den som vet bättre om något också skall ha mer, alltså att den som är kunnig om något förtjänar att få mer resurser. Det är ett alldeles sublimt stycke filosofisk humor när Sokrates då riposterar med frågan om Kallikles resonemang innebär att skomakare, som ju vet mest och bäst om skor, skall ha flest och störst skor på fötterna.

Det där skoargumentet är kanske inte det tyngsta, men det är ett tecken på något större. För det Platon gör är att kräva att Kallikles och alla vi andra avlägger räkenskap för våra principer, alltså för de skäl eller regler som ligger till grund för alla de skäl eller regler som

vi anför i olika sammanhang. Är det verkligen, frågar Sokrates, rätt att sträva efter egen njutning även om denna kommer till stånd på andras bekostnad, och till och med om denna kostnad är alldeles utomordentligt hög?

Kallikles har i det läget hamnat i ett argument enligt vilket principen för alla moraliska och politiska ställningstaganden är att man bör sträva efter egen njutning, oavsett vad denna njutning kommer ifrån och avsett vad den får för följder för andras välbefinnande eller värdighet eller vad det nu är. Och han står fast vid sin princip. Allt handlar helt enkelt bara om att man skall sträva efter så mycket njutning för egen del som möjligt. Men Sokrates frågar då om detta också gäller *ho tön kinaidōn bios*, det liv som förs av de "betalda bögar", som det heter i Jan Stolpes Platonöversättning. Och här stöter Kallikles på oöverstigliga besvär. Han kan inte gärna säga att även en illa ansedd grupp manliga konkubinens passiva njutning är lika mycket värd som tyrannens, som får och kan göra precis vad han vill i staten. Men den princip han har utvecklat får till följd att även den förra sortens njutning måste anses vara lika mycket värd i moraliskt hänseende som den senare. Kallikles försöker undvika frågan, han svänger sig, han tvingas byta position och ljuga om sitt eget ställningstagande. Den princip som han anför till stöd för sina ståndpunkter får helt enkelt helt andra och mycket obekväma följder, implikationer som han inte är beredd att acceptera.

Och detta är alltså Platons svar på frågan om den rationella grunden till diskussionen om rätt och fel. Han visar inte att han inte själv håller med om vissa ståndpunkter och fashionabla modeläror; han visar att de som framför dem inte själva håller med om dem, eftersom varje prövning av de där läroren helt enkelt visar att de får implikationer som är absurda eller förnuftsvidriga eller åtminstone oförenliga med åsikterna hos dem som företräder dem. Han undersöker, kort och gott, olika ståndpunkter med avseende på deras eventuella självmotsägelser. Det självmotsäggande kan inte vara sant. Och därför måste förnufts första uppgift vara att reda ut och identifiera sådana självmotsägelser.

Det är alltså förnufts verkliga inträde i det politiska tänkandet: det platonska frågandet tvingar oss att leta efter och göra reda för principer. Men inträder det först med Platon? I min i somras utkomna bok *Draksådd. Den grekiska tragedin som politiskt tänkande* har jag försökt visa att den grekiska tragedin spelar en viktig roll i denna den moraliska argumentationens evolution – och en roll som nog hittills har förbisetts. Det bästa exemplet är alldeles säkert Sofokles *Elektra*. I dramat, som troligen är från slutet av 400-talet och alltså föregår allt som Platon har skrivit, finns en passage där Elektra själv vederlägger sin moders försök att rättfärdiga mordet på Elektras far Agamemnon. Här blir det tydligt att Sofokles visar hur ett argument framförs med stöd i en normativ princip, och att denna normativa princip vänds mot den som själv framför det. Elektra visar alltså i dramat att moderns argumentation är självmotsäggande: modern kan inte acceptera principens implikationer när den tillämpas på henne själv. Och det här är lika elegant, lika teoretiskt sofistikerat och lika omedelbart övertygande som hos Platon själv. Här sägs inte att Sokrates, eller Elektra – eller Platon eller Sofokles – råkar tycka att en viss åsikt är felaktig. Här visas istället att en viss åsikt i själva verket är oförenlig med den princip, alltså det skäl, som personen som har åsikten hänvisar till för att rättfärdiga den. Och har man visat det har man också slagit sönder argumentet.

Vissa forskare – särskilt Th C W Oudemans och A P M H Lardinois som skrivit den inflytelserika studien *Tragic Ambiguity* – har hävdat att Platons sökande efter självmotsägelser är "den grundläggande händelsen i den grekiska filosofin", och att det som föregår Platon, särskilt den grekiska tragedin, istället är fast i en antirationell värld där självmotsägelser inte anses vara något konstigt alls. Men förhållandet att vi i *Elektra* hittar just en sådan intern kritik, där ett argument kritiserar inifrån, på sina egna premisser, visar att det principiella tänkandets uppkomst är någonting bredare, och en del av

”
Det är alltså förnufts verkliga inträde i det politiska tänkandet: det platonska frågandet tvingar oss att leta efter och göra reda för principer.

en större utveckling. Men man skall förstås ha klart för sig att den historiske Sokrates samtalskonst faktiskt kan ha liknat den som framträder hos Platon, och i sådana fall kan förstås Sofokles ha hört det ur hästens mun.

Vill vi läsa den grekiska civilisationens – och därför vår egen – historia på det här sättet, finns det skäl att läsa om den grekiska litteraturen på jakt efter den politiska och moraliska argumentationens egen utveckling. Det blir då historien om hur man upptäcker argumentationstekniker, sätt att argumentera som höjer diskussionen ur tyckande och åsikter och gör den mer rationell. Och här har vi märkligt nog skäl att återkomma till den legendariske Anacharsis.

Den vise greken och skyten hade ett utifrånsperspektiv, på sätt och vis. Han hade sett och levt i andra seder, andra konventioner och med andra lagar. Han såg att en mängd saker som tycktes helt självklara för grekerna kunde ifrågasättas. Och ur en mytisk epoks dimmor framträder så ett sätt att argumentera som nu borde ha blivit märkligt välkänt för oss. Anacharsis sade enligt Diogenes Laertios "att han förundrade sig över att grekerna stiftade lagar mot personer som ägnade sig åt misshandel och samtidigt visade idrottsmän hedersbetygelser just på grund av att de slog andra". Vad händer i den här meningen? Anacharsis säger att det är konstigt att tillåta en sorts misshandel men förbjuda en annan – borde inte misshandel vara misshandel, oavsett om den sker i krogkän eller i en idrottshall fullsatt med brölrande åskådare som har betalat biljetter för att se våld och blod?

Elektra sörjer sin döde far. Målning av Frederick Lord Leighton.

Nu kan man förstås säga att det här är en barnslig invändning från Anacharsis sida. Man kunde säga att det förstås är en ocean av skillnad mellan det okontrollerade våldet i krogkän och boxningsarenans knäckta näsor eftersom deltagande i det senare är frivilligt. Det vore ett principiellt svar, och ett liberalt sådant, som grundar sig i principen att man skall tillåtas göra allt som inte skadar andra om inte dessa andra har samtyckt till skadan. Eller så kunde man säga att skillnaden ligger i att den regelstyrda och kontrollerade kampen är en grundläggande samhällslik institution där man lär sig att tämja och behärska sitt eget begär och våldsanvändning, och att våldsamma sporter alltså handlar om det grundläggande värdet självbehärskning (det vore nog svårt att hävda detta om "sporter" där män i burar sparkar på liggande personer). Men det viktiga är här inte hur bra Anacharsis argument är; det avgörande är den argumentationsteknik som vi möter. För Anacharsis ifrågasätter skillnaden i värdering av två olika fall genom att antyda att

det inte finns någon principiell skillnad mellan dem: misshandel som misshandel. Han säger inte att skyterna eller svenskar eller någon annan vet bättre, eller att vi alltid har gjort så eller tvärtom, eller att gudarna påbjuder det ena eller andra. Han säger att det är märkligt att något som uppmuntras i ett sammanhang är olagligt i alla andra sammanhang. Han tvingar oss alltså att göra reda för principen som ligger till grund för lagarna och sederna.

Och likadant strax efteråt: "Varför förbjuder grekerna lögnaktighet medan de helt uppenbart ljuger i affärer?" (eller "i handelsbodarna"). Här kan man på samma sätt hävda att det är två helt olika saker att i kommersiellt syfte försköna den egna produkten å ena sidan och att ljuga om andra saker (exempelvis sprida rykten om människors bristande privatmoral).

Men det avgörande är igen att Anacharsis ifrågasätter att det verkligen finns en sådan principiell skillnad. Vårt enda svar – vårt enda förnuftiga svar – till Anacharsis och till oss själva är att hitta och kritiskt pröva de principer som ligger till grund för politiken och moralen.

Och på så vis framträder Anacharsis som en del av den politiska filosofins födelse. Den verkliga historiska bakgrunden kommer vi aldrig att kunna nå visshet om. Sofokles *Elektra* är den äldsta text i vilken jag har hittat en sådan utvecklad kritik, där ett argument provas genom att utforskas på sina egna premisser. Hos Platon har den kritiken blivit en fullt utvecklad metod.

Anacharsis är förstås mycket äldre, men vittnesbördet om honom är sent – Diogenes Laertios skriver på oerhört avstånd, under 200-talet efter Kristus.

Så på sätt och vis har vi att göra med en mytisk personlighet. Är Anacharsis principiella ifrågasättande och interna kritik av seder, lagar och argument en sentida uppfinning?

En platonsk projektion av de egna upptäckterna på en annan och mindre sofistikerad tid? Eller kan Anacharsis redan under början av 500-talet ha anat konturen av ett större och mer avancerat tänkande och börjat tillämpa en argumentationsteknik som fulländades knappt två århundraden senare?

Det kan vi inte veta. Men om vi, som jag skulle vilja hävda, bör betrakta det principiella politiska tänkandet som något som uppstår när man på Platons sätt börjar pröva argument inifrån och kritisera dem utifrån deras egna utgångspunkter, då finns en ny historia att skriva. Det skulle vara historien om den politiska och moraliska argumentationens egen evolution. I den historien bör vi inte glömma Anacharsis. ✱

Musikpalats på vatten

61 Ingvar von Malmberg ser ett musikpalats växa fram i Hamburg

Känslans kapprustning

62 Ivar Arpi frågar sig om starka känslouttryck tyder på känslighet

Konservativ kittling

63 Johan Tralau har läst ovanligt normala barnböcker

Trender i svensk lyrik

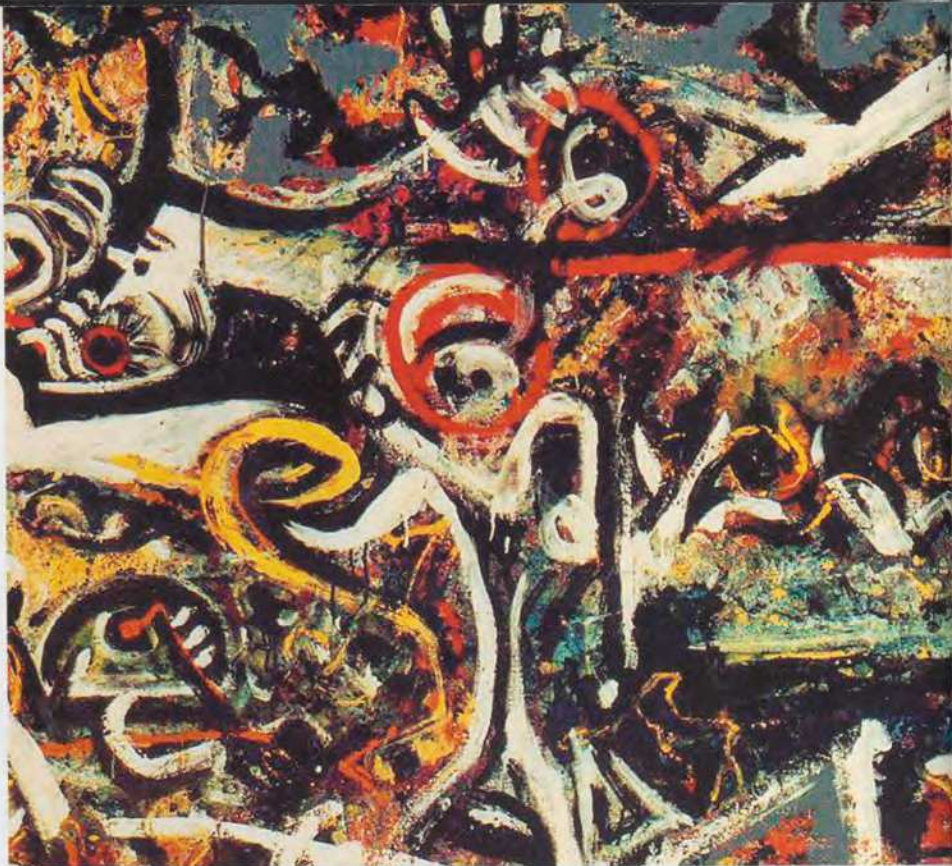
64 Lars Melin gör en analys av årets schlagerlyrik

Jämställt eller galet

66 Tanja Bergkvist om genuspedagogik

Notiser

67 Vikbodagbok, Lexikon över vedertagna åsikter och lite naket

Jackson Pollock, *She-Wolf*, 1943.

KONST

Bland kopister

Johan Lundberg har besökt utställningarna *Abstract Expressionism* och *Rembrandt and His School* i New York och finner oväntade paralleller mellan Rembrandts hantverksbaserade konst och expressionismens uttryck.

GEORGE STURTS BOK *The Wheelwright's Shop* har kommit ut i åtskilliga upplagor (senast på Home Farm Books, 2008) sedan den första gången såg dagens ljus 1923. Sturt själv tillhörde sista generationen i en släkt av hjulmakare och åskådliggör effektivt i sina tillbakablickar mot 1800-talet, skiftet från en gedigen hantverkstradition, där kunskaper förmedlades från mästare till gesäll, och fram till den industriproduktion som satt sin prägel på hela 1900-talet – i allt högre grad, naturligtvis, för varje decennium.

De färdigheter som Sturt diskuterar rör en betydligt vidare sfär än snickerier. Genom själva handarbetet upparbetade gårdagens hjulmakare en förmåga att bedöma värdet av olika former av träslag, vilket Sturt menar var helt avhängigt arbetet med yxa och hyvel:

”Den skicklige hantverkaren var den slutgiltige domaren. Under hyveln (som numera sällan används) eller under yxan avslöjas kvaliteter hos träet som inte kan erfa-

ras på något annat sätt. Mina ögon vet, eftersom mina händer har känt, men jag kan inte lära ut till en outsider vari skillnaderna består mellan ask som är ’seg som en pisksnärt’ och ask som är ’rynkelig som en morot’ eller ’pricklig’ eller ’kexig’. I ek och bok är motsvarande skillnader lika vanliga, men också där kan de bara erfaras av dem som har lärt sig via praktiskt arbete.”

Som Hubert Dreyfus och Sean Dorrance Kelly påpekar i sin studie *All Things Shining* (2011) blottlägger Sturt ett radikalt annorlunda sätt att förhålla sig till världen än det som präglar nutiden. Hjulmakarens skicklighet möjliggjorde betydelsefulla distinktioner rörande värde och kvalitet i träd och skog. Kvaliteter som inte är bestämda av hantverkaren själv eller av någon hantverkskunnig kritiker eller lärare utan som faktiskt finns i världen och vars bedömning är avhängig den kultiveringsprocess som hjulmakaren genomgick från lärning till mästare. Genom idog träning utbildade

Rembrandt, Nicolaes Ruts, 1631.

och hantverkare

des man att se de värden som ligger immanenta i världen.

Under denna kultiveringsprocess kom också varje arbetsmoment att framstå som unikt. Varje konfrontation med en ny bit trä, krävde – menar Sturt – en unik strategi. Hantverkaren ställdes ständigt inför nya uppgifter och utförde därför aldrig exakt samma arbetsuppgifter två gånger – trots att de hjul som arbetet resulterade i, för ett otränat öga, var till förväxling lika.

Den intimitet som hjulmakaren lärdes upp att känna inför träet, skapade en speciell sorts samhörighet med världen. Hantverkaren fick en förståelse för sambanden mellan ett träs kvaliteter och den terräng där det växer – jordmån, fukt, vattenflöden – liksom med förändringar i väderlek och årstider.

Detta sammantaget utvecklade en unik vördnad för den plats där han befann sig. Känslan för de kvaliteter som ligger immanenta i de träd som växer helt naturligt i skogen skapar en upplevelse av helighet: de träd som omger oss är inte blott livlösa materiella objekt, utan måste behandlas med vördnad och omsorg för att deras värden och kvaliteter skall utvecklas så optimalt som möjligt. Hantverkaren å sin sida står inte ensam och isolerad utan befinner sig i en komplex relation till sin omgivning,

där den ena kultiverar den andre i ett ömsesidigt utbyte av förståelse och respekt. Det är således via hantverkarens skicklighet som träets subtila värden avslöjas. Samtidigt som träets subtila värden är en förutsättning för att hantverkaren inom sig kan odla den finkänslighet som i sin tur skapar vördnad och ansvar inför naturen och gör hans liv meningsfullt.

DET ÄR SVÅRT ATT inte tänka på den utveckling som Sturt beskriver, när man på en och samma dag tar del av två av vårens mest omskrivna konstutställningarna i New York: *Abstract Expressionism* på Museum of Modern Art och *Rembrandt and His School* på Frick Collection. Det ena är en utställning, vars verk emanerar ur en kultur där hantverkarskunnandet optimerats, där hantverkarens färdigheter kanske nått längre och högre än någonsin, någonstans. Det andra en utställning med verk från en kultur där hantverkarskunnandet ersatts med industriproduktion och allt vad det inneburit av instrumentella förhållningssätt till hantverket såväl som till den värld som hantverket på olika sätt förhåller sig till.

Utställningen om abstrakt expressionism omgärdas av en historieskrivning, enligt vilken stilförskjutningarna i bildkonsten efter andra världskriget är en konse-

kvens av världens utveckling under 1900-talets första fem decennier. Det barbari som kom till uttryck i de två världskrigen sägs ha fött en längtan efter nystart för konsten.

Med minimal kontakt med den europeiska tradition, som antas ha givit upphov till krigen, sökte de amerikanska expressionisterna sig tillbaka till ett slags estetisk nollpunkt varifrån respektive konstnär anträdde sin egen, högst individuella väg mot nya obesudlade och uttrycksfulla stilmedel. Konstteoretiskt betonade man samtidigt vikten av att renodla uttrycksmedlen till det som alltid har varit bildkonstens yttersta fundament: form- och färgelement, gärna så taktilt pålagda som möjligt – allt för att bryta med den tidigare (även den abstrakta) konstens mimetiska och illusionsskapande syften.

Det finns ett obehagligt historiedeterministiskt inslag i förklaringen: man betonar den abstrakta expressionismen som en självklar konsekvens av andra världskrigets fasor. I själva verket kan man fråga sig om inte riktningens framgångar i lika hög grad sammanhänge med det genomslag för amerikansk kultur generellt sett som präglade efterkrigstiden, där målningarnas monumentala format kan uppfattas som en mer intellektuellt sofistikerad version av Elvis alltmer bombastiska uppenbarelseför- »

mer – eller av hur de amerikanska bilarna svällde upp för varje år under 50- och 60-talen. Där färgexplosionernas hetsiga tempo motsvarar bebopens tilltagande elektrifiering och där konstnärernas stjärnstatus liksom fokuseringen på konstverkens ytskikt skulle förebåda Andy Warhols slutliga fusion mellan pop-, mode- och konstindustri. Allt alltså i enlighet med den rörelse som George Sturt beskriver – i riktning mot ett maskinellt och genomkommersiellt kulturskapande.

Så här i backspegeln kan man också konstatera att historien inte har varit speciellt skonsam mot den amerikanska expressivismen. Inte ens impressionistiskt landskapsmåleri i Skagenkonstnärernas efterföljd har drabbats av samma obarmhärti-

Det är givetvis allt annat än en tillfällighet att en konst som enkelt låter sig kopieras utvecklas vid en tidpunkt då industriproduktionens mekanisering har lämnat det personliga avtryckets aura långt bakom sig. Det ter sig lika följdriktigt att konstteorin i samma veva utvecklas bort från idéer om immanenta kvaliteter i det enskilda konstföremålet till förmån för uppfattningen att vad som är konst avgörs av konstvärlden och konstepablissemangen. Vilket alltså sker samtidigt som vi rör oss bort från det hantverkarskunnande som stipulerar att kvaliteter och värden faktiskt existerar i världen.

MEN HUR FÖRHÅLLER det sig då med påståendet att 1600-talsetetiken är en konsekvens av en mer sammanhållen och mer

en bildmässig motsvarighet till den samtida jazzen: snabba, utlevande och synkopiska rytmer, inspirerande från och återknyttade till helt andra och underförstått mer vitala kulturer än den europeiska. Aggressiviteten hos Rembrandt är av ett helt annat slag och knyter väl ytterst sett an till våldsamheten i den avbildade situationen.

En kvinna på knä, med bara bröst, omges av ett antal män. En man är i färd med att binda hennes fötter; en annan håller fast hennes huvud; allt medan mannen längst ut till höger är på väg att dra sitt svärd för att halshugga henne.

Men hur ska man förklara graden av upplösning i de två verken? I Pollocks fall är det naturligtvis enklast: upplösningen är programmatisk – en konsekvens av fö-

FOTO: THE MUSEUM OF MODERN ART, NEW YORK/© PHOTO SCALA, FLORENCE

Jackson Pollock, *Untitled (4)*, 1944 och Rembrandt, *En kvinnas martyrskap*, ca 1640.

ga inflation som Hans Hofmans, Leo Krasners, Arnold Gottliebs, Barnett Newmans, Franz Klines och Willem de Koonings stilideal. Liksom varje svensk landsortsstad med självaktning sedan länge kunnat stoltsera med en egen Elvis-imitatör, kan man numera gå in på vilken Rusta-butik som helst på svenska landsorten och att finna staplar av gigantiska oljedukar, utförda efter modell 1A i den abstrakta expressionismens skola: bredpenslad, tjockt påstruken oljefärg tryfflerad med någon barnsligt ritad människofigur eller romb i avvikande färg. Besök vilket Solsidan-hem, i vilken Stockholms-villaförort som helst, och du ser väggar fyllda av mer eller mindre anonyma svenska Barnett Newman-epigoner.

PARADOXALT NOG är det de absolut mest hårdtagade enkla av de amerikanska expressionisterna som har överlevt bäst, till exempel Mark Rothko. Han är inte bara för enkel för att härmningen ska te sig poänglös. Utan där finns också kvaliteter som ger sig till känna på ett omvänt sätt, för den som försöker frambesvärja den meditativa stillhet som finns i hans målningar. Den sortens kopior ser nämligen inte ens ut som konst.

naiv världsbild än nutidens – och att vi idag känner oss mer hemma i dynamiken, rörligheten i en Jackson Pollock-målning, vilken därtill har fördelen att varje betraktare däri kan läsa in sina egna erfarenheter och fantasibilder?

Låt oss därför jämföra en tidig Pollock, *Untitled (4)*, från 1944 med Rembrandts skissartade tusch-teckning *En kvinnas martyrskap* från åren runt 1640, vilka båda finns till beskådande i de nu aktuella utställningarna. Bägge verken kan sägas uppvisa en spänning mellan just upplösning och formstränghet. Medan ett antal gestalter framträder genom det kaotiska nystanet av streck i mitten av Rembrandts teckning, upprepas hos Pollock ett antal rätt distinkta formelement, vilka håller samman den i övrigt kaotiska kompositionen. Som handlade det om en mer formupplöst variant av Picassos *Guernica* (1937) kan man tycka sig skimta fram förvridna kroppsdelar: ett ben, ett öga, en fot, silhuetten av en katt, av en arbetande man och så vidare. Det finns en rytm i amerikansens verk som saknas hos Rembrandt, liksom där finns ett återknytande till konstnärliga uttrycksformer som kan betecknas som mer primitiva. Som om Pollock ville skapa

reställningen att konsten inte kan utvecklas på annat sätt än bort från mimetisk avbildning och traditionell formstränghet. I Rembrandts fall är upplösningen mer svår-förståelig och därmed kanske också intressantare.

DET ÄR INTE SVÅRT att inför 1600-talsteckningen erinra sig Honoré de Balzacs novell "Det okända mästerverket" från 1845, vilken utspelar sig ungefär vid samma tid, alltså under 1600-talets första hälft. Där möter vi konstnären Frenhofer, som i sin strävan efter att inympa liv i konstverket kämpar så till den grad med att uppnå perfektion i varje detalj att målningen till slut tappar all kontakt med det avbildade objektet:

"I ett hörn av duken urskilde de, allt medan de kom närmre, en naken fot sticka fram bland det kaoset av färger, nyanser och svaga skuggor som tycktes frammana en svag, formlös dimma. Dess lika livfulla som smakfulla skönhet höll dem trollebundna. Detta fragment, som hade undslupit en obegriplig, långsam och successiv förstörelse, framstod för dem som en Venus-torso av parisk marmor som uppstått ur spillrorna av en förstörd stad." Johan Lundberg

FOTO: FONDATION CUSTODIA, COLLECTION FRITS LUIGI, PARIS/FRICH COLLECTION

FOTO: HERZOG & DE MEURON/SCANPIX

ARKITEKTUR

Musikpalatset i Hamburg

Det nya konserthuset i Hamburg är ett steg i planen på att utvidga hela staden. Med sin placering vid vattnet tar det upp kampen mot de nybyggda operahusen i Norden, skriver

Ingvar von Malmborg.

I STOCKHOLM HANDLAR debatten om ett nytt operahus om att våga eller inte våga. Det stadiet i diskussionen har man sedan länge rusat förbi i Hamburg. Ambitionsnivån för det stora musikpalats som nu växer fram är hög: denna märkesbyggnad mitt ute i Elbe ska bli Europas svar på operahuset i Sydney.

Invigningen är planerad till 2013 och konstruktionen börjar ta form. Naturligtvis är byggnaden spektakulär, men det intressanta är inte bara arkitekturen. Alltihop ingår i ett ambitiöst stadsombyggnadsprojekt, IBA Hamburg, som många växande städer – även Stockholm – skulle kunna ta lärdom av.

Platsen är den flacka ön Elbinsel, en stökig och charmlös del av hamnområdet. Men här finns själva poängen med placeringen av konserthuset: alltihop är en del av generalplan HafenCity. Man vill utvidga Hamburg, ta ett språng över floden och söderut, med musiken som trampolin.

Arkitekturen har formats utifrån detta övergripande mål. Konserthusets bas är gamla hamnmagasinet Kaispeicher A, ovan-

på vilket man lagt en stor lysande glastårta. Ansvariga är den schweiziska arkitektfirman Herzog & de Meuron; de ritade också Fågelboet, olympiastadion i Peking.

Hopsmältningen av gammalt och nytt är ett välkänt arkitekturtänkande i Tyskland. Under omvandlingen av innerhamnen i Duisburg, hjärtat i Ruhrområdet, har man arbetat på samma sätt. Vad gäller konserthuset i Hamburg var tanken bättre än verkligheten.

HAMNMAGASINETs konstruktion höll inte. Den måste förstärkas och förstärkas igen, mitt under byggprocessen. Optimistiskt hade man beräknat kostnaden till 800 miljoner kronor. Idag är man uppe i tre miljarder och chefen för det allmännyttiga fastighetsbolag som hållit i verksamheten fick sparken för flera år sedan.

Även här finns likheter med operahuset i Sydney, som också blev mycket dyrare än planerat.

I välfärdsindexen över Europas städer ligger Hamburg i topp, jämbördig med Mi-

lano. Det har hamburgarna förstås ingen-ting emot. Fast i detta sammanhang har de klagat högt: de har nämligen fått betala operan själva.

”Bundestag håller pengar över det konkursmässiga Berlin, fast de ger inget till oss, vi som är så flitiga.” Den typen av argument är vanliga på ölstugeparlamenten.

De nya operahusen i Norden har alla placerats vid vattnet. Oslo, Köpenhamn, Göteborg och Helsingfors. Reflektionen av vatten förlänger och förstör byggnaden. Det skapar en frihetskänsla, en rymd som förhoppningsvis fortplantar sig in på scenen och in i aktörernas och publikens medvetande.

Det handlar också om vattnets historiska betydelse för de europeiska städerna. Hamburg inte minst, vars rikedom skapats av Elbe och Atlanten. Därför är Elbphilharmonie, det nya konserthuset, synligt vida omkring. Ett landmärke som lyser ut över staden. Och över hamnen, båtarna och flodområdet. ✱

En känslomässig kapprustning

Idag exponeras starka känslouttryck på samma sätt som under romantiken. De sociala medierna utgör en ny arena och driver på utvecklingen. Men frågan är om vi verkligen har blivit känsligare, skriver **Ivar Arpi**.

NU FÖR TIDEN pratar vi allt oftare om hur ledsna, olyckliga, deppiga och trötta vi är. Förr höll man tyst om sådant, men idag har det blivit socialt accepterat. Idéhistorikern Karin Johannison skriver i *Melankoliska rum* om hur tårarna strömmar i den moderna melankolin, men inte i den äldre där melankolikern istället framställs som plågat torrögd. Att kritisera någon som gråter kan givetvis uppfattas som hjärtlöst, men kan

När känsligheten upphöjs till dygd förväxlas kritik lätt med hat. Och på motsvarande sätt omskrivs även måttligt gillande till hejdlös kärlek.

Sociala medier svämmar över av känslsamhet när något händer och erbjuder en möjlighet att skraddarsy den känslopersona man vill förmedla till omvärlden. För att verkligen understryka äktheten och styrkan i det upplevda poängteras ofta det fy-

Men det går inte att likställa tårar med starka känslor, även om många tycks tro att så är fallet.

Trenden med fler gråtande män, emotiondomar med sminktårar och känslobloggare sammanfaller med ett samhällsklimat där folk blir alltmer lättkränkta. Åsikter kläs om i känslor. Likt gökungar skriker vi efter erkännande eller rättslig kompensation. Ett visst svärmod har alltid medfört so-

Känsliga män: den polske romantiske poeten Adam Mickiewicz och Marcus Birro.

man verkligen likställa en spontan känslouttryck med den upplevda känslan? Frågan är om vi känner mer idag, eller om vi bara gråter mer. Kraftiga känslouttryck har inte nödvändigtvis sin upprinnelse i ett personligt lidande, utan kan vara ett vulgariserat uttryck för den sympati människor känner för andra. Genom att visa sig överdrivet känslsam leds uppmärksamheten tillbaka till den egna personen, bort från dem som faktiskt lider.

Missnöje och melankoli har blivit mer synliga i offentligheten bland annat genom kommunikationsmöjligheterna på internet. Privata dagböcker har ersatts av offentliga bloggar. Genom textens ansiktslöshet avskiljs avsändaren från mottagaren. Kanske är det därför som orden ofta förstärks och skruvas upp. Samtidigt som människor blir allt mindre privata, begär vi också tolerans, eller till och med acceptans, från vår omgivning. I slutet av januari i år aviserade skribenten Marcus Birro att han flyttar till Italien sedan han upprepade gånger fått kritik för sina texter – trots att den var av samma slag som den många skribenter brukar få motta. "Eftersom jag är en sådan jävla lipsill så flyttar jag", sa Birro som menade att han utsatts för näthat och mobbning.

siska i känslan. Folk "kräks i munnen" när Sverigedemokraterna kommer in i riksdagen. Tårarna formligen strömmar på internet medan bomberna faller över de civila i Libyen liksom när japanerna försöker rädda sig undan strålningen från de fallerande kärnkraftverken. Det som händer är hjärtskärande, ändå är det svårt att komma undan misstanken om att uttrycken, om än inte känslorna, i mångt och mycket är ett sätt att marknadsföra sig själv som en ädel person. "Titta vilka nobla känslor jag har!", vill statusuppdateringarna säga oss. Ett narcissistiskt spel där gråt är detsamma som att passera gå.

FILOSOFEN ROGER SCRUTON menar att sentimentalitet, likt obscenitet, är vanebildande, och många som tilltalas av den missar att den innebär ett anspråk. Sentimentala ord och gester gesken av att man har ädla känslor i grunden, men är egentligen motiverade på annat vis, enligt Scruton. Utifrån detta är det rimligt att fråga sig om det är känslsamheten eller sentimentaliteten som ökat i vårt samhälle. Suckar och tysta snyftningar räcker inte för att få uppmärksamhet, och då återstår den hulkande gråten. Tårar söker en motreaktion, ett känslomässigt svar.

cialt kapital och de förfinade lyckas framgångsrikt inta melankolins tidstypiska posser. Men nu när känslorna har blivit hårdvaluta har den som kan spelet mycket att vinna. Därför skrivs åsikter allt oftare om till känslor och en meningsskiljaktighet kan på så vis bli en personlig skymf. När man "brinner för" en fråga och "hatar" den motsatta åsikten krymper genast det gemensamma utrymmet för diskussion. En känslomässig kapprustning pågår.

Vissa kulturteoretiker har hävdad att konsekvensen av en kultur där den självförverkligande individen är norm blir minskad medmänsklighet och solidaritet. Den narcissistiska personlighetstypen breder ut sig och i USA har man föreslagit att diagnosen "narcissistisk personlighetsstörning" ska tas bort, eftersom den omfattar en allt större andel av befolkningen. Gråten är inte längre bara den svages uttryck för lidande, eller ett uttryck reserverat för de starkaste känslorna, utan ett medel för att vinna större inflytande. Baksidan med subjektets triumf över gemenskaperna tycks vara alltmer överkänsliga individer. "Världens tårar är konstanta", påstod Samuel Beckett i *I väntan på Godot*, men gråten är det sannerligen inte. ✨

ALLT FLER SÖKER – ALLT FÄRRE FÅR

EN STOR DEL AV en aktiv forskares tid går åt till att skriva ansökningar om pengar. De allra flesta av dessa ansökningar avslås. Det finns för litet medel för att det ska räcka till alla som söker och den aktuella tendensen är att allt färre som får får allt mer. Märkvärdigt nog tycks detta inte leda till att söktrycket avtar. Det söks hej vilt, trots dalande chanser.

Systemet är ruttet. Det plundrar verksamheten på dyrbar tid. Det kan röra sig om månader av ett forskarår (som också ska gå till annat: undervisning, administration, utvärdering av andras forskning, kommittéarbete).

Kärnverksamheten tar stryk. Alla inblandade mår dåligt av detta. De kreativa momenten blir allt färre.

JAG FÖRESLOG UNDER ett par perioder i styrelsen för ett statligt forskningsråd (HS-FR) med huvuduppgift att utdela så kallade projektmedel att den som sökte, ofta yngre forskare och forskare utan fast tjänst med fakultetsanslag, skulle stödja sig på redan utfört arbete och att det var främst kvaliteten på detta, och inte originaliteten i ännu inte utförd forskning, som borde bedömas. Betydligt tunnare ansökningar skulle då krävas, mindre tid förloras.

Forskarmajoriteten i styrelsen ville inte lyssna på det örat. Idéformulering ingår i forskningsprocessen, sades det. Men hur klyftigt är det att massor av idéer bara kastas i papperskorgen? Skatte- och andras miljoner går upp i rök.

Det finns en annan aspekt på detta. Medelsansökningar engagerar inte bara den som vill komma i åtnjutande av forskningspengar utan även dennes närmaste omgivning, professorer, projektledare, ja, det händer att även pensionerade akademiker spiller krut på sådant (istället för att skriva böcker).

Men då kommer man ju åt kvaliteten inte hos den enskilde forskaren utan hos dennes nätverk.

Den som inget nätverk har får sitta där med rumpen bar.

Medan den som placerat sig rätt får frisedel, något som annars skulle ha betraktats som intellektuell oredlighet. Fram till mitten av 1800-talet skrev professorerna de avhandlingar som deras discipliner disputerade på. Nu skriver de deras anslagsansökningar.

Anders Björnsson

Konservativ kittling

Johan Tralau tar sig en titt på populär barnlitteratur och fastnar för normaliseringen av kyrka och tro i LasseMajas detektivbyrå.

BARNBÖCKER UPPFOSTRAR och förmedlar normer. Det vet egentligen alla. Framtida litteraturhistoriker kommer, om de väljer tidningarnas kulturavdelningar och psykoanalysidor som sina källor, att dra slutsatsen att vår tid var alldeles besatt av kön. Därför kan läsningen av verk ur den "klassiska" barnlitteraturen kännas spännande, subversiv, nästan elektrifierande förbjuden: Lennart Hellsing, Ottilia Adelborg, ibland till och med den oftast avskvärde Bamse blir kämpar för den förlorande sidan i ett slag som redan nästan är glömt.

Tittar man på det som idag är stort bland barnen snarare än på kultursidorna kan man faktiskt erfara samma sorts förbjudna konservativa kittling. Martin Widmarks och Helena Willis böcker om LasseMajas detektivbyrå säljer i enorma upplagor och har fått en mängd barnbokspriser. Böckerna handlar om två barn, Lasse och Maja, som löser mysterier i en liten stad. Redan i den ingress som finns i alla böckerna finns skäl att lyssna: "Böckerna utspelar sig i och omkring den lilla staden Valleby, där de flesta känner varandra och kyrkan står mitt i byn." Kyrkan står – mitt i byn? En ovanlig formulering. Och en signal, tror jag.

I boken *Kyrkomysteriet* (2008) stjäls en värdefull kräkla som en biskop har fört med sig när hon skall installera stadens nya präst. Här ser vi en av ytterst få scener i barnlitteratur som faktiskt utspelar sig under en gudstjänst, där biskopen räkar ut för ett *practical joke* och får myror i mitran och då utbrister till de skrattande kyrkobesökarna: "Vet ni vad Jesus sa till syndarna i templet?" Det är en fråga som redan den vore litet rebellisk och farlig i många svenska kyrkor idag.

I en scen i början av boken möter barnen en kvinna vid namn Ivy Roos som får höra att den nya prästen är kvinna och då förfärad utbrister "Hon! ... En kvinna!". Hon är helt enkelt det som brukar kallas kvinnoprästmotståndare. Kanske blir det här extra pikant då Ivy Roos är representant för en minoritet, eftersom hon är mörkhyad. Den här passagen är hur som helst intressant. Lasse och Maja tänker visserligen att Ivy är "lite konstig", men här finns inget moraliserande över personer med avvikande åsikter i de frågor där åsiktspluralismen vanligen inte efterfrågas, som just i frågan om prästämber och kön. Kanske hade man kunnat förvänta sig en tydlig signal till läsaren om att den typen av åsikt är barock eller bronsåldersmässig. Men här ser vi istället en sorts storögt registrerande: även denna åsikt finns. Även denna åsikt är representerad, som en av flera möjliga.

Och inte bara kyrkan som institution är närvarande – även tron ges här röst. I *Biblioteks-mysteriet* (2007) upptäcks att värdefulla bokverk stjäls från det lokala biblioteket inför Kristi himmelfärd. Den skyldige visar sig vara prästen, som uppenbarligen är omåttligt barnatroende och vill lägga upp böckerna i kyrktornet eftersom han på allvar tror att Jesus kommer att flyga upp ur kyrkan vid Kristi himmelfärd och då behöva reslektyr. Inte heller här finns något gränsdragande, inget fingerpekande mot en bokstavstro som överskrider alla gränser. Här finns bara inneslutande – också den tron är ett sätt att leva, ett av flera möjliga sätt.

Lasse och Maja normaliserar kyrkan och tron även för sekulariserade läsare. De ger religionen en liten plats i barnkulturens huvudfärd som den inte har haft. Man kan vara skeptisk till att prästviga kvinnor, man kan tro att Jesus faktiskt flyger – och i det Valleby som kunde vara Sverige är det tillåtet och normalt att vissa tror sådana saker. Och i sin otroliga normalitet är det en kittlande och befriande norm. ✱

Sanna Nielsen sjunger en låt med den originella titeln *I'm in love*.

FOTO: BERTILERICSON/SCANPIX

SPRÅK

Rim och resonans

Rimmet har fortfarande en stark ställning i svensk lyrik. Åtminstone i de folkliga schlagertexter som **Lars Melin** har analyserat.

ÅR 2000 GJORDE jag en liten studie av orden i Melodifestivalens låttexter. Den finns att läsa i *Litterära laborationer* (Ordfront 2003). I år hade jag haft anledning att göra om bravaden och kan därför se utvecklingen under tio år av lyrik. Ja, *lyrics* är den vedertagna termen för texter till populärmusik.

Och frågan är om inte detta är den lyrik vi har i landet. Tranströmer och Frostenson väger tungt på kultursidan, men deras diktsamlingar är inga kioskvältare eller platinaböcker. Melodifestivalen däremot är en glödhet hajp som når vartenda skrymsle av landet under långa vårvinterveckor. Så hur är lyrikens tillstånd i landet?

Engelskan vinner terräng. Vi hade 0 engelskspråkiga texter år 2000, två tredjedelar för fem år sedan och tre fjärdedelar i år. Det är uppenbart att allt fler sneglar på karriärvägar utomlands. Men det är också logiskt: engelska är popmusikens modersmål, precis som italienska är operans.

Ser man till de vanligaste orden har vi en ganska märklig trend. Förr som nu, det är jag/I som är det vanligaste ordet. Du/you är också vanligt, men både år 2000 och i år finns det dubbelt så många jag. Det handlar alltså om ett stort jag som sjunger om ett

du. Men det nya, det tragiskt nya, är att oss, vi och tillsammans går tillbaka från ärorika positioner. Jag blir allt ensamare. Det är konstigt för sammanhanget är nästan alltid kärlek, mer eller mindre lycklig eller trasslig, het eller avsvinnad, drömd eller upplevd.

Vill man lägga genusperspektiv på lyriken kan vi notera att det rådde balans mellan han och hon för tio år sedan, medan det i dag finns 22 she men inget he, och 10 han mot 0 hon. Det är inte lätt att förstå.

Ser man däremot till tunga betydelsebärande substantiv får vi dessa i topp i år.

Engelska substantiv	Svenska substantiv
love 80	gång 7
king 24	tid 7
god 19	blick 6
heart 16	liv 5
life 16	dag 4

LOVE ÄR KNAPPAST en oväntad etta, men det är ett mysterium att älska/kärlek inte kommer med på fem-i-topp. Ett skarpt öga noterar att baby åkt ner från tidigare fem-i-topplacering långt ner i listan. Likaså har det blivit rena slakten på kroppsdelar: både hand och läppar har totalt utplånats. Endast

blick finns kvar i toppen, medan hjärtat bul-tar lågt eller på bubblarplats.

ATT GUD HAMNAR på tredjeplats beror på frasen Oh my God, som tillsammans med oh la la (som inte varit med på mycket länge) ersätter diverse tidigare paralingvistiska glädjetrytningar: oh, wow, uh, yeah med flera.

Att den svenska listan toppas av gång är ingen slump. Vi har fått en stark förskjutning i tidsperspektiv. För tio år sedan var det jämvikt mellan då (glömma, minnas, en gång), nu (är, här, nu) och sedan (dröm, för evigt). I år är det mest här och nu, ganska mycket tillbakablickar men mycket lite framtidsstro.

Men formen då? Jo, rimmen lever ohotade kvar. Ibland oväntade som "vibrerar i kväll/ gör mig helt irrationell" eller "...gentleman/ vill men inte kan". Men oftast på rutin händer/återvänder; dej/mej, men aldrig hjärta och smärta. Det är ju lyrisk modernism light som gäller: "Men vad vet dom som aldrig vågat nåt' nån' gång som gömmer ångest bakom murar av betong". Lyrikens tillstånd i landet är inte lovande. Den är ensam, tillbakablickande, ångestfull och formellt förutsägbart. ✱

KulturResor

SVENSKA KULTURRESOR AB

Svansjön på Marinskijteatern
St Petersburg

Fästningen Olofsborg

Johan Strauss i Wiens stadspark

Ukraina - "Svalnästet" på Jalta

Vår och sommar 2011

OPERA - BALETT - FILHARMONI

OPERA OCH KONST I ST PETERSBURG

Reguljärflyg/buss: 3/5-8/5 2011

Historia – Vinterpalatset, Peterhof, Jusopovpalatset, Tzarbyn Tsarskoje Selo och Katarinapalatset med Bärnstensrummet

Konst – Eremitaget och Ryska Museet

Opera och balett – Marinskijoperan, Musorgskijoperan och Eremitageteatern
Kultursightseeing med svenskspråkig lokalguide

RIGAS INTERNATIONELLA OPERAFESTIVAL

Reguljärflyg: 8/6-11/6 2011

Riga – kulturstad med Jugendarkitektur, dramatisk historia och mångårig musikkultur. Elegant operahus och internationellt uppmärksammat operaföreställningar.

OPERA – 8/6-11/6 *Aida*, *Turandot*, *Madama Butterfly*

Utflykter – Barockslottet i Rundale och badorten Jurmala

HELSINGFORS OCH OPERAFESTIVALEN I SAVONLINNA/NYSLOTT

Reguljärflyg/buss: 10/7-13/7 2011

Helsingfors – stor kultursightseeing, utmärkt boende och gourmémiddag

Savonlinna – svensk tidens Nyslott med fästningen Olofsborg

Retretti – internationellt omtalat konstcentrum

Operorna uppföres på fästningen OLOFSBORG

"Tosca" och "Lohengrin"

OPERAFFESTIVALEN I VERONA KONST I VENEDIG OCH RAVENNA

Reguljärflyg/buss: 22/7-27/7 2011

Verona – Romarstad med magnifik arena, medeltidsfästningen Castelvechio och historisk skådeplats för bl a familjen della Scala

Ravenna – Mosaikernas stad! Dante Alighieris stad!

Venedig – kanalernas, kyrkornas, musikens och konstens stad

OPERA på arenan i Verona: Barberaren i Sevilla och Nabucco

Kultursightseeing

NYÅRSFIRANDE I WIEN!

Reguljärflyg SAS: 28/12 2011-02/01 2012

Utresor Stockholm, Göteborg, Köpenhamn, Oslo och Helsingfors
Wienerphilharmonikernas TV-sända nyårskonsert i Musikverein
Kejsarbalen – Staatsoper – Volksoper
Spanska Ridskolan! Grinzing! Mayerling!

UPPLEVELSERESOR

RUNDRESA I UKRAINA MED

OPERA OCH BALETT I KIEV OCH ODESSA

Reguljärflyg/nostalgiskt tåg: 18/5-26/5 2011

Kiev – landets historiska huvudstad med omtalade Sofiakatedralen och klostret Petjerskaja Lavra och vackert operahus – *Taras Shevchenkooperan*

Poltava – det svenska stormaktsväldets fall. Dramatisk historia!

Gammalsvenskbyn – en minoritet av utvandrade svenskbybor

Krim – med Örlogshamnen Sevastopol, den grekiska kolonin

Chersonesus, Livadiapalatset – platsen för **Jaltakonferensen 1945**,

och tatarcolonin i **Baktiseraj**.

Odessa – känd för Potemkintrappan, sitt glansfulla operahus och tiden då Alexander Pushkin bodde här och skrev de första kapitlen i *"Eugen Onegin"*.

Vi färdas i eget nostalgitåg med sovvagnar, restaurangvagn och musikkapell.

4-stjärniga hotell i Kiev och Jalta! Hjälpension! Alla utflykter ingår!
Engelskspråkig guidning! Svensk färdledning!

RUNDRESA I RUMÄNIEN

Reguljärflyg/buss: 20/8-28/8 2011

Bukarest – "Östeuropas Paris" med aktat Nationalmuseum, omtalad parlamentsbyggnad, konstmuseum, konserthus och opera.

Transsylvanien – mäktiga naturupplevelser, flod- och berglandskap

Donaudeltat – unikt växt- och djurliv

Moldavien – kloster och kyrkor med världsberömda freskomålningar

Constanta – ledande hamnstad, arkeologiskt museum, akvarium med stör

Sinaia – "Karpaternas pärla", Pelés slott och 1600-tals kloster.

Licensierad engelskspråkig lokalguide.

Svensk färdledning

KULTURHISTORISK ODYSSE I DET KÄNDA OCH OKÄNDA GREKLAND

Reguljärflyg/buss: oktober månad 2011

Athen - Korint - Mykene - Epidauros - Tripolis - Sparta - Mistra - Kalamata - Olympia - Delphi - Meteora - Thermopyle

RUNDRESA I KINA

Reguljärflyg: 1/11-16/11 2011

Peking, Kinesiska muren, Shanghai, Luzi, Guilin, Xi'an – Terrakottaarmén.

Färdledning: Bertil Lundahl – fil dr, Kinaexpert sedan 1972 med ett 80-tal Kinaresor bakom sig

Lennart Utterstrand – under 30 år utrikeskorrespondent i Asien, skribent om kinesisk kultur och konst,

Ingemar Ringqvist – projektledare

Svenska Kulturresor i samarbete med Kinaresor.

Svenska Kulturresor AB

Davidshallsg 21, Box 17554, 200 10 Malmö Tel 040-10 35 70 Fax 040-30 33 45

www.kulturresor.se info@kulturresor.se

Jämställdhet eller galenskap?

Miljöpartiet gick i mars ut med att man avser satsa åtskilliga miljoner för att få in genuspedagoger i alla förskolor. Jämställdhet och lika möjligheter är något som alla ställer upp på, men vi är alltför många som vet vad genusarbetet innebär rent konkret. I SOU 2006:75 konstateras inledningsvis (s 19) att: "Förskola av den svenska modellen representerar såväl ett barnpedagogiskt som ett könspolitiskt projekt". Det könspolitiska projektet börjar dock bli bisart. Liksom så mycket annat ingår det numera i en utbredd försumningsindustri.

I *Ystads Allehanda* kunde man den 17/8 -10 läsa om två genuspedagogers verksamhet i Simrishamns kommun – en miljon kronor hade man fått från SKL för år 2009 för att "bedriva jämställdhetsarbete" i kommunen, och nu berättar man om den framgångsrika verksamheten i en intervju. Vi får veta att man på ett möte hållit upp en kniv och en gaffel, och alla (personal på barn- och utbildningsförvaltningen satta att "genusutbildas") svarade att gaffeln är mest feminin. Då bytte man ut kniven mot en sked, och plötsligt var det skeden som var feminin! "Vi hade gjort ett könsbyte på bestick!", förklarar genuspedagogen stolt i intervjun, som fortsätter i samma anda: "Om jag sitter bredbent som en man på stolen tittar folk konstigt på mig. Vi är så styrda av vårt samhälle, säger Helena Magnusson och vräker sig på stolen så att folk runtomkring verkligen vänder på huvudet och glör."

Att låta genuspedagoger göra könsbyten på bestick och vräka sig på en stol inför publik, det är vad kommunerna satsar pengar på. Några ytterligare exempel på hur det konkreta arbetet går till kan vi läsa om i SOU 2006:75.

- Stoppa pojkarna i dörröppningen: pojkarna rusar först ut på gården, medan flickorna inväntar varandra. Detta bäddar för en framtida könsmaktsordning. Man kan notera att det som anses förkastligt när det gäller pojkar, samtidigt är efterstävansvärt när det gäller flickor.

- Könsavkoda leksaker: på vissa förskolor har man tagit bort alla bilar för att pojkarna blir "könskodade" genom att leka för mycket med dem. Det "pojkkodade materialet kan" enligt de statliga utredarna "kopplas till hierarkin i genusordningen som ger det pojkar ägna sig åt ett högre värde".

- Kulturarvet: förskolepersonalen skriver i en utvärdering: "Vi har diskuterat fram och tillbaka hur vi ska förhålla oss till kulturarvet när det strider mot vårt uppdrag att motverka traditionella könsroller. Till slut har vi valt att lyfta bort vissa titlar från barnens hyllor eftersom vi inte känner att vi kan stå för det böckerna förmedlar. Vi kan komma att läsa dessa böcker i framtiden, till exempel i samband med teman om hur det var förr i tiden, men vi vill inte att barnen ska bläddra i böckerna där både bild och text förmedlar passivitet för flickor och aktivitet för pojkar." Utredningen lyfter dock fram ett sätt att hantera det här: "Många förskolor ändrar i själva berättelserna, till exempel genom att byta kön på karaktärerna eller genom att ändra i handlingen på något annat vis."

Den statligt sanktionerade genuspropagandan är problematiskt eftersom det faktiskt inte går att bli av med den. Acceptans skapar utrymme för "fördjupning" och "breddning", medan ett öppet och uttalat motstånd (se exempelvis min krönika i *Axess* nr 9/2010 angående genusutbildningen av kommunanställda) ses som ett tecken på behovet av ännu mer genuspropaganda eftersom det visar på fördomar – så hur man än gör vinner genusforskarna. Det är därför dags att börja lyfta fram det konkreta innehållet i verksamheten, bortom slagorden om jämställdhet. ✱

Tanja Bergkvist är fil dr i matematik och verksam vid FOI

I korthet

VIKBODAGBOK DEL 4

VÅRDAGJÄMNING

Vikbolandet, vecka 12. Vårdagjämning. Blinda fröer i planteringskrukornas porösa såjord; kondens på plastens insida. Nasas rymdteleskop Kepler har upptäckt "jordlika" planeter kring andra stjärnor än solen. Skratt och kvirr. Från Japan rapporterar Staffan Sonning att läget är värre än han kunnat föreställa sig. *Tolv*

och nio år var hennes barn; nu deltar hon i uppröjningsarbetet. En skola full med skolbarn bortspolad. Tisdag. Prick klockan fem ska solen träffa Annebergs vitrappade stall-länga – förr fanns

det grisar där. Innebandyträning. I Staffan Bergstens nya bok betonas hur mycket Tomas Tranströmer tyckte om att köra bil. Medan universum vrider fram sitt mörker susar jag förbi den plåtklädda spannmålssilon vid Brogstens gård. 80-skyltarna blir 60-skyltar. Kungsängens flygtorn genomlyst av samma långvägiga kvällssken. En ofantlig rosaröd plym över skogen. Nästa morgon läser jag att räddningstjänsten larmats till en brand ute på Gränsö som visat sig vara en löveldning. Mot redskapsbodens fönster slår en nässelfjäril. Hur länge hade den suttit där? Jag nyper tag om vingarna och släpper ut den; fingret får ett litet puder på sig. Utmed fönsterkarmen brustna puppskal, färgstänk, trädammen. Aspekter av ett anslutande rum. **Ola Klippvik**

”Där det härskar äkta böjelse för eftertanke och inte bara för enskilda tankar, där finns också progressivitet. Väldigt många lärda äger inte denna böjelse. De har lärt sig att dra slutsatser så som en skomakare lärt sig skomakeriet, utan att någonsin råka på ett infall, eller bemöda sig att finna tankens orsak.

Novalis, Frömjöhl, 1798

Tavlor och tabun

Den erotiska konsten skiljer sig från annan konst genom att dess syfte vanligtvis är enklare att genomskåda, nämligen att skapa sexuell upphetsning hos betraktaren, stundtals i kombination med moralisk indignation och chockverkan. Så mycket märkligare då att Nationalmuseets utställning med erotisk konst, *Lust och last* (pågår till och med 14 augusti), är omgärdad av en påfallande cerebral inställning till den konst som visas, vilken till övervägande del är hämtad ur museets egna samlingar.

Det senare är inte oväsentligt i sammanhanget, då det mest iögonenfallande problemet med utställningen är dess avsaknad av måleri från en mängd kulturhistoriska perioder då den erotiska konsten frät triumfer. Ett exempel är naturligtvis det symbolistiska och dekadenta måleriet från slutet av 1800-talet. Visst finns här Julius Kronbergs *Jaktnymf och fauner* (1875) och Ernst Josephsons *Nymf och faun* (1878). Men en utställning som denna känns ändå (om skämtet tillåts) rumphuggen

FOTO: NATIONALMUSEUM

FOTO: ERIK CORNELIUS & NATIONALMUSEUM 1994

utan periodens mer systematiska utforskning av den moderna människans problematiska förhållande till sexualiteten, tydligt hos en mer uttalat pornografisk konstnär som Felicien Rops men också hos dekadanta symbolister som Philip Burne-Jones, Fernand Khnopf och Gustave Moreau.

Istället för denna sorts kompletteringar har man valt att bjuda in ett antal samtida svenska konstnärer som på tidstypiskt sätt "problematiserar" den erotiska "blicken". Detta förstärker den ideologiska inramningen av utställningen, där man från museets sida utgår från ett problematiserande av den manliga blicken och av det faktum att merparten av konstnärerna är män, merparten av motiven kvinnor och så vidare. En dylik politisering ter sig så mycket märkligare som man gärna påpekar hur konstlivets makt-havare historiskt sett har haft problem med att visa naken konst utan samtidsideologiska pekpinor.

Icke desto mindre rymmer utställningen en hel del fin konst. Inte minst fäster jag mig vid Jean Baptiste Regnaults sensuella målning av Sappho, samt naturligtvis vid Lucas Cranachs närmast jungfrueliga motiv, med deras renodling av spänningarna mellan ungdomlighet och död.

Johan Lundberg

Lexikon över bedertagna åsikter

Facebook, av fra. facade, avledn. av face, ansikte; motsv. ital. Facciata samt bok, (läse- o. d.), fsv. bok f = isl. Social nätverkstjänst som grund feb 2004. F närv främst plattform för kulturdebatt o viktig positionering i kult. livet. Se även Hornstulls Strand, Sv Akademien, foliehatt.

faktoid, av lat. factum, gärning, samt oid, "något som liknar" felakt föreställn. som hålls f. sanna. Se även foliehatt, få om bakfoten, feminism.

familj, 1558, i ä. nsv. även familie (vartill sammans, familjefest osv.), m. m. = ty. familie, fra. familie osv. Trad institution för tryck. Ett inhemskt nordiskt ord för 'familj' är isl. hyski (se hjon). Se även Maria Sveland, feminism, frihet, fördom.

feminism, avledn. av feminin, adj., ytterst av lat. femini-nus, kvinnlig, till femina, kvinna (san-nol. med /- av ie. dh, till roten dhe(i) i dia). Utgår från förest att det i samh råder strukt. förtr. som kan avhjälpas genom genus-medv daghem. Se även foliehattar, förföra, förnuft.

fläka, jfr fsv. imper. flicke o. part. pf. flecta, I betyd fläka ut: verksamhet som bedrivs på Facebook o Twitter.

foliehatt, från ty.: tunnt bleck, av metall, använt som underlag för ädelstenar m.m., ofta bild.; av lat. folium, blad; samt hatt, fsv. halter = isl. hött. Föret att bära foliehatt baseras på förest om skadlig stråln. Se även faktoid, förnuft.

frihet, fr fri = y. fsv. Tillstånd som kringskurits i västvärlden. Ekon frih ger generellt upph t förtryck, varför kamp för frihet är behjärtansvärd så länge den inte syftar t marknadsekonm. Se även Libyen, Egypten, Tunisien, Irak, Bush.

fördom, 1600-t., i ä. nsv. ofta föredom = da. fordom. Skadlig förest som lätt uppkommer genom förkovran i gammeldags kultur. Se även feminism, fåne.

förföra, i ä. nsv. bl. a. även: förtala, missleda,

bortföra, fsv. förföra, föra bakom ljuset, undanränga, 'föra vilse'. Erotisk verksamhet som sker utan ifyllande av formulär för båda parter gillande. Se även föra bakom ljuset, foliehatt, förnuft, faktoid.

förkovra, y. fsv. forkofra(s) = ä. da. forkovre(s), boklig bildning, klassiker, ej spec åtråvärt då det kan ge upphov till fördomar. Se fördomar, feminism, förstockad, förnuft.

förnuft, n., fsv. förnuft f = da., från mit, vornuht (med i fsax. Försvunnet m) västerländskt tänkande som har tydligt patriarkal o rasistisk karaktär o därför bör betr. m stor skepsis.

förstockad, fsv. forstokhader, hårdnad, styv (om hudar) = da. jfr ä. nsv. förstocka, göra styv, stocka o. förstockenhet, förstockelse; till mhty. stocken, bli styv. Uppnås gm dels förkovran, dels gm förförelse o i bäge fallen problematiskt. Jfr feminism, Facebook, Twitter.

Bland detta nummers recensioner: John Lloyd ser en klassisk leninist i Wikileaks Julian Assange, Rolf Ekéus diskuterar diplomatins historia, Dick Harrison möter en personlig Järnkansler, Gunilla Jensen hittar tyll och disciplinerade kroppar i fyrahundra år av danshistoria och Per Bauhn frågar sig om det finns ett rättfärdigt krig.

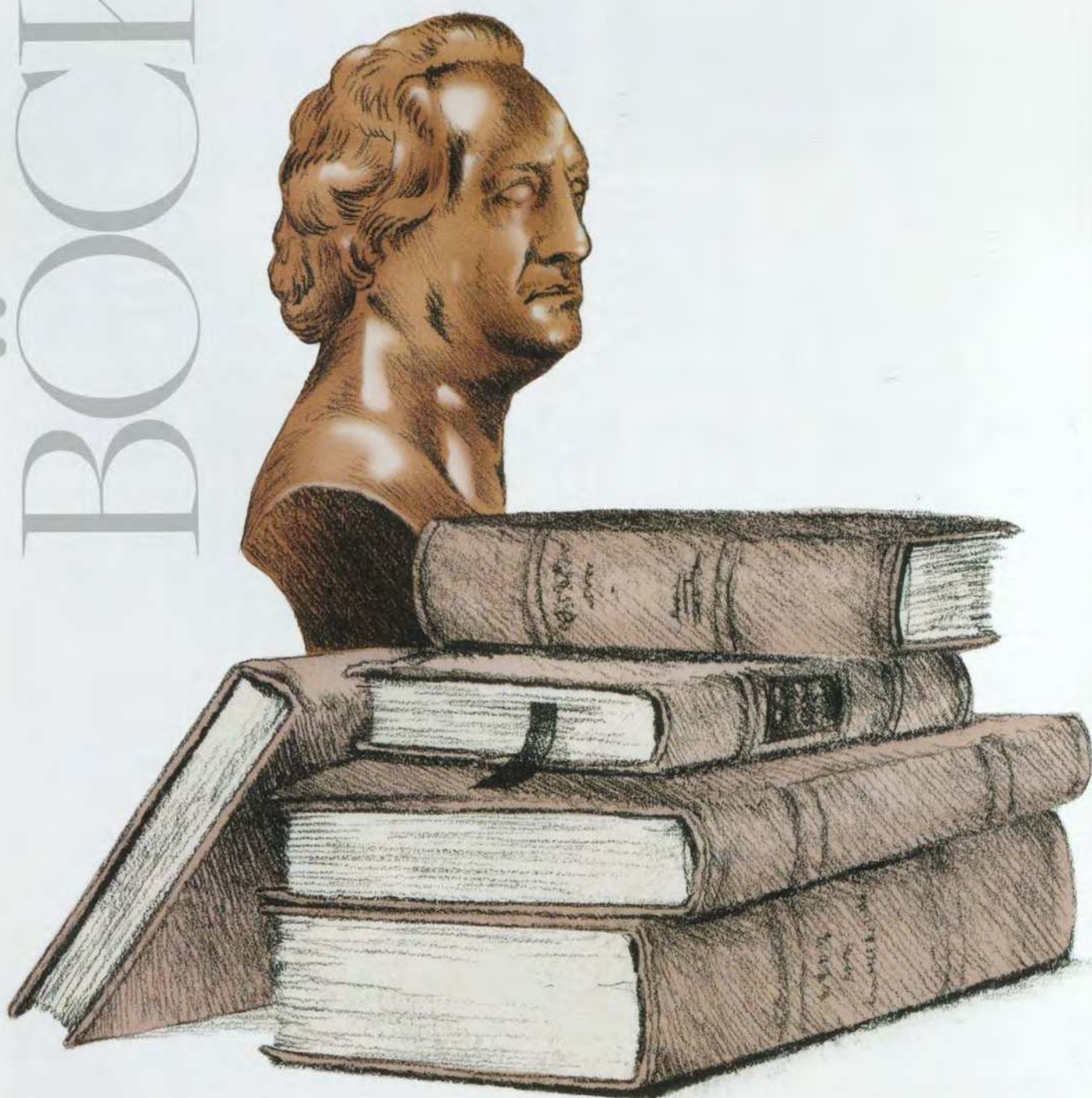

FOTO: LEWIS SHYLD/SCANPIX

Julian Assanges revolution

Julian Assange strävar inte efter att göra samhället öppnare. Han vill krossa det. Han är leninist snarare än reformist.

MEDIA

Julian Assange, grundaren och förkroppsligandet av Wikileaks, är galen, men på det sätt som definieras av hertig Theseus i *En midsommarnattsdröm*, som talar om hur galningen, älskaren och poeten "av idel fantasi består". Han är egentligen inte en galning, och han är förvisso inte en konventionell älskare, men han är något av en poet, så som denne definieras av hertigen; "I fagert vanvett rullar skaldens öga / Med blick från sky till jord, från jord till sky". Assange har skådat sin särskilda sorts himmel och eftersträvar att uppnå den på jorden; och från denna himmelska utpost blickar han mot jorden, ofta med förakt. Han är på ett förfärande

sätt vägledd av sin inre kompass, och svarar ofta enbart inför den. Denna inre kompass har sannolikt – ännu vet vi inte säkert – åstadkommit en enorm förändring av journalistiken och kanske även av regeringars arbetssätt.

Det är intressant men fåfängt att spekulera i hur mycket och på vilka sätt han formades av en barndom av ständiga uppbrott – fadern okänd, en välvillig styvfar borta efter några år, en mor som flydde med honom från stad till stad för att undgå en hämndlysten före detta älskare, under tonåren uppslukad av programmeringens värld, och bit för bit ett autodidaktiskt samlande av trådarna i hans uppfattning om regeringars och staters konspiratoriska natur. Det verkar rimligt att tro att hans

enastående självständighet och självtillit har något att göra med skyddsstrategier han tvingats utveckla. Hans "galenskap" är, som galenskap vanligen är, tydligast i hans personliga uppträdande och mest påträngande för dem som kommer honom närmast. Att döma av tre nya böcker, *Inside Wikileaks* av Daniel Domscheit-Berg, *Wikileaks* av David Leigh och Luke Harding och *Wikileaks and the age of transparency* av Michah L Sifry, är Assange en verklig plåga att umgås med, så mycket mer som hans målsättningar och hans personlighet kolliderar så spektakulärt.

Han är en förkämpe för samarbete, men sitter för det mesta försjunken i sin dator (även vid måltider) och stöter bort alla som försöker sig på kritik. Han har en vision om en transparent värld, men döljer, lju- >>

ger och omger allt med hemlighetsmakeri. Domscheit-Berg, hans närmaste medarbetare under flera år, bröt med honom i bitterhet. Han är erkännssam mot Assanges fantasi, energi och briljans men betraktar honom som "paranoid, maktlysten och megalomansk". Nick Davies, välkänd undersökande reporter på *Guardian* som trodde att han blivit Assanges vän, vägrade att ha med honom att göra sedan han, enligt Davies mening, svikit en överenskommelse om att inte ta material till en annan nyhetsorganisation (i detta fall Channel Four).

Bill Keller, redaktör för *New York Times* – en av fem tidningar som publicerade den skatt av diplomatiska telegram som Wikileaks gjorde tillgängliga för dem – skriver i en lång essä i tidningens magasin om Assanges "bombasmer och mörka konspirationsteorier", och betonar den distans som *Times* intog i förhållande till honom och Wikileaks, genom att så långt som möjligt behandla det som vilken annan källa som helst.

Och trots att han verkar för en ny värld beskrivs han ofta som reaktionär, särskilt i sitt sätt att behandla kvinnor. Domscheit-Berg ägnar ett kapitel åt ämnet och säger att medan Assange aldrig var förtjust i obsceniteter eller grabbsnack ("han sa aldrig 'great tits'"), så förvägrade han kvinnor rätten att ifrågasätta honom – "hon måste vara medveten om sin roll som kvinna" – han skulle "aldrig kunna acceptera en kvinna som en verklig jämlike" och han brukade "skryta om hur många barn han hade alstrat i olika delar av världen". Det kapitel Domscheit-Berg ägnar åt detta är i samband med de våldtäktsåtal som nu väckts mot Assange i Sverige – anklagelser som av honom och många av hans anhängare har avfärdats som pådrivna av CIA eller andra djävulska konspirationer (vilket det inte finns några bevis för) och som nu är föremål för utdragna utlämningsförhör i London.

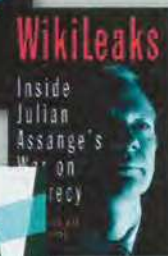
Han får också, som skribenterna på *Guardian* vittnar om, aristokratiska raseriutbrott när kritiska kommentarer fälls om honom. Enligt Domscheit-Berg hade han ett språkbruk klingande av förräderilagarernas termer när han sparkade honom – Assange skrev att han avskedades "för illojalitet, olydnad och destabilisering i en tid av kris".

Guardians skribenter kommenterar hans bristande intresse för – till att börja med rentav motstånd mot – att följa identiteterna bakom källorna till de påståenden som gjordes i telegrammen som publicerades förra året, och sade vid ett tillfälle om den möjliga faran för uppgiftslämnarna att "de förtjänar det". Han är obesvärat storvulen, och menar sig följa den sovjetiske dissidenten Aleksandr Solzjenitsyns exempel. Han ser dennes tappra motstånd mot stalinismen som en modell för sitt eget trot-

INSIDE WIKILEAKS
MY TIME WITH JULIAN
ASSANGE AT THE WORLD'S
MOST DANGEROUS WEBSITE
DANIEL DOMSCHEIT-BERG
Jonathan Cape 2011

WIKILEAKS
INSIDE JULIAN ASSANGE'S
WAR ON SECRECY
DAVID LEIGH OCH LUKE
HARDING
Guardian Books 2011

WIKILEAKS AND THE AGE OF
TRANSPARENCY
MICAH L SIFRY
OR Books 2011

sande av det imperium han ser som ont, det amerikanska (vad den starkt konservativa, ryske nationalisten Solzjenitsyn skulle ha tyckt om Assange är värt att försöka föreställa sig).

Assanges lade grunden för sin ideologi Avid mitten av 2000-talet, innan Wikileaks tog fart. Ideologin har granskats kritiskt av filosofen Peter Ludlow vid North Western University (tillgänglig genom Leiter Reports (<http://leiterreports.typepad.com/blog/2010>)). Ludlow, som tidigare betraktat Assange som en "profet för hacker-etikens devis 'information vill vara fri'", har reviderat sin åsikt och uttrycker tvivel på Assanges uppfattning – klarast uttryckt i en essä från 2006, "Conspiracy as Governance" – att regeringar är konspirationer som använder sig av sekretess och utbyte av information inom ett slutet nätverk. Eftersom regeringar av denna typ är konspirationer mot folket, är det en medborgerlig plikt att upplösa dem, och upplösning åstadkoms bäst genom att få fram läckor. I en blogg från december 2006, som citeras av Ludlow, skriver Assange att "ju mer hemlighetsfull eller orättvis en organisation är, desto mer rädsla och paranoia väcker läckor bland dess ledare och styran-de klick. Detta måste leda till ... minskad förmåga att hålla sig kvar vid makten när omgivningen kräver anpassning."

Hans engagemang handlar alltså inte i första hand om att skapa öppenhet genom att reformera staten och göra den mer lyhörd för medborgarnas idéer och behov, utan att förödmjuka, till och med krossa den. Som Sifry skriver, "för Assange är målet med transparens inte att möjliggöra bättre uppträdande från regeringars och företags sida, utan att göra det omöjligt för 'konspirationen att tänka, agera

och anpassa sig". Han är leninist, inte socialdemokrat: en del av problemet med honom är att många av dem som stödjer honom befinner sig i det senare lägret – och när de anar hans revolutionära engagemang blir de förvirrade. I likhet med Ludlow börjar de ställa frågor som: Kan inte vissa konspirationer vara positiva, om syftet till exempel är att åstadkomma ett fredsavtal? Är Assange (och för den delen de tidningar som förra året publicerade USA:s krigsdagböcker om Irak, Afghanistan och de diplomatiska telegrammen) säker på att konsekvenserna inte blir fatala för uppgiftslämnarna? Sporrar inte dessa omfattande läckor organisationer att skärpa sina säkerhetsrutiner? (Efter att ha talat med personer med insyn i säkerhetstjänsternas värld kan jag intyga att så är fallet.) Är inte Wikileaks självt en konspiration, och har det inte blivit en mycket mäktigt sådan?

Under sin första tid (2007–2009) publicerade Wikileaks avslöjande material om till exempel den dåvarande kenyanske presidenten Daniel Arap Moisi korruption och Assange och Domscheit-Berg utforskade möjligheten att förvandla Island till "den fria informationens stat". Men sin verkliga guldåder fann man i den amerikanske menige soldaten Bradley Manning, som nu befinner sig i isoleringscell, inlåst 23 av dygnets 24 timmar, ständigt väckt, utan möjlighet till motion och begränsad till två besökare. Manning – som aldrig träffat Assange – var i vissa avseenden hans dubbelgångare. Han hade en otrygg uppväxt, blev utkastad av fadern när han avslöjade att han var homosexuell, han var i opposition mot religiositeten i sin omgivning under barndomen, han var en idealist som drömde om en bättre värld. Men till skillnad från Assange ut-

vecklade han inte mycket till skyddande skal. Placerad på en kommunikationsbas i Afghanistan förfärdades han så starkt av den cynism och godtyckliga brutalitet han såg omkring sig att han beslöt att verka för en bättre värld genom att skänka den de hemliga meddelanden som han, som menig soldat, förbluffande nog hade tillgång till. Till Wikileaks skickade han först en video som visar hur amerikanska soldater från en helikopter beskjuter människor på en gata i Bagdad, därefter krigsdagböcker om Irak, Afghanistan och slutligen de diplomatiska telegrammen. Helikoptervideon, tendentiöst redigerad av Wikileaks (redigeringen klippte bort bilder som visar en av männen bärande på ett raketgevär: Wikileaks släppte senare de oredigerade bilderna) väckte sensation: de irakiska och afghanska krigsdagböckerna var väldiga berättelsesamlingar; genom telegrammen blev organisationen, och Assange, världshistoriska gestalter.

Trots att han har låga tankar om journalister samarbetade Assange med dem. Han insåg, om än motvilligt, att han behövde de breda medierna för att nå ut. Och även om han inte brydde sig särskilt mycket om behovet av redigering – och ofta faktiskt invände mot det – accepterade han det som ett nödvändigt pris. Wikileaks har inte lagt ut alla krigsdagböcker och telegram på nätet. De fem tidningar – *Guardian*, *Le Monde*, *New York Times*, *El Pais*, *Der Spiegel* – som publicerade telegrammen har varit högst selektiva och har gjort omfattande redigeringar. Frågan kvarstår, och det är en mycket stor fråga, som knappt berörs i dessa böcker: Vem kan bestämma om och när materialet släpps i sin helhet? Det är ett slags lag i fråga om nätet, att inget som det kan få tag på förblir hemligt länge.

Det vi har vunnit på detta är en hel del. Det är bra att veta vilka regimer och individer som betraktas som korrupta och tyranniska. Det är bra att veta att sauderna vill att USA ska "hugga huvudet av (den iranska) ormen". Det är bra att veta att Kina kan vara berett att klippa banden till Nordkorea, och kan tänkas acceptera en union mellan nord och syd. Det är bra att veta att amerikanska trupper och myndigheter har få möjligheter att förhindra tortyr i Irak.

I en snabbproducerad bok som nyligen publicerades i Italien (*Wikileaks dalla A alla Z*) finner man en samling mycket roande telegram om premiärminister Silvio Berlusconi, där det sägs att han i allt högre grad uppträder som Rysslands påhejare och kanske personligen tjänar på landets oljeintäkter. Som professor Yochai Benkler vid Harvard Law School skriver i en kommande essä så uppfyller Wikileaks kriterierna för att vara en *whistleblow-*

wer i allmänhetens intresse. Benkler menar att varje försök att tysta eller åtala Assange skulle avvisas av Högsta domstolen med hänvisning till att det första författningstillägget förbjuder varje form av censur, och att den skada som hittills orsakats av publiceringen inte kunde anses vara tillräckligt stor för att berättiga ett undantag. Detta hände med *Pentagonrapporten*, en väldig samling dokument om Vietnamkriget som läcktes till *New York Times* av försvarsanalytikern Daniel Ellsberg 1971.

Micah L Sifrys bok är, trots att den emellanåt är en smula virrig, intressant just när det gäller den reformistiska värld som vuxit fram så snabbt ur nätet. Sifry hävdar att mycket av det mest värdefulla arbetet på nätet görs av aktivister som på ett eller annat sätt försöker bända upp en större öppning in till staters och företags affärer, så att medborgarna får veta mer om vad som görs i deras namn och för deras konsumtion.

Vissa av dessa aktivister och forskare går så långt – som Beth Noveck tidigare och nu Tim Wu – att de arbetar för Obamas Vita hus, i övertygelsen att den nuvarande amerikanske presidenten ska infria sina löften om en öppnare regering (vilket Sifry tvivlar på).

Efter att ha tvingats fundera grundligt på Wikileaks har jag – trots alla detaljer om Assanges galenskap – blivit mer av en beundrare än tidigare. Jag misstänker att min skepsis rymde åtminstone ett visst mått av egenlystigt fientlighet, den fientlighet från de gamla medierna mot de nya som Sifry och Domscheit-Berg – och för den delen även Alan Rusbridger, redaktör för *Guardian* – fördömer. Men bara ett visst mått: som Rusbridger outröttligt har hävdad, kommer en ny form av journalistik att växa fram bara genom samarbete mellan nätborgarna och medborgarna: vi behöver varandra, som till och med Assange har erkänt (åtminstone tills vidare).

Det är i reformisternas aktiviteter, som Tom Steinberg på Storbritanniens MySociety eller Tom Blanton vid amerikanska National Security Archive, som vi kan få en glimt av en bättre relation till makten – där makten erkänner att dess gärningar måste stämma överens med dess offentliga deklarationer (eftersom båda kommer att hamna på nätet) och medborgare förstår maktens dilemma och motsägelser och eftersträvar större delaktighet i lösandet av dem. Det är en ädel, inspirerande vision – men det är inte Julian Assanges vision: vi vill visserligen inte ha tankekontroll, men inte heller vill vi ha någon revolution.

John Lloyd

Översättning: Jim Jakobsson
Artikeln har tidigare publicerats i *Financial Times*.

Paris från underjorden

PARIS METRO TALES
RED. HELEN CONSTANTINE
Oxford University Press 2011

Jag vandrar boulevarden österut från metro Abesses. Jag passerar kaféet Le Vrai Paris, som jag besökte förr, men inte längre. Kaféet renoverades och förlorade sin charm. Samtidigt försvann grönsakshandeln rakt över gatan, vinhandlaren sålde sin lokal till en kläddedja och Hotel Pratic tog ned skylten "rum uthyres per timme".

Jag fortsätter istället till Cave des Abbesses. Här köper jag mitt vin. Jag tar två flaskor. Jag korsar gatan, går förbi vagnen med ostron och skaldjur, och öppnar porten till La Mascotte. Jag beställer en Petit Chablis. Vännen Odile har redan anlänt, hon skålar. Beth bjuder på bayonneskinka och saucisson. Jag stannar som alltid för två glas.

När jag lämnar baren är luften sval. Jag går raskt ned för Rue Lepic och tar vänster vid Epicerie du Terroir. Middag äter jag på 12 Rue Véron. Men först hälsar jag på männen utanför baren Chez Ahmad. Jag ska träffa dem senare.

När jag läser *Paris Metro Tales* är det mitt eget Paris jag konfronteras med. Jag jämför mitt Montmartre med Gérard de Nerval, mitt Ternes med Georges Simenons och mina parisiska vinterdagar med dagar skildrade av Émile Zola. Det kanske kan låta anspråksfullt. Men det är just den typen av jämförelser som den brittiska översättaren Helen Constantines antologi av Parisberättelser frammanar, en närhet med staden och författarna.

Antologins struktur följer Paris tunnelbanenät och är tänkt att fungera som en litterär guidebok – med Frankrikes *grands noms* förvandlade till reseledare. Vi möter Colettes operakvarter, Honoré de Balzacs Bastille och Guy de Maupassants Saint-Germain-des-Prés. Men Constantines ambition är också att visa den nutida staden. Martine Delerm, Claude Dufresne och Marie Desplechin får representera dagens litterära scen och en parisisk vardag mer präglad av stressade morgnars Nescafé, tunnelbanependling och neurotiska relationer än cancan och Toulouse Lautrec.

Under läsningen erinrar jag mig en man som en gång, utanför Chez Ahmad vid stängningsdags, betraktade kyrkan Le Saint-Jean de Montmarts orientalska siluett. Inspirerad av natten, vin och whiskey utbrast han: "Alla har sin kyrka – alla har sin moské!". Alla har sitt Paris, tänker jag.

Mattias Hesserus

Ändamålen helgar inte medlen

Krig är grymhet och man kan inte förfina det", skrev William Tecumseh Sherman, general i unionsarmén under nordamerikanska inbördeskriget, till borgmästaren i Atlanta, Georgia, i september 1864. Sherman hade just erövrat staden och beordrat evakuering av dess civilbefolkning för att sedan bränna staden till grunden. Inte bara borgmästaren utan också sydstatsgeneralen John Hood, som tvingats utrymma Atlanta, hade protesterat. Hood såg Shermans order som exempel på en "utstuderad grymhet", som överträffade allt han kände till från "krigets mörka historia". Sherman var inte imponerad av sådana klagomål. Han påpekade att Sydstaterna hade startat inbördeskriget, och att de nu bara skördade vad de själva hade sätt. Ville de slippa mer lidande, så var det bara att kapitulera. Sherman utgår från att han för ett *rättfärdigt krig* mot rebeller som olagligen brutit sig ut ur unionen, och att det som är militärt nödvändigt för att vinna detta krig därmed också är berättigat.

Den klassiska teorin om rättfärdigt krig har en inte fullt så enkel syn på mål och medel. Denna teori har sitt ursprung i den medeltida kristna kyrkans försök att förena förbudet mot att döda med möjligheten av att under vissa omständigheter ändå få använda våld. Ett rättfärdigt krig måste ha som mål att avvärja ett orättfärdigt angrepp. Men teorin om rättfärdigt krig handlar inte bara om *rätten till kriget*, utan också om *rätten i kriget*, alltså vad som är tillåtet att göra för att vinna kriget. Man får till exempel inte (avsiktligt) döda eller skada icke-stridande. Teorin har också föreskrifter om proportionalitet, både när det gäller valet att gå till krig (hotet mot det egna samhället måste vara av en sådan art att en väpnad respons är rimlig) och när det gäller enskilda krigshandlingar (upppoffringar i form av dödade och skadade måste vara rimliga i förhållande till det militära målets värde). Sherman betonade alltså rätten till kriget, men var mindre lyhörd för resonemang som handlade om rätten i kriget.

Att intresset för teorin om det rättfärdiga kriget håller i sig syns i den omfattande samtida filosofiska litteraturen i äm-

En amerikansk Shermanstridsvagn under Koreakriget.

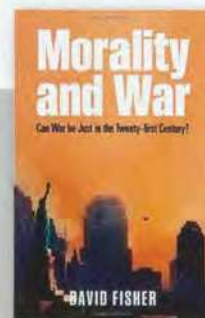
net. Michael Walzer banade vägen med sin *Just and Unjust Wars* (1977). Walzer menade att det rättfärdiga krigets innehåll avgränsas av en gemensam moralisk begreppsvärld, som delas av människor i olika kulturer och olika tider. Denna moraliska begreppsvärld skiljer ut det legitima försvarskriget från det oberättigade angreppskriget, liksom den skiljer ut de acceptabla stridshandlingarna mellan soldater från de orättfärdiga våldshandlingarna mot försvarslösa icke-stridande. Vi behöver alltså inte åberopa en bestämd religion eller moralfilosofisk doktrin för att ta ställning till det rättfärdiga krigets problem. Efter Walzer har såväl utilitarister som pliktetiker formulerat olika nya modeller för krigsetik.

Det senaste bidraget till diskussionen av det rättfärdiga kriget kommer från David Fisher, tidigare verksam vid det brittiska försvarsdepartementet under Tony Blairs regering och nu forskare i krigsvetenskap vid Kings College, London. Fishers bok *Morality and War* har vissa likheter med Walzers klassiker. Liksom Walzer argumenterar han för ohållbarheten i den

position som brukar kallas politisk realism, och som hävdar att moralen kan gälla för individer, men saknar tillämpning på staters mellanhavanden. Fisher påpekar att politiska gemenskaper utgörs av individer, och om moralen gäller för dem, så måste den också ha inflytande på gemenskapernas agerande. Men vilken moral handlar det om här? Fisher försvarar en modell som varken är helt absolutistisk eller helt konsekventialistisk. En rent absolutistisk modell skulle kunna hävda att vi aldrig någonsin, oberoende av vad som står på spel, får skada eller döda oskyldiga människor. En rent konsekventialistisk modell säger istället att vi alltid ska göra det som ger det totalt sett bästa utfallet, även om det innebär att vi skadar och dödar vissa oskyldiga människor.

Fishers modell, som han kallar dygdig konsekventialism, förenar Aristoteles begrepp om dygderna som egenskaper som gör det möjligt för oss att leva ett gott liv i gemenskap med andra, med en konsekventialism, som betonar våra handlingars inverkan på andras välfärd. Tanken är att vi i normalfal-

MORALITY AND WAR
CAN WAR BE JUST IN THE
TWENTY-FIRST CENTURY?
DAVID FISHER
Oxford University Press 2011

let ska förlita oss på beprövade dygder som rättrådighet, tapperhet, måttfullhet och klokhet. Men ibland ställs vi inför situationer som dygderna inte säger något om, och då, men endast då, måste vi lita till konsekvensberäkningar.

Även om Fisher vill distansera sig från ren konsekventialism, så glider han lätt över i just sådana resonemang som gör konsekventialismen problematisk. Anta att du kommer till en armébas där tjugobybor hålls fångna. Kommendanten erbjuder dig att skjuta en av dem, varpå han ska låta de övriga gå. Om du vägrar, så kommer han själv att skjuta alla tjugobybor. Enligt Fisher bör du välja "det mindre onda" här och anta erbjudandet att döda en fånge. Detta resonemang bygger på ett antagande att du är ansvarig för vad kommendanten gör om du vägrar spela med. Men varför skulle du vara det? Du tvingar inte honom att döda någon. Ditt ansvar gäller effekterna av dina handlingar, inte effekterna av hans handlingar. Om vi inte upprätthåller denna skiljelinje, så blir vi lätta offer för moralisk utpressning: "Om du inte gör något motbjudande, så kommer jag att göra något ännu mer motbjudande."

Fisher återkommer till detta resonemang när han försvarar tortyr av terrorister för att få fram information (till exempel om var ett antal sprängladdningar är placerade) som kan förväntas rädda livet på ett stort antal människor. Men han ser inte skillnaden mellan detta fall och exemplet med de tjugobyborna. Byborna utgör inget hot mot någon. Att döda en av dem är att mörda en oskyldig. Terroristen är däremot knappast oskyldig, och man skulle kunna hävda att det är en utvidgad självförsvarshandling att tvinga honom att tala. Det handlar alltså inte bara om konsekvenser, utan också om vem som drabbas av dem. (Det skulle inte vara acceptabelt att tortera terroristens syster eller son för att få honom att tala.)

Fishers bok ger en god överblick över teorin om rättfärdigt krig och visar på dess användbarhet också i vår tid, när krig inte alltid utkämpas av stater och reguljära arméer, utan av lokala miliser och globala terroristnätverk. Däremot är hans ansats att ge en ny moralfilosofisk grundval för teorin otillfredsställande. De aristoteliska dygderna är svåra att förena med en konsekventialistisk etik (vilket filosofer som Elizabeth Anscombe och Philippa Foot också har visat). Men en djupare fråga är om teorin om det rättfärdiga kriget, som bygger på ett avvisande av tanken att ändamålet helgar medlen, alls låter sig infogas innanför ett konsekventialistiskt ramverk.

Per Bauhn

Diplomatins historia – och framtid

HISTORIA

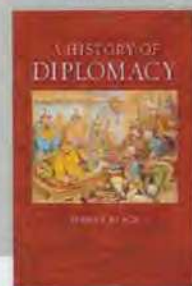
Syftet med diplomatin är att skapa fred och undvika konflikter. Det hindrar inte att diplomatin kan utnyttjas för maktutövning, påtryckningar, dominans och förtryck. Samtidigt kan, som historien visar, diplomatin bli ett medel att rädda en politiskt och militärt försvagad stat från förnedring och undergång. Diplomatin har varit och förblir en avgörande faktor i nationernas samlevnad.

Den brittiska historikern Jeremy Black har, efter ett par uppmärksammade böcker om krigshistoria, flyttat fokus till diplomati- och förhandlingskonst i sin nya bok *A History of Diplomacy*. Den erbjuder en lärd och samtidigt underhållande skildring av diplomatins ritualer, turer och personligheter från renässansen till våra dagars framväxande globalisering. Särskilt värdefullt är Blacks insikter om militärhistoria, vilket berikar skildringen av diplomatins historia med ett strategiskt perspektiv.

Diplomati förekom redan i antikens Grekland men den fick sin form först under renässansen med början i Italien, där spelet mellan de olika maktcentra förutsatte diplomatisk aktivitet. I Italien introducerades, i tillägg till den etablerade praktiken med resande diplomater, de fasta ambassaderna. Venedigs mission till Rom år 1435 blev den första fasta ambassaden, vilken följdes år 1463 av det sändebud som furstendömet av Milano stationerade i Paris. I Norden dröjde det till dess att Danmark år 1630 placerade sitt första fasta sändebud i Stockholm.

Men det var med den westfaliska freden 1648 och det statssystem som utvecklades ur denna stora uppgörelse som diplomatin blev ett redskap i maktspellet mellan nationstater snarare än mellan furstar och familjedomäner. Redan under det trettioåriga kriget som föregick freden förvandlades konflikten från en religiös konfrontation till ett storpolitiskt maktspel mellan nationella intressen. Det var Frankrike under Richelieu och senare Mazarins ledning som bidrog till detta. Dessa båda katolska kardinaler engagerade den lika katolska staten Frankrike på Sveriges och de protestantiska tyska furstarnas si-

A HISTORY OF DIPLOMACY
JEREMY BLACK
Reaktion Books 2010

da mot det romersk-Habsburgska imperiet. Det trettioåriga kriget som i historieböckerna karakteriserats som ett religiöst krig utvecklades sålunda i realiteten till en konflikt om makten i Europa mellan Frankrike och det Habsburgska väldet.

Tiden från mitten av 1600-talet fram till Napoleonkrigens tidevarv vid 1800-talets ingång blev en storhetstid för diplomatin som ett alternativ till en militär maktutövning, även om hot om militär intervention givetvis utvecklades till instrument i de internationella förbindelserna. Därmed blev diplomatin en antites till hegemoni i internationella förbindelser.

Black beskriver hur diplomatin inte blev enbart ett medel för samverkan mellan allierade utan, än viktigare, instrument för att etablera förhandlingsmöjligheter med motståndare. Sekretess och hemlighetsmakeri blev oundgängliga instrument för diplomatisk verksamhet. I det sammanhanget nämner Black att spioneri också blir en faktor i de internationella relationerna men betonar samtidigt att skillnaden mellan spioneri och diplomati är att spionage handlar mer om kapaciteter medan diplomatin främst söker tolka och kartlägga intentioner och avsikter. Sålunda inrymde 1700-talets hemliga diplomati inte enbart utbyten av meddelanden staterna emellan utan också inträngande analyser av mottagarlandets interna förhållanden. Det var inte ovanligt, när möjlighet gavs och intressen så dikterade, att sändebud aktivt intervenerade i det interna politiska spelet i mottagarlandet. Redan då kunde, som även i vår tid, den hemliga diplomatin avse kritik mot etablerade makt- >>

system och ledande föreställningar. Under den svenska frihetstiden kom utländska sändebud att tydligt påverka svensk politik. Det ryska sändebudet influerade mösspartiet och dess franska motsvarighet hattpartiet, och det med subsidier och påtryckningar.

För Sveriges del blev under hela 1700-talet förhållandet till Ryssland det dominerande elementet i svensk utrikespolitik och diplomati. Runt 1720 upprättades ett tiotal beskickningar i de viktigaste europeiska huvudstäderna vilka fick en viktig roll i att hantera de komplexa turerna runt den nya ryska stormaktens ambitioner i norra Europa.

Wienkongressen efter Napoleonkrigen skapade ett slags balanserande kollektivt säkerhetssystem som krävde mycket av makternas diplomati. Anmärkningsvärt var hur väl Napoleonkrigens store förlorare, Frankrike, lyckades återupprätta en central roll i det europeiska maktspelet. Det var den franske toppdiplomaten Talleyrand som i samspel med Österrikes furst Metternich, Wienkongressens organisatör, drog upp riktlinjerna för en europeisk politisk ordning som byggde på maktbalansens principer. Ordningen krävde en utbyggnad av ett europeiskt nätverk av fasta beskickningar, som alla ledande stater, också Sverige, etablerade över kontinenten. Det var också under den tiden som det personliga umgänget diplomater emellan blev allt intensivare. Enligt Black påstod Talleyrand att en god middag skapar god diplomati. Detta var kanske inte så förvånande som att utrikespolitiken fram till år 1914 och kanske ända fram till andra världskriget låg i händerna på en begränsad aristokratisk elit. En titt i den svenska UD-kalendern visar också att under åren från 1720 var vårt lands fasta sändebud, envoyéer och ambassadörer så gott som utan undantag medlemmar av riddarhuset, varav majoriteten var grevar eller baroner. Först vid tiden för andra världskriget finner man i kalendern borgerliga namn som Hägglöf, Westman, Boström och Kumlin.

Maktbalansens diplomati under 1800-talet upprätthölls efter Metternich av Bismarcks statskonst men denna upphörde i och med att det tyska kejsardömet efter Bismarcks avgång år 1890 kom att föredra maktutövning snarare än maktbalans. Vid fredsuppgörelsen efter första världskriget i Paris hade förloraren, Tyskland, ingen diplomat av Talleyrands format. Istället kom Tyskland att uppleva sig som förödmjukat och isolerat. Med Hitler valde landet upprustningens och revanschismens väg framför diplomatins.

Under det kalla kriget fanns det i stormaktspolitiken litet utrymme för den ela-

Charles Maurice de Talleyrand, diplomaternas diplomat och tillika biskop.

FOTO: BRIDGEMAN ART LIBRARY/IBL BILDBYRÅ

borerade och sofistikerade diplomati som utvecklats under drygt 250 år, från westfaliska freden år 1648 till Sarajevo 1914. Det kom istället att handla om så kallad nukleär diplomati, vilken byggde på de primitiva principerna om ömsesidig kärnvapenavskräckning och ömsesidig garanterad förstörelse. Givetvis hände mycket av global betydelse vid sidan av supermaktspolitiken. Det gällde särskilt avkoloniseringen och utvecklingsländernas försvar för sina intressen, kanske främst inom ramen för FN. I den blockpolitik som präglade det svenska närområdet måste Sverige föra en diplomati som syftade till säkerhetspolitisk stabilitet i Nordeuropa och att möjliggöra för Finland att upprätthålla självständigheten mot Sovjetunionen.

Med det kalla krigets slut och avvecklingen av det bipolära utrikespolitiska maktspelet är det nu globaliseringen med dess mångskiftande aktörer som ställer nya krav på diplomatin. Den ekonomiska och politiska makten är inte längre ett transatlantiskt privilegium. Black pekar på att nya aktörer som Kina, Brasilien och Turkiet utvidgar sina diplomatiska nätverk med ambassader i stora delar av världen för att effektivt hävda sina intressen. Före detta staterna svarar med omfattande utbyggnader av sin utrikestjänst. Nya strukturer som G 20-gruppen av världens största ekonomier stänger ute de mindre nationerna från globalt beslutsfattande.

För stater som Sverige måste svaret bli att snabbt förstärka sitt diplomatiska nätverk i dessa G 20-länder, istället för att som nu tycks vara fallet avveckla närvaron. Det går inte heller att trösta sig med medlemskapet i EU, där makten allt tydligare koncentreras till Tyskland, Frankrike och möjligen Storbritannien. Den enda möjligheten att utöva inflytande på EU:s utrikespolitiska agerande är att bidra med egen kompetens. Och detta kan man göra endast om man har en väl utbyggd utrikestjänst som inger respekt och som kan forma egna nätverk av likasinnade stater inom unionen. I fråga om säkerhetspolitiken, inte minst avseende kärnvapen och icke-spridningsfrågor, finns det en helt annan krets av möjliga partners, nämligen de stater som i likhet med Sverige inte befinner sig under det amerikanska kärnvapenparaplyet. Härvidlag har Sverige en ledarskapstradition baserad på expertkunnande och en initiativrik diplomati.

Jeremy Black har med sin bok om diplomatins historia visat att endast fungerande diplomati har kunnat förhindra våldsamma konflikter. Med den förstörelse som manifesterades i de två världskrigen har mänskligheten egentligen inget annat alternativ än att utveckla diplomatin för att förhindra ännu en katastrof. Även om kommunikationstekniken har utvecklats under vår samtid, är den traditionella diplomatins värderingar och metoder fullt tillämpliga än idag.

Rolf Ekéus

Spända relationer

I en serie böcker med stråk av självbiografi har den legendariske radio- och tv-journalisten Knut Ståhlberg egentligen kanske mer varit ute efter att lyfta fram vad som för de flesta nu mest framstår som ett avlägset eko ur forntiden – tiden kring och efter andra världskrigets slut. Hans strävan har varit att peka ut grunden för det (relativt) fredliga Europa vi nu tar för något givet. Han fortsatte med en omfattande biografi om Charles de Gaulle och framgången med den visar att det kanske ändå inte bara är chick lit och en ocean av kriminalromaner som är kommersiellt gångbart.

Nu kommer Knut Ståhlberg med en uppföljare till de Gaulle-biografin. En tunnare bok, som av uppenbara skäl tangerar och upprepar delar av den förra. Det handlar om de stormiga relationerna under krigsåren mellan Storbritanniens premiärminister Winston Churchill och den länge rätt anonyme generalen Charles de Gaulle, ledare för det franska motståndet mot nazismen och nästan bortom all resonlighet besluten att slåss för Frankrikes befrielse och, inte minst, för att Frankrike i ruinerna efter kriget skulle inta en plats vid de stora nationernas bord.

Två kära ovänner lyder titeln på denna studie av en relation lika turbulent och full av tvära kast som en invecklad och olycklig förälskelse kan vara. Inslagen av divafasoner kanske man kan le åt som lustiga anekdoter. Om inte bakgrunden till stormarna och trotset varit så allvarlig. Om det inte varit så att Europas och världens öde också bokstavligen hängde på håret mellan Churchills vredesutbrott och de Gaulles obstinata kärvhet, försoningarna och tårarna (från Churchills sida, de Gaulle var knappast lätttrörd).

Sedan Frankrike i maj 1940 på tre veckor fallit ihop inför det tyska pansarangreppet lyckades de Gaulle ta sig bort från ett kapsejsat hemland, där förvirrade och panikslagna parisare hals över huvud flydde söderut. Han var fast besluten att fortsätta motståndet, att inte acceptera den förnedrande (och snart kriminella) samarbetspolitik som den äldre Philippe Pétain, Frankrikes frälsare under första världskriget mindre än 25 år tidigare, förde från mineralvattensstaden Vichy.

I London skulle de Gaulle stöta på

TVÅ KÄRA OVÄNNER CHURCHILL OCH DE GAULLE KNUT STÅHLBERG Norstedts 2011

Churchill, som just tagit över premiärministerposten. Båda stod trängda mot väggen, läget var desperat. Och båda var lika klara över att motståndet måste fortsätta. Ståhlberg visar hur illa det var ställt. Hur nära det var att briter skulle välja en förhandlingslösning med Hitler, hur bräcklig Churchills position var och hur isolerad de Gaulle var. Men de båda fann varandra i en närmast utsiktslös situation, lät vara att samarbetet hela tiden skulle vara knaggligt med en Churchill som rasade över fransmannens envishet. Och de Gaulle ständigt misstänksam, övertygad om att briter försökte ma-

”På senare år har även bittra fiender bland en gång unga, numera grånade, revoltörer börjat sända nostalgiska blickar till ”Mon Général”.

növrera bort honom själv och Frankrike och reducera dess inflytande internationellt, dess ”grandeur”.

Churchill var så upprörd över de Gaulle att han funderade på att föra bort honom i handbojor. ”Tänker ni sätta mig på Isle of Man”, undrade de Gaulle trotsigt. ”Nej, för en man av er dignitet blir det Tower”, löd Churchills svar. Ofta fick situationen räddas av utrikesministern Anthony Eden, som förstod hur mycket Storbritannien och Frankrike behövde varandra i nuet och i framtiden (vilket ju frankofilen Churchill förstas också egentligen gjorde). Och givetvis räddades situationen också av att de Gaulle blev mer än en halsstarrig inhysing. Det gick inte att bortse från att han sakta men säkert byggde upp en motståndsrörelse i Frankrike och att franska styrkor förtjänstfullt stridit i Ökenkriget. Och inte minst att han utgjorde ett skydd på fransk mark gentemot hotet från de röda.

Bakom denna envig mellan två orubbliga personligheter hörs naturligtvis också de stora kliv historien tar. *His finest hour* har Churchills insatser under andra världskriget beskrivits som. Men det var också de år då han sakta men säkert manövrerades bort av amerikaner och ryssar. Där valnederlaget 1945, då Churchill fick lämna sin stol vid Potsdamkonferensen om Europas framtid åt en ny brittisk ledare, Labours Clement Attlee, kan ses som symboliskt.

För de Gaulle skulle det ta ytterligare ett år att hamna utanför. Efter en triumfartad återkomst till det befriade Paris dröjde det inte länge förrän han gått vilse i de politiska intrigen på hemmaplan. Sårad och besviken drog han sig undan till sitt hus på franska landsbygden för ett långt övervintrande med memoarskrivande och väntan på att Frankrike åter skulle behöva hans tjänster.

Andra skulle svara för återuppbyggnaden av det krigshärjade Europa där fördömden, förtvivlan, flyktingströmmarna och kaoset var gigantiska. Att detta bara är lite mer än 60 år sedan stämmer till eftertanke.

Ståhlberg silar en viktig och trots allt inte alltid så känd del av vår historia genom två stora personligheters temperament. I bakgrunden av hans framställning skymtar inte bara hur USA tar över krigsinsatserna och etablerar sig som supermakt. (Med en president Roosevelt som framstår som tämligen okunnig, eller i varje fall obekymrad, om den europeiska scenen, som är skeptisk till de Gaulle och i det längsta misstänksam mot den franska motståndsrörelsen) Utan också misstänksamheten mellan Frankrike och USA, ”l’anti-américanisme” som man fortfarande talar om i Frankrike.

Historien har placerat Churchill på en piedestal med Nobelpriset i litteratur och ”V-tecken”. De Gaulle har givetvis inte rönt samma uppmärksamhet utomlands. Under majrevolten 1968 blev han symbolen för allt som var otidsenligt. Men på senare år har även bittra fiender bland en gång unga, numera grånade, revoltörer börjat sända nostalgiska blickar till ”Mon Général”. En man som okuvligt stod upp mot alla odds, som under sin andra period vid makten förklarade ”Jag tar inga order av Börsen”, som betalade ur egen ficka när barnen med familjer kom på söndagslunch till Élyséepalatset. Och som också filosofiskt konstaterade att ”Evigheten varar länge”.

Ståhlbergs bok föranleder slutligen en annan reflektion. Skulle det i dagens internationella politik, med sin till förväxling likartade och utbytbara representanter, finnas plats för en Churchill och en de Gaulle, lika besatta och lika bångstyriga? Med all sannolikhet inte. **Björn Erik Rosin**

Den tredje mannen

Peter Mandelson ser sig knappast som en samvetslös svartabörshaj som säljer utspätt penicillin med förödande konsekvenser för dem som drabbas av hans framfart. Graham Greenes fiktive Harry Lime har mycket lite att göra med den i högsta grad verkliga trefaldige New Labour-ministern Peter Mandelson. Ett misstag därför, verkar det, att spela på den gamle Orson Wells-karaktären Limes person och öde i efterkrigstidens Wien och ge sina politiska memoarer titeln *The Third Man*.

Visserligen finns det uppenbarligen ett pojaktigt äventyrsdrag hos denne begåvade brittiske strateg, spinndoktor och kungamakare. Han vill med formuleringar om att han "verkat i skuggorna" ge sken av att saker och ting haft lite mer underrättelsekaraktär än vad som i verkligheten varit fallet. Med tanke på att det rör sig om

Peter Mandelson

make" av namn och partisymbol – som var framgångsreceptet. Likheterna med skapandet av Nya moderaterna är uppenbara. Även där kommer det i historieskrivningen visa sig vara en omvandling som styrdes av några få personer. Inför det brittiska parlamentsvalet 2005 skrev jag här i *Axess* att "det bästa med Blair är Brown". Den bild av Browns person som nu framkommer stärker mig faktiskt i den bedömningen. Mycket av det som skedde på inrikespolitikens område bar Browns signum. Det vi nu lär oss är att mycket av det som inte skedde också berodde på Brown. Ända sedan den famösa middagen på Londonrestaurangen Granita nära

” Visserligen finns det uppenbarligen ett pojaktigt äventyrsdrag hos denne begåvade brittiske strateg, spinndoktor och kungamakare. Han vill ... ge sken av att saker och ting haft lite mer underrättelsekaraktär än vad som varit fallet.

en man vars gärning i så hög grad utspelat sig på löpsedlar och förstasidor ger det ett lätt skimmer av löje. Till yttermera visso har denna titel uppmuntrat det brittiska murvelkollektivet att återigen, en sista gång kanske – osvuret är bäst – ge sig på sin favorithackkyckling Mandelson. Men boken förtjänar bättre omdömen än dem som Londons politiska journalister förmått leverera.

Även om Mandelson inte vill låtsas om det själv, tror jag att titeln främst tillkommit för att chikanera Alastair Campbell, partiets andre ledande strateg, som han hade ett mycket komplicerat förhållande till och som han gör sitt bästa för att marginalisera. Tre män: Tony Blair, Gordon Brown och Peter Mandelson, byggde New Labour; det är titelns budskap. Vi ser med all önskvärd tydlighet att det var politisk substans på djupet – att ändra på riktigt och inte luta sig mot någon käck "re-

en hjärtattack hastigt avlidne livsnjutaren John Smith. Själva beslutet om att de inte skulle kandidera mot varandra hade dock redan tagits; enligt både Tony och Cherie Blairs självbiografier utspelade sig denna avgörande sammankomst i en lägenhet hos en dåvarande granne till familjen Blair.

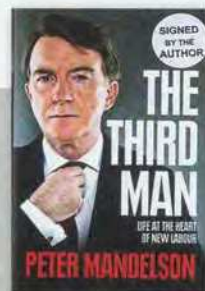
Så det som är intressant med Granita är snarast vad som inte hände: att Blair, enligt Mandelson, aldrig lovade att lämna över makten vid någon speciell tidpunkt utan bara mer allmänt förklarade att han när den tiden var kommen inte kunde tänka sig någon bättre person att efterträda honom än Brown. I sin bok avslöjar Mandelson att en överenskommelse mellan Blair och Brown om att Blair skulle stiga åt sidan före valet (2005) faktiskt slöts mellan dem båda, men att det skedde 2003 och inte 1994. Så de uppgifter som vid denna tid florerade i brittiska medier, men som Blair entydigt lät dementera, var alltså korrekta. Och det var en överenskommelse som Blair bröt – även om han för Mandelson menar att den var försedd med vissa förbehåll som Brown å sin sida inte levde upp till.

Över huvud taget är det slående i hur hög utsträckning de brittiska medierna var rätt ute i sina rapporter om relationen mellan Blair och Brown. I själva verket var situationen till och med värre än vi då fick veta. Det faktum att Blair trots finansdepartementets alla försök att köra efter en egen agenda inte gjorde sig av med Brown visar att han såg Brown som omistlig, som den bästa i sin ministär. Och regeringar med starka finansministrar tenderar att fungera väl. Den viktiga slutsatsen är dock att finansministrar är starka bara om premiärministrarna så tillåter. Att Blair teg och tog emot allt ovet från Brown under alla dessa år förminskar kanske Brown en aning, men framför allt stärker det bilden av Blair som en mycket stor ledare. Så lika sant som att "det bästa med Blair är Brown" är att det bästa med Brown under alla år var Tony Blair. Det senare blev om inte annat bara alltför tydligt under Browns år som icke folkvald premiärminister.

I ett annat sammanhang har Peter Mandelson beskrivit utvecklingen under New Labour med

Blairs bostad år 1994 har Brown känt sig misshandlad och missförstådd. Han var då redo att lägga ned vapnen och släppa fram Blair, men han ville ha garantier för att det senare skulle ske ett nytt tronskifte till förmån för honom. Eftersom Tony Blair överhuvudtaget inte nämnde Granita i sina memoarer *A Journey* (i svensk översättning *Mitt liv, min resa*) har spekulationer uppkommit om att hela restaurangbesöket skulle vara en skräna. Så är inte fallet. Middagen har ägt rum med samtal om hur partiledarskiftet skulle se ut efter den i

THE THIRD MAN
PETER MANDELSON
Harper Press 2010

orden: "den representativa demokratin era går långsamt mot sitt slut". Alltmer styrdes från statsförvaltningen i Whitehall, allt mindre från parlamentet. Nu säger samme Mandelson att "koalitions-politik kan mycket väl ha kommit för att stanna. Det känns som om tvåpartipolitikens gamla mönster är på väg att försvinna."

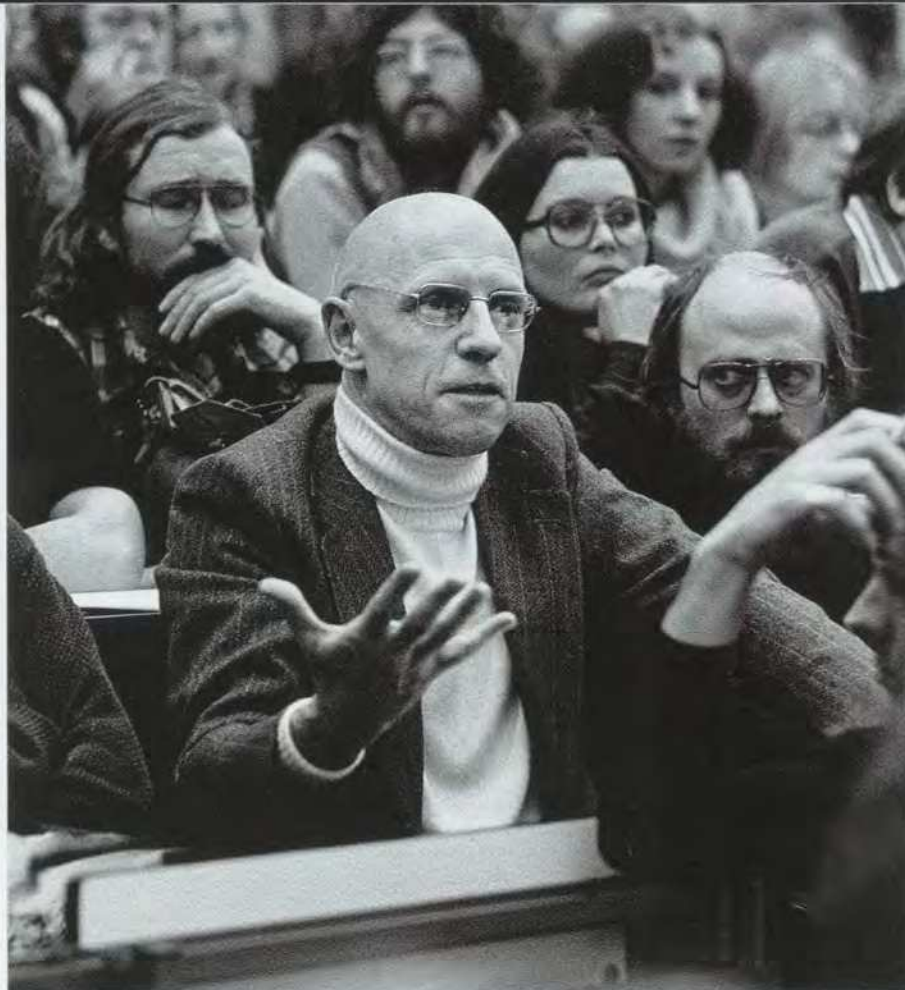
Detta är intressant inte för att påståendena är motsägelsefulla utan därför att de inte är det. I ett valsysteem som – normalt – skapar starka enpartiregeringar är parlamentets svängrum begränsat. Men samma valsysteem med majoritetsval i enmansvalkretsar förvandlas till någonting helt annat när en koalitionsregering går till val. Då kommer taktikröstande Tories att rösta på Liberaldemokraterna i valkretsar där de själva inte kan vinna men där Lib Dems kan utgöra ett hot mot Labour. Och situationen blir densamma även om britterna nu i folkomröstningen senare i år väljer att byta till ett annat valsysteem, det som kallas AV – Alternative Vote. Det systemet innebär att majoritetsvalkretsarna behålls men att det krävs absolut majoritet för att vinna.

Om ingen kandidat får över 50 procent av rösterna tas den kandidat med minst röster bort och de som lagt sina röster där får istället tillgodogöra sig sitt andrahandsval. Även här blir det mycket taktikröstande med rangordningen av kandidater. Liberaldemokraterna får en nyckelroll och nye Labourledaren Ed Miliband kommer att ha som huvudstrategi att försöka flirta med Lib Dems för att spräcka koalitionen. Det minsta partiet blir det mest betydelsefulla. Precis som under proportionella valsysteem, exempelvis det svenska där Ny demokrati gynnades 1991–1994, miljöpartiet efter valet 2002 och Sverigedemokraterna i nu sittande riksdag.

Den rena representativa demokratin hotas alltså inte mindre av ett proportionellt valsysteem, eller ett AV-system, än av ett renodlat majoritetsvalsysteem. Det enda som händer är att det blir ett litet parti som får oproportionerligt stor makt i det proportionella systemet och det största partiet som "otillbörligen" gynnas i ett majoritetsvalsysteem.

Så Mandelsons ursprungliga tes håller än. Såväl i Sverige som i Storbritannien. Han drar bara fel slutsats. Koalitioner är inget självändamål. Och AV erbjuder ingen lösning. Ett "hängt" parlament utgör ingen norm. Och man behöver inte gå över till högertrafik bara för att någon galning börjat köra på fel sida.

Mats Bergstrand

Michel Foucault förkastade demokratin lagstyre och rättsstatsprinciper.

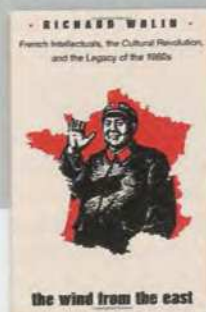
Romantiserad bild av franska maoister

IDÉHISTORIA

Amerikanen Richard Wolin har uppmärksamats för flera idéhistoriska studier, bland annat *Heideggers barn* (2001) och *The Seduction of Unreason* (2004). I den senare boken undersökte han sambandet mellan fascismen och mellankrigstidens intellektuella klimat. Han påvisade det inflytande tänkare som Friedrich Nietzsche, Carl Schmitt och Martin Heidegger hade haft inom den högnationalistiska tyska intelligentsian. I förbigående påpekade han också att dagens postmoderna vänster har samma filosofiska förebilder som mellankrigstidens högerextremism.

I höstas utkom Wolin med en ny studie, denna gång av den franska vänstern, *The Wind from the East. French Intellectuals, the Cultural Revolution and the Legacy of the 1960s*. Det är en intressant och tan-

**THE WIND FROM THE EAST
FRENCH INTELLECTUALS
THE CULTURAL REVOLUTION
AND THE LEGACY
OF THE 1960S
RICHARD WOLIN
Princeton University Press 2010**

keväckande bok med flera bottnar, men där argumentationen

spretar i olika riktningar och skiljer sig från Wolins tidigare verk i flera avseenden. Utgångspunkten för Wolins framställning >>

är majupproret i Paris 1968, vars bakgrund och yttre förlopp han skissartat beskriver. Tyngdpunkten ligger dock på undersökningen av de franska maoisternas aktiviteter de närmast följande åren och på det arv de lämnade efter sig. Men medan Wolin förhåller sig kritisk till maoisternas ideologiska ortodoxi och deras svärmeri för den kinesiska kulturrevolutionen, är han närmast entusiastisk inför majrevoltens påstått samhällspolitiska konsekvenser.

Hans huvudtanke är att maj -68 radikalt förändrade den politiska kampens former. Den traditionella motsättningen mellan arbete och kapital, som främst företräddes av de förstenade franska kommunist- och socialistpartierna, överskreds och politiken vidgades till nya områden som kultur, familj och kön. Den "borgerliga" föreställningen om normalitet förkastades och kriminella, homosexuella och psykiskt sjuka sågs istället som offer för det liberala samhällets för-

Jean-Paul Sartre framhävde rättvisan i det revolutionära våldet.

och samma gång ortodoxe och revolterande kommunisten Louis Althusser.

Den kinesiska kulturrevolutionens idéer hade fått fäste bland studenterna vid ENS redan vid mitten av 1960-talet, delvis som ett resultat av Althusser avståndstagande från den sovjetiska reformpolitikens "humanism". Som Wolin framhåller var kulturrevolutionen dessa år *à la mode* inom den parisiska intelligentian och som exempel nämner han bland annat den idag hyllade regissören Jean-Luc Godard som 1967 tog ställning för Maos kulturförstö-

mella band på massornas spontana rättstillämpning. Han framhävde den beryktade septembermassakern i Paris 1792, då mobben mördade hundratals oskyldiga fångar, som ett uttryck för folklig rättvisa. Som Wolin påpekar uppfattade Sartre och Foucault – och givetvis den maoistiskt influerade smågruppsvänstern i sin helhet – det våld som emanerade ur varje opposition och revolt mot den etablerade demokratiska ordningen som legitimt och frigörande. I maoismens angrepp på social åtskillnad och i dess tes att exempelvis kriminella och sinnessjuka var offer för borgerligt herravälde, såg de båda en förnyelse av kampen för massornas befrielse – en kamp som den sovjetiska kommunismen förrätt men som den kinesiska kulturrevolutionen, i deras ögon, förde vidare.

Wolin beskriver förtjänstfullt förändringen av Foucaults synsätt under 1970-talet, inte minst visar han hur dennes perspektiv på till exempel straff och fängelser som medel för disciplinering och herravälde var rotade i hans egna ideologiska erfarenheter från tiden som vänsteristisk revoltör. I dessa partier av boken formar sig framställningen till en insiktsfull översikt över idéutvecklingen inom delar av franskt kulturliv i svallvågorna av maj 1968. Märkligt nog går Wolin likväl vilse i tolkningen av majupproret.

Trots den osminkade redogörelsen för den maoistiska vänsterns totalitära syn på den liberala rättsstaten beskriver han ändå intentionerna bakom maj -68 som grundläggande reformistiska och demokratiska.

tryck. Vardagslivet i Frankrike, skriver Wolin, stod inte att känna igen efter 1968, utan blev "permanently transformed". Han konkluderar att majrevolten, under intryck av den kinesiska kulturrevolutionen, representerade ett historiskt genombrott för antiauktoritära och antitotalitära idéer och rörelser. Jag vill inte förneka att Wolin här har en poäng, men menar samtidigt att hans porträtt av maj 1968 i huvudsak är en vänsterideologisk skönmålning.

Vilka var då de franska maoisterna och vilken roll spelade de i förbindelse med majrevolten -68? Den senare delen av frågan är lättast att besvara: de spelade nämligen ingen roll alls under själva upproret. Tvärtom förhöll de sig passiva och avståndstagande till studentupproret i Paris. De fördömde revoltens "borgerliga" klasskaraktär. Istället för att demonstrera i Quartier Latin söka sig till arbetarklassens fabriker och bostadsområden i Paris förstäder. Idag är det välkänt att 1968 års vänsterstudenter härrörde ur den medelklass de själva fördömde; mindre känt är emellertid att flera av de ledande maoisterna var utbildade vid den kända parisiska elitinstitutionen, École Normale Supérieure (ENS), vars mest uppmärksammas filosofiprofessor vid denna tid var den på en

relse och för kulturrevolutionärernas våld mot Kinas "borgerliga" intellektuella i filmen *La Chinoise*.

Det som emellertid placerade maoisterna i fokus var det faktum att de fick ett aktivt stöd av inga mindre än Jean-Paul Sartre och Michel Foucault. Dessa båda drogs in i den maoistiska rörelsen när den efter 1968 kom i konflikt med polis och rättsväsende. De två filosoferna engagerade sig inte bara i olika rättssaker, som till exempel maoisternas rätt att utge tidningen *La Cause du Peuple* och krav på frigivandet av fängslade aktivister. De uppträdde också som vore de unga aktivister och tryckte flygblad, sålde tidningar och samlade in pengar. Wolin visar här att både Sartre och Foucault formulerade ståndpunkter som hade intet att göra med någon antiauktoritär eller antitotalitär hållning. Sartre dömdes ut de franska domstolarna som borgerliga "klassdomstolar" och såg dem som instrument för förtryck och förföljelse. Istället framhävde han rättvisan i det revolutionära våldet.

Också Foucault förkastade demokratis lagstyre och rättsstatsprinciper som "borgerlig legalitet". I sin extremism menade han till och med att revolutionära folkdomstolar riskerade att lägga för-

Trots den osminkade redogörelsen för den maoistiska vänsterns totalitära syn på den liberala rättsstaten beskriver han ändå intentionerna bakom maj -68 som grundläggande reformistiska och demokratiska. Han påpekar att följderna av -68 blev bildandet av nya gräsrotsrörelser och en tilltagande fokusering på mänskliga rättigheter för olika minoriteter. Wolin begår här ett klassiskt misstag. Han blandar nämligen samman intention och konsekvens. När majrevolten utmynnade i förändringar som rymdes inom ramen för – och till viss del utvidgade – den västliga demokratin var förvisso inte orsaken att yttersta vänsterns ambitioner var reformorienterade; de var tvärtom både odemokratiska och totalitära. Anledningen var istället att den liberala demokratis parlamentariska och rättsstatliga institutioner och regelverk, vilka vänstern förkastade, stod emot demonstranternas revolutionära anstormning. Det är riktigt som Wolin hävdar att maj -68 utvidgade politikens domän till den privata sfären, men också här red den demokratiska staten spärr mot alltför långtgående och rent totalitära tendenser.

Det är obegripligt att Wolin inte inser dessa tingens enkla samband. Bortsett från detta är dock boken väl värd att läsa.

Lennart Berntson

YOUR NEXT TOUR AB
-DIN BÄSTA RESEKLUBB

KOMMANDE PROGRAM!

OPERA OCH KONSERTRESA TILL WARSZAWA 25-28 JUNI 2011

Unikt tillfälle att uppleva Gaetano Donizettis opera **ROBERTO DEVEREUX** i konsertant uppförande med **EDITA GRUBEROVA** som Elisabeth. Vi får också lyssna till en konsert i ett vackert palats med musik av F. Chopin. Omfattande stadsrundturer och utfärd till Chopins födelsehem Zelazowa Wola samt visning av det sagolika barockslottet Wilanow.

RINGEN I WEIMAR 5-11 JULI 2011

NYSLOTT/SAVONLINNA OPERAFESTIVAL 14-18 JULI 2011

Världens vackraste operafestival har den kallats, den årliga festivalen på Olofsborgs fästning i Nyslott/Savonlinna. På några dagars sommarsemester i det finländska insjöområdet och passa på att se två av operafestivalens bästa föreställningar: Puccinis **TOSCA** och Wagners **LOHENGRIN** årets nyproduktion.

OPERAFESTSPLEN I VERONA, utfärd till Gardasjön och vindistriktet Valpolicella 27-31 JULI 2011

Här upplever vi G. Verdis **LA TRAVIATA** och den storslagna föreställningen av **AIDA**.

LONDON OCH GLYNDEBOURNE 3-6 AUGUSTI 2011

Välkomna på sensommaren till ett högklassigt musikevenemang. En verklig godbit att se fram emot: Vi får vara med om en av de världsberömda "**Proms-konserterna**" (symfonikonsert) i Albert Hall, London och operafestspelen i Glyndebourne, dit vi exklusivt lyckats få biljetter. Årets föreställning är **Nyproduktionen** av George Friedrich Händels **RINALDO**. Musikciceron Johan Molander från Kungliga Operan i Stockholm.

LYXKRYSSNING MED M/S VOLGA DREAM PÅ KEJSERLIGA RYSKA VATTENVÄGAR

S:t PETERSBURG – MOSKVA 15-25 AUGUSTI 2011

Under resan får vi uppleva fyra konserter ombord med stjärnartister från den ryska operavärlden.

LYXKRYSSNING BLAND TSARER OCH KOSACKER OMBORD PÅ M/S VOLGA DREAM. KEJSERLIGA RYSKA VATTENVÄGAR. MOSKVA – ASTRAKHAN VID KASPISKA HAVET

23 SEPTEMBER-5 OKTOBER 2011

Följ med på en konst och kulturresa. Med historia och intriger, är Ryssland högt uppe på reselistan.

HÖSTEN PÅ Metropolitanoperan i New York 13-20 oktober 2011

Varje årstid har sin egen charm i New York. Följ med till "The Big Apple" en vecka i oktober och upplev fantastiska operaföreställningar, spännande shopping, otroliga konstmuseer och underbara måltider! New York är staden som har allt, inte minst ett av världens främsta operahus "The MET". Vi har biljetter till tre förnämliga uppsättningar: Rossinis **BARBERAREN I SEVILLA** med bl a Peter Mattei, Mozarts **DON GIOVANNI** med bl a Ramón Vargas och Donizettis opera **NA BOLENA** med bl a Anna Netrebko. Besök på Modern Museum of Art (MoMA) och utflykt till Brooklyn med bl a det berömda Brooklyn Museum ingår också i programmet. Resevärd Tomas Svendén.

FÖRETAG OCH FÖRENINGAR VI SKRÄDDARSYR ERA RESOR EFTER ÖNSKEMÅL!

YOUR NEXT TOUR AB

Lill-Jans Plan 2 114 25 Stockholm

info@yournexttour.com

-DIN BÄSTA RESEKLUBB

Tel: 08-611 51 50 Fax: 08-735 60 40

www.yournexttour.com

Otto von Bismarck var ingen stor retoriker. Han saknade militär erfarenhet. Han tillhörde ingen förmögen adelssläkt. Han kunde avskedas närhelst kejsaren önskade. Likväl fruktades han av ett par generationers européer och styrde Tyskland med järnhand. Hur var detta möjligt? **Dick Harrison** hittar svaret i Bismarcks personlighet.

Arbetsmyran som offrade allt på maktens altare

HISTORIA

Det var september 1878 och han var ursinnig. Stenograferna hade slarvat, åtminstone en av dem, men den frustrerade kanslern såg en djupare mening i det faktum att han inte blivit korrekt citerad i riksdagsprotokollet. Han var övertygad om att stenograferna hade sammansvurit sig i en diabolisk konspiration mot honom själv. Han, en av världens mäktigaste män, den tyske kejsarens högra hand, riskerade att se sin maktposition undergrävd av illasinnade riksdagskontorister. Den förmodade attacken gjorde honom sjuk av vrede och ångest.

Övriga politiker och dignitärer skakade på huvudena och noterade att den hypokondriska kanslern var redo att förpassas till dårhuset. Men han hamnade aldrig där. Krisen gick över, som så många gånger förr. Kanslern kom alltid tillbaka, alltid med nya djärva manövrar och hänsynslösa planer. Och han brydde sig inte om vad alla liberaler, katoliker, socialister, utlänningar och familjemedlemmar tyckte om honom, hans åsikter och hans beteende. Han hade endast en publik som verkligen betydde något. Den publiken hette kejsar Vilhelm I, och kejsaren var nöjd med vad han såg.

Den frustrerade kanslern med stenografnoja var ingen stor retoriker. Han saknade militär erfarenhet. Han tillhörde ingen förmögen högadelssläkt utan var bara en av många preussiska lantjunkrar. Han kunde avskedas närhelst kejsaren önskade. Likväl fruktades han av ett par generationers européer och betraktades allmänt som en demonisk tyrann och despot. Det lättaste sättet att beskriva mannens formidabla maktposition är, med Jonathan Steinbergs ord, att han "commanded those around him by the sheer power of his personality". Hur var detta möjligt?

Mannen hette Otto von Bismarck. Han har gått till historien som "järnkanslern", politikern som enade Tyskland och styr-

de imperiet från dess grundande 1871 ända tills den unge Vilhelm II avskedade honom 1890. Han blev en legend i sin egen livstid och är det fortfarande. Bismarcks karaktäristiska ansikte, ofta med pickelhuva på skallen, tillhör de bilder som en någorlunda allmänbildad person bör känna till.

I den nyutkomna biografien *Bismarck. A Life*, skriven av Jonathan Steinberg, professor vid University of Pennsylvania, framställs han som 1800-talets störste och mest inflytelserike statsman. Jag ser inget skäl att dra omdömet i tvivelsmål. Genom "blotta kraften av sin personlighet" för-

det tyska kejsarriket i Versailles, hur han tillbringar det politiska 1870-talet med att attackera katoliker ("kulturkampen") och det politiska 1880-talet med att samtidigt angripa socialister och bygga upp världens första fungerade välfärdsstat med skolbildande socialförsäkringar. Det är en stor historia, en viktig historia, och en historia vars konturer är välkända. Men det är inte för denna historias skull man skall läsa boken. Jonathan Steinbergs biografi fokuserar på Otto von Bismarck själv. Personen. Allt annat är av sekundärt intresse.

Under läsningen av boken kan jag inte låta bli att jämföra den med en annan

Allra mest psykologiserande blir Steinberg i analysen av Bismarcks paranoidea tendens att ständigt tolka sitt eget agerande inom ramen för ett misogynt färgat triangeldrama med kvinnor i rollen som ondskefulla fiender.

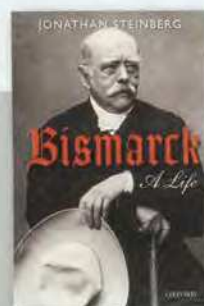
ändrade Bismarck världen.

Till det yttre är Steinbergs biografi en traditionell kronologisk genomgång av huvudpersonens liv, från föräldrarnas bakgrund till ett slutligt omdöme om den bismarckska karriären och personligheten. Vi möter den unge studenten Bismarck, den begåvade politikern Bismarck, den dynamiske imperiebyggaren Bismarck och den hårt arbetande kanslern Bismarck. Vi ser hur Bismarck manövrerar och provocerar fram de krig som leder till utropandet av

stor bok om en annan tysk politiker, Peter Longerichs mästerliga biografi om Heinrich Himmler (2008, sv. övers. 2009). Medan Longerich vägrar att separera Himmler från SS och i praktiken skriver en biografi om organisationen lika mycket som om Himmler *personlich* har Steinberg valt bort det system Bismarck skapade – den kanslerspost som han gjorde till sin

egen institution och det tyska kejsarrike som formades i den

**BISMARCK
A LIFE**
JONATHAN STEINBERG
Oxford University Press 2011

Bismarck och två grand danois.

FOTO: IBL BILDBYRÅ

bismarckska hjärnan – för att istället borra sig in i huvudpersonens tankar och handlingar. Det sker på gott och på ont. Vi varseblir bara halva bilden av den väsentliga Bismarckhistorien, men denna halva lär vi å andra sidan känna oerhört väl.

Jonathan Steinberg har en förkärlek för psykologiserande djupanalyser av kanslerns sammansatta och besynnerliga personlighet, som redan samtiden uppfattade som en gåta. Han betonar hur Bismarck kunde var mycket charmig, hövlig och rentav humoristisk, när detta var politiskt opportunt eller när han råkade möta någon politiker som han respekterade. (Det senare inträffade dock ytterst sällan, men det hände: han tjänade med glädje Vilhelm I, älskade att diskutera med Ferdinand Lassalle och tyckte bra om sin brittiske motpart Benjamin Disraeli, men annars var det tunnslätt med respekten.) Samtidigt noterar Steinberg att Bismarck var en närmast patologisk lögnare som ljög om allt och gärna framträdde i lånta fjä-

rar, som när han iklädde sig uniform och pickelhuva trots att han i sin ungdom hade sökt undslippa militärtjänsten. Dessutom tappade han humöret vid minsta lilla provokation, blev ideligen rasande och aggressiv, även mot nära vänner.

Vid ett tillfälle drog han kniv mot politikern Hans von Kleist, och vid ett annat tillfälle hotade han honom med häktning om inte von Kleist avslöjade vem som hade läckt innehållet i ett pm till omvärldens kännedom.

Allra mest psykologiserande blir Steinberg i analysen av Bismarcks paranoidea tendens att ständigt tolka sitt eget agerande inom ramen för ett misogynt färgat triangelndrama med kvinnor i rollen som ondskefulla fiender. Tysklands kejsarinna och kronprinsessa vållade kanslern mången sömnlös natt, fylld av ängest och hat. När Bismarck inte bröt ihop i psykiskt relaterade sjukdomstillstånd dödade han ängesten genom ett frosseri av så väldiga dimensioner att det tidvis höll på att döda honom.

Det är omöjligt att inte ryckas med i

dess djuplodande perspektiv på dåtidens märkligaste och mäktigaste europeiske statsman, men samtidigt riskerar fascinationen för Bismarcks många nattsidor att dölja huvudproblemet: Hur kunde denne man, som inte var en folktalare, som inte ledde ett politiskt parti, som var allmänt avskydd och fruktad i sin omkrets, bli så formidabelt framgångsrik? Han enade Tyskland, regerade över kejsardömet i ett par decennier och blev på sin ålderdom föremål för en så omfattande popularitet och kult (även i Österrike, trots att han besegrat landet krig) att han själv förefaller ha blivit rejält förvånad. Hur man än vänder och vrider på frågan måste Bismarck ha haft en uppsättning osedvanligt goda politiker- och diplomatkvaliteter som gjorde att Vilhelm I obetingat litade på honom och lät honom få (nästan) fritt utlopp för sina idéer.

Jonathan Steinbergs utvärdering av politikern Bismarck är imponerande, men liksom personanalysen bär den onekli-

>>

gen drag av skräckfilmsmanus. Att trädas in i Bismarcks personliga sfär är kusligt. Han var en fullblodspolitiker, en orolig ande som inte blev sig själv förrän han år 1847 insåg att det var politik han skulle ägna sig åt på heltid, både dag och natt. Inrikespolitiska dilemmen gjorde honom psykotisk, medan utrikespolitiska fronter gjorde honom upprymd, men i båda fallen gjorde Bismarck allt som stod i hans makt för att triumfera. Politikens krav och villkor färgade av sig på hans humör, hans matvanor, hans umgänge, hela hans väsen.

Steinberg visar tydligt, med stor vikt vid detaljer, hur Bismarck från första början var en briljant och övertygande parlamentariker och diplomat med enastående kapacitet för övertalning, en arbetsmyra som offrade allt på maktens altare. Han var kyligt beräknande, enveten och slug, opportunistisk, saknade principer och var inte lojal mot någon (utom mot Vilhelm I).

Bismarck kunde alliera sig med vem som helst, om det gynnade honom för tillfället. Gårdagens vän kunde lätt bli morgondagens fiende, och vice versa. Han hade en sällsynt förmåga att räkna ut hur människor och grupper skulle reagera på förslag och åtgärder, och han drog sig inte för någonting när det gällde att trumfa igenom personliga visioner.

En favoritmetod, som han tillägnade sig redan vid tiden för Krimkriget, var att utså osäkerhet och fruktan i omvärlden, på det att andra stater inte skulle kunna förutse hur Preussen skulle agera, och sedan med skrupelfri energi bilda front mot den eller de utvalda fienderna. Krig var honom inte främmande; han lät alltid ändamålet helga medlen. Kort sagt: Otto von Bismarck var den borne realpolitikern, det närmaste 1800-talet kom den machiavelliska idealtypen.

Ett typiskt exempel är hans antisemitism. Bismarcks negativa syn på judar var inte förvånansvärd i sig. Fördomarna delades av hela samhällsklassen, de preussiska junkrarna. Men det var en synnerligen flexibel antisemitism, en inställning som underordnades politiska krav och konjunkturer. Bismarck hade i grund och botten ingenting emot judar som sådana (vilket framgår av hans goda relationer med Lassalle och Disraeli), men hans politiska väderkorn gjorde det självklart för honom att tidvis ställa sig bakom offentlig antisemitism och – ännu hellre – behagligt blunda för andra politikernas antisemitiska kampanjer när de gick ut över de egna motståndarna, som liberalen Eduard Lasker.

Jonathan Steinbergs bok är imponerande, om vi väljer att se den för vad den är och inte söka efter en totalförståelse av det

bismarckska politiska systemet. Ett antal slarvfel finns förvisso, men de är lätta att överse med (Glücksburg blir hos Steinberg Glücksberg, och så vidare). Till bokens mer diskutabla sidor hör diskrepansen mellan källor och forskningslitteratur. Steinberg ligger mycket nära de förstnämnda. Texten dignar under långa Bismarckcitater ur privata brev, allehanda skriftliga försändelser och politiska tal. Steinberg har sannolikt haft tillgång till ett större källmaterial än någon tidigare historiker inom fältet. Så långt är allt väl. Men när vi vänder blicken mot behandlingen av tidigare forskning är det tvärtom. Steinberg hänvisar sällan till andra forskare, och litteraturlistan är kort.

Den mest kända och mest omdiskuterade av alla monografier om epoken, Bielefeldhistorikern Hans-Ulrich Wehlers *Das Deutsche Kaiserreich 1871–1918* (1973, sv. övers. 1991), lyser med sin frånvaro, detta trots att Steinberg på viktiga punkter tangerar Wehlers uppfattningar. Liksom Wehler betonar Steinberg de röda trådarna från Bismarck till Hitler. Liksom Wehler gör Steinberg en uttrycklig poäng av den strukturella instabilitet som Bismarck lämnade i arv till sina politiska efterträdare.

Bismarck lyckades inte lösa den latenta konflikten mellan en semi-auktoritär monarki, ett alltmer industrialiserat samhälle och en på demokratiska traditioner svältfödd tysk befolkning, något som banade vägen för två världskrig och Auschwitz. Trots det blundar Steinberg för Wehler, och för många andra. Den ende historikern som på allvar får vara med i biografen – ideligen personligt resonerande och utvärderande – är Steinberg själv. Resultatet är en bok om Otto von Bismarck, Jonathan Steinberg och (i någon mån) 1800-talets Tyskland, med kejsar Vilhelm I som en sympatisk och välvillig bifigur i palatsens och kurorternas korridorer.

Pennsylvaniaprofessorns biografi är en psykologiserande levnadsteckning som sätter individerna – i synnerhet Individens med stort I – i centrum på strukturernas och kulturernas bekostnad. Det tyska samhället förbleknar i järnkanslerns dominerande skugga. Boken är lika fascinerande i egenskap av biografiskt experiment som i egenskap av analys av en av den moderna historiens odiskutabla portalfigurer. *Bismarck. A Life* kan varmt rekommenderas för envar som önskar tränga djupare in i bakgrundshistorien till Tysklands blodiga *Sonderweg* under 1900-talet, liksom för alla som vågar fångas av berättelsen om hur en enskild dynamisk politiker för drygt ett sekel sedan förmådde domptera en hel kontinent med blod och järn.

Dick Harrison

LIBYEN

Gaddafi i siktet

I skrivande stund pågår i Libyen vad som i praktiken verkar utvecklas från uppror, via inbördeskrig, till ett fullskaligt krig. Fienden är en man, vars namn kan transkriberas på nästan lika många sätt som det finns historier om honom: Gaddafi, Khadafi, Qaddafi... För omvärlden framstår han som en grym clown med bisarra vanor – detta ständiga tältande, de kvinnliga livvakterna, och alla de fantasifulle afro-arabiska kreationerna. Han liknas gärna med filmens Bondskurkar och han lockar till skratt med sitt alltmer förvirrade uppträdande. Men han är faktiskt också en mördare som sponsrat terrorism jorden runt och vid upprepade tillfällen genomfört offentliga avrättningar av sina motståndare.

I den politiska biografien *Seeking Gaddafi* försöker den brittiske Torypolitikern Daniel Kawczynski att ge en samlad och någorlunda begriplig bild av Gaddafis ideologiska turer genom decennier. Denna bok kan sägas vara illa tajmad – mycket av det som står i den kan kullkastas av verklighetens strider nu från en dag till en annan. Men bakgrunden är dock fortfarande densamma, och det är rätt fascinerande att läsa en politisk biografi som är skriven av en verksam politiker – med allt vad det innebär av direktkontakt med maktens korridorer och verkliga möjligheter att påverka skeendena. Daniel Kawczynski är konservativ parlamentsledamot. Han är född 1972, i en familj som flydde från Polen 1940 och som blev kvar i England efter kriget. Han stöder rävjakt, vill sänka gränsen för aborter till 12:e veckan och har stött bevarandet av en hädelseparagraf i brittisk rätt.

Men Kawczynski är också ordförande i The All-Party Parliamentary Group on Libya. Han argumenterar tydligt för vikten av utökade förbindelser med Libyen, hyser hopp om att landet ska öppna sig, att en dialog med Väst ska bära frukt efter hand, i form av ökade friheter liksom förbättrade livsvillkor för vanliga libyer. Men detta skrev han alltså 2010. Jag tror dock inte att han ändrat sig idag. Givetvis vore en fredlig utveckling mot demokrati bättre än ett fullskaligt inbördeskrig,

även om det kanske gått långsammare.

Som vanligt i Sverige handlar debatten i hög grad om att mota in Gaddafi i motståndsläget: för vänstern är han högerens gullegris, för högern vänsterns. Ingen vill bli sittandes med Svarte Petter. Det är ett slags fördömningskampanjer, där man väljer det som passar den egna uppfattningen och blundar för resten, enbart i syfte att svära sig fri från minsta uns av ansvar, samtidigt som lättköpta *guilt by association*-anklagelser mot motståndarna kolporteras som maffiga avslöjanden, och som ibland letar sig hela vägen in på nyhetsplats, där de försvårar för allmänheten att bilda sig någorlunda välgrundade uppfattningar om vad som händer och varför. Till exempel är Sovjetunionen ofta behändigt bortretuscherad ur bakgrundshistorien. Och ja, naturligtvis löstes Sovjetunionen upp för snart 20 år sedan, men den förde en exceptionellt aktiv politik gentemot de arabiskspråkiga länderna. Mot den bakgrunden är det uppfriskande att läsa Kawczynski. Tydligt och utförligt redogör han för Gaddafis brott, han kritiserar brittiska politiker för en ofta undfallande hållning – samtidigt som han föreslår konkreta vägar till utbyte och utveckling som kan gynna det libyska folket. Är detta skillnaden mellan en politiker och en mera renodlat intellektuell, där den förre vet att den faktiskt kan tvingas handla utifrån sina ord, medan den senare praktiskt taget utan konsekvenser kan påstå i stort sett vad som helst? Kanske delvis, men inte bara, det är framför allt skillnaden mellan en offentlighet för vuxna, och en lekstuga för ideologiskt önsketänkande; ingen nämnd och ingen glömd, oavsett politisk färg.

De diktaturer som nu verkar falla i den nordafrikanska regionen har visserligen efterhand svängt om och blivit mera västvänliga, men historiskt sett har de till övervägande del sina rötter i det kalla kriget, och de har inte sällan konsoliderat sin makt redan på 60-70-talet, med sovjetiskt stöd. Det gällde exempelvis Irak, liksom Egypten (även om Egypten blev västvänligt redan under Sadat), och det gäller ännu Syrien, som är en av de hårdaste diktaturerna i regionen, och den tydligast västfientliga, vid sidan av Iran. Västländerna har också hela tiden haft dubbel bokföring, och accepterar än idag rent brottsliga re-

Muammar Gaddafi.

gimer på behörigt avstånd, om de kan göra affärer med dem. Också Sverige. Men vad är alternativet? Varje fall måste antagligen ses för sig och i sitt sammanhang. Tron att utbyte, både dialog och handel, kan leda vidare, är inte orimlig. Men frågan är: Vilka villkor kan man ställa? I ett ofta ojämnt utbyte, där exempelvis afrikanska stater med viss rätt kan värja sig för att bli uppläxade av sina gamla kolonialmakter, är det ingen lätt fråga.

Hur ska man då förstå Gaddafi? Han är en kategori för sig. Notoriskt opolitlig men med Libyens enorma oljetillgångar har han kunnat köpa sig vänner alltifrån terrorister som Abu Nidal och Carlos "Sjalkalen" Ramirez, till hela afrikanska länder och, på sena-

re år, västerländska toppolitiker, kändisar och prinsar. Han har stått för en nyckfull politik, vägled av hans egen narcissism mer än av någon konkret ideologi. I det avseendet är Gaddafi besläktad med fascistens teatrala maktbävare. Han har upprättat förbindelser och brutit dem med samma lätthet som han genomfört offentliga avrättningar eller bytt lagstiftning i Libyen. Opålitligheten har gjort att han inte ses med särskilt blida ögon i något läger idag, även om Hugo Chávez, som fått en arena i Libyen uppkallad efter sig, trätt fram till hans försvar.

Efter kuppen 1969, då hans uttalade mål var att ansluta Libyen till Egypten som första steget till en panarabisk union, har han flera gånger omskapat sig själv. Han har stött PFLP och IRA med både vapen och pengar. Han stödde också tidigt ANC, vilket gjort att Nelson Mandela flera gånger trätt fram till hans försvar. Han införde under en period sharia som Libyens lag, men avskaffade den sedan lika snabbt igen. I mars 1977 kom Gaddafis "Gröna boken", i vilken han framför en vild syn på allas rätt till frihet där han exempelvis tar avstånd ifrån såväl hyreslägenheter – alla hyreshus i landet exproprierades och delades ut till dem som bodde i dem – som idrottsklubbar och alla slags föreningar och till och med avlönat arbete. Särskilt viktigt för friheten var också att alla ägde en egen bil.

1980 tog han de fulla konsekvenserna av sina egna "teorier", förbjöd advokatur, och avskaffade all lag utom "Gröna boken". Han proklamerade att Utopin var införd, vilket i praktiken ledde till att alla rättigheter och friheter försvann, och sänkte Libyen i en total anarki, där våldet var den enda rätten, med Gaddafi själv i toppen. Det ironiska är, att genom alla dessa år skyddade Gaddafi alltid oljeindustrin, och såg till så att allt löpte smidigt och väl, så att oljedollarna aldrig skulle sina. Helt galen var han aldrig.

Det går att räkna upp fler brott: Lockerbiesprängningen, massavrättningar, fängslandet av de bulgariska sjuksystrarna, och inte minst skotten från den libyska legationen i London den 17 april 1984, vilka dödade en 25-årig brittisk polis, Yvonne Fletcher. Daniel Kawczynski uppehåller sig länge vid mordet på Fletcher, och menar att de brittiska maktbävare inte gjort tillräckligt för att klara upp det, och att det är det fria rättssamhällets plikt att, trots önskan om förbättrade förbindelser med Libyen och om en fredlig utveckling mot ökad öppenhet och demokrati, lösa brottet.

Näväl, nu är det krig igen, och det lär bli en annan maktbävare som EU och USA får göra upp med i framtiden. Mätte det avlöpa väl för det libyska folket.

Torbjörn Elensky

SEEKING GADDAFI
DANIEL KAWCZYNSKI
Dialogue, 2010

Fyra hundra år av rörelse

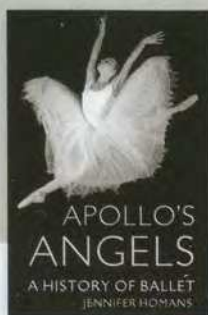
DANS

Det är inte ofta det publiceras ett baletthistoriskt verk; särskilt inte ett som tar ett helhetsgrepp på mer än fyra århundraden. Jennifer Homans vägar språnget. Hon är en amerikansk före detta balettdansös, utbildad på School of American Ballet och har dansat bland annat i San Francisco Ballet. Numera studerar hon kulturhistoria och är danskritiker i *New Republic* och *New York Times*.

Homans fokus är balettens historia – inte primitiv rituell dans, folkdans, processionsspel eller gycklarakrobatik, även om dessa dansformer också finns med i hennes bok. Balettens födelse räknar hon från 1581, då den första hovbaletten – *Ballet Comique de la Reine* – såg dagens ljus i en slottssal på Petit-Bourbon i Paris. Ett spektakulärt skådespel på sex timmar som förenade fransk och italiensk kultur, med mytologiskt-allegoriskt stoff.

Hovbalett och folkdans spelar i skilda klasser och balettens utövare är ofta hierarkiskt rangordnade. Homans bok redogör för många svindlande klassresor. Hon ställer den gudomliga gestalten mot den erotiskt laddade kroppen och frågar sig om

APOLLO'S ANGELS
A HISTORY OF BALLET
JENNIFER HOMANS
Random House 2010

klassisk balett är enbart himmelskt eller jordiskt sexuell. Apollons änglar – vitklädda dansare av båda könen – må uppfattas som könlösa, men de inspirerar ofta till erotiska känslor och begär.

Ludvig XIV gestaltade själv solguden Apollon i en hovbalett 1651. Hans balettlärare Beauchamps var den som stadfäste fötternas fem grundpositioner. Marie Antoinettes favoritudansör, Vestris, arbetade med sträckta fötter och införde balettskor med vristband. Han var sträng och fordrande, liksom dansmästaren Didelot. Tidigt snördes baletten in i disciplin – men

därinunder, påpekar Homans, lurar den lockande kroppsliga friheten.

De första kapitlen i boken är tämligen ordinära. Andra har berättat hovbalettens historia bättre och djupare. Den svenska koreografen och dansforskaren, framlidna Regina Beck-Friis (som också är avtackad i bokens förord), är en av dem.

Men i porträttet av den romantiska ballerinan *par excellence* – svenskfödda Marie Taglioni – bränner det till. Med stor inlevelse, ur ett kvinnligt perspektiv, berättar Homans den rafflande historien om den unga flickan som betvingar sina kroppsliga defekter genom stenhård träning. Den mobbade tar revansch, förvandlas till en fulländad ballerina, svävandes på tå, dyrkad av en hel värld.

Taglioni var på sin tid en megastjärna, i klass med våra dagars Madonna eller Michael Jackson. Hon sågs som idealet för den sedesamma, anspråkslösa kvinnan. Men den offentliga framtoningen dölde ett passionerat temperament, ett olyckligt äktenskap, flera stormiga kärleksaffärer och två utomäktenskapliga barn – varav ett sades vara barn till en rysk prins. Dätidens skvallerpress bevakade henne ihärdigt men Taglioni förblev förtegen om sitt pri-

FOTO: ROBBIE JACK/CORBIS/SCANPIX

vatliv. Hon fick utlopp för sina innersta känslor i de stora rollerna: den bevingade naturvarelse Sylfiden – en rebellisk kraft under tyllsky av vitt och rosa – i *La Sylphide* (1831) och i den helgonlika men mörkt komplexa Abbedissan i *Robert le Diable* (en föregångare till *Giselle*). Taglioni lämnade sin hemmascen, Parisoperan, 1837 för att turnera i världen och ge lektioner. När hon tio år senare drog sig tillbaka, hade Parisoperan kontrakterat hennes ärkerival, Fanny Elssler.

Danska balettens fader, August Bournonville, får ett eget kapitel. Och fransmannen Marius Petipa skrev rysk baletthistoria. Han tillbringade 50 år i Ryssland och var en "late bloomer" som i 70-årsåldern skapade de stora ryska klassikerna – *Nötknäpparen*, *Svansjön*, *Törnrosa* – i samarbete med balettmästaren Lev Ivanov och kompositören Tjajkovskij. Han var gift två gånger, med ryska balleriner, hade nio barn men lärde sig aldrig tala ryska.

Inte oväntat är Homans perspektiv på den europeiska baletthistorien amerikanskt. Och traditionellt. Det märks särskilt i kapiteln om 1900-talet. Hon hyllar Diaghilevs *Ballet Russes* och berättar om Storbritanniens storheter Frederick Ashton och Margot Fonteyn. Men hon utelämnar viktiga delar av den nutida dansen och förbigår nästan helt banbrytande amerikanska koreografer med verksamheten förlagd till Europa som John Neumeier och William Forsythe. Matthew Bourne

och Mats Ek nämns över huvud taget inte. Homans snuddar vid Birgit Cullberg och Roland Petit men tar inte upp samtida koreografer som Paul Lightfoot, Christopher Wheeldon och Mauro Bigonzetti som alla skapar från klassisk grund. Det ger boken betänklighetsfulla slagsida.

Men porträttet av Antony Tudor – född William Cook – är utmärkt och inträngande. Tudor är arbetarpojken vars väg in i de fina salongerna gick via dansen. Han skolades av den tidigare *Ballet Russes*-dansaren Marie Rambert och blev senare koreograf i hennes danssällskap, Marie Rambert Dancers. Tudor arbetade bort sin cockney-accent men kände sig aldrig hemma i överklassvärlden. Hans nisch blev den psy-

le visa sig vara en skoningslös arbetsledare som medvetet bröt ned dansarna psykiskt för att uppnå önskad emotionell effekt i dansen.

Mycket läsvärda är också kapitlen om den amerikanska dansen, särskilt när det handlar om Jerome Robbins och George Balanchine. Här är författarinnan verkligen på sin mammas gata. Skickligt knyter hon ihop de ryska rötterna med amerikanska förgreningar och låter sitt intresse för karaktärer och livsöden spela fritt. Robbins och Balanchine drev tillsammans New York City Ballet under långa perioder. Balanchine emigrerade som 13-åring från tsartidens Ryssland, Robbins kom från en judisk immigrantfamilj. Balanchine talade balettspråket flytande – Robbins gav det en distinkt

” Pessimistiskt dödförklarar Homans baletten. Det är inte vad man väntat sig som sammanfattning. Jag känner mig snopen – och oppositionell.

kologiska baletten, freudianskt färgad, med rollfigurernas inre drama i fokus. *Lilac Garden*, *Pillar of Fire* och *Dark Elegies* hör till hans stora verk. Ansiktsmimik och smink var bannlysta för dansarna.

Tudor lämnade England för USA 1939 tillsammans med sin livspartner, dansaren Hugh Laing. Han fann sin verksamhet inom American Ballet Theatre där han skul-

amerikansk accent. Den mångsidige Robbins arbetade på Broadway och iscensatte stora musikalerna som *Fancy Free*, *Kungen och jag*, *Peter Pan*, *West Side Story* och *Spelman på taket*. Han var raspolitiskt radikal men också en av angivarna under McCarthy-tiden. Samarbetet med Leonard Bernstein stavas musikalhistoria.

Till hans koreografiska mästerverk hör »

Dances at a Gathering, The Cage och *Afternoon of a Faun* – tillägnad Robbins store idol Nijinskij. Robbins rörde sig med stor aptit mellan olika genrer och stilar men rysk balett och judisk teatertradition var hörnpelarna i hans konstnärskap. Han gav uttryck för den amerikanska ungdomens energiska rastlöshet, med osviklig tidskänsla. På många sätt banbrytande, med omisskännlig "American Touch".

Men det är George Balanchine – född Balanchivadze – som är Homans stora idol. Mästaren av den icke-berättande, abstrakta baletten. Homans oreserverade beundran lyser i varje mening och hon gör en svit förnämliga analyser av hans verk, som hon kan utan och innan. Hon uppmärksammar också Balanchines kunskap om och förståelse av den avancerade musikaliska kompositionen i verk av Tjajkovskij, Ravel och inte minst vännen Igor Stravinskij.

Balanchine var djupt religiös, en rastlös arbetsnarkoman som omhuldade den klassicistiska estetiken. Han satte kvinnan på piedestal ("Ballet is a woman" är ett av hans kända uttalanden). Han var gift med fem av sina balleriner och hade otaliga kärleksaffärer däremellan. Den demoniske koreografen/balettschefen i bioaktuella *Black Swan* har lånat drag av Balanchine. På frågan "What is the ballet about?" kunde han lakoniskt svara: "About twenty-eight minutes."

Han skydde programförklaringar och hävdade att dansarna skulle luta sig mot koreografin och utföra rena, musikaliskt precisa steg. Provokativt kunde han utbrista: Hästar pratar inte, de bara går. Tänk inte – dansa!

Mötet mellan Balanchine och Lincoln Kirstein och deras kamp för att skapa New York City Ballet beskrivs målande. Det fanns inget stjärnsystem inom kompaniet och på affischerna angavs dansarna i bokstavsordning – vilket inte hindrade att kampen om Balanchines gunst var legio och dansöser som Maria Tallchief, Melissa Hayden och Suzanne Farrell blev stora stjärnor.

Bokens sista kapitel, "The Masters are dead and gone" utgör en märklig antiklimax. Pessimistiskt dödförklarar Homans baletten. Det är inte vad man väntat sig som sammanfattning. Jag känner mig snopen – och oppositionell. Det är sant att många av de stora koreograferna är borta och att perspektivet förändrats med åren. Men varför skulle just baletten stå stilla när allt annat rör sig? Balanchines klassiker kommer att förblekna – och ersättas av nya abstrakta verk. Det sker redan. **Gunilla Jensen**

Helgon utan gloria

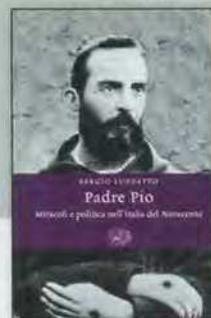
RELIGION

Under min studietid i Rom var jag aldrig ensam när jag lagade mat. Heliga makter var alltid närvarande – i alla fall om man fick tro mina lägenhetskamrater. På vår köksvägg satt ett litet kolorerat fotografi av en kapuciner munk på knä. Den spåde mannen gav ett oansenligt intryck, men kulten av honom har i snart ett sekel varit allt annat än blygsam. Italienare ber oftare till Padre Pio än till Jesus eller jungfru Maria. Hans bild möter en på både väntade och oväntade platser, från Silvio Berlusconi's matsalsvägg till globaliseringsmotståndares plakat. Månadstidningen "Padre Pios röst" utkommer på sex språk och når hundratusentals läsare. Kabelkanalen Tele Padre Pio sänder dagarna i ända från San Giovanni Rotondo, avkroken i södra Italien där klosterbrodern levde fram till sin död 1968. I det karga landskapet reser sig idag en futuristisk mastodonthelgedom av glas och betong, byggd för de miljontals pilgrimer som flockas varje år för att pietetsfullt begäpa Pios balsamerade kvarlevor.

De religiösa biografierna om denna fromhetens superstjärna är oräkneliga, men han har besparats en yrkeshistorikers granskning – tills nu. Sergio Luzzato belyser både fenomenet och människan Pio i sin fängslande bok *Padre Pio. Miracoli e politica nell'Italia del novecento* (Padre Pio. Mirakel och politik i 1900-talets Italien). Författaren undviker klokt den delikata frågan om Pios helighet. Läsaren får dra sina egna slutsatser på den punkten. Men Luzzatos saklighet kan inte undgå att skingra de dimridåer som de tidigare helgonskildringarna låtit omgärda Pio. Och därmed blottas ett mänskligt – kanske alltför mänskligt – drama, vars förlopp och persongalleri få romanförfattare skulle ha dristat sig att dikta ihop.

Francesco Forgione bytte som femton-åring sin bondefamiljs ruckel mot Kapucinerordens kloster. Hans liv var odramatiskt, tills blod började rinna från hans handflator 1918. Snart strömmade pilgrimerna till San Giovanni Rotondo. Uppenbarelse av en levande korsfäst – "den andre Kristus" – fick de troende att skälva. Dessutom var Forgione den förste präst som märkts med Jesu stigmata. Hans nattvard ansågs vidunderlig: Kristi blod och lekamen serverades av en levande Messias. Han vann också ryktbarhet för sin förmå-

PADRE PIO
MIRACOLI E POLITICA
NELL'ITALIA DEL NOVECENTO
SERGIO LUZZATO
Einaudi 2009

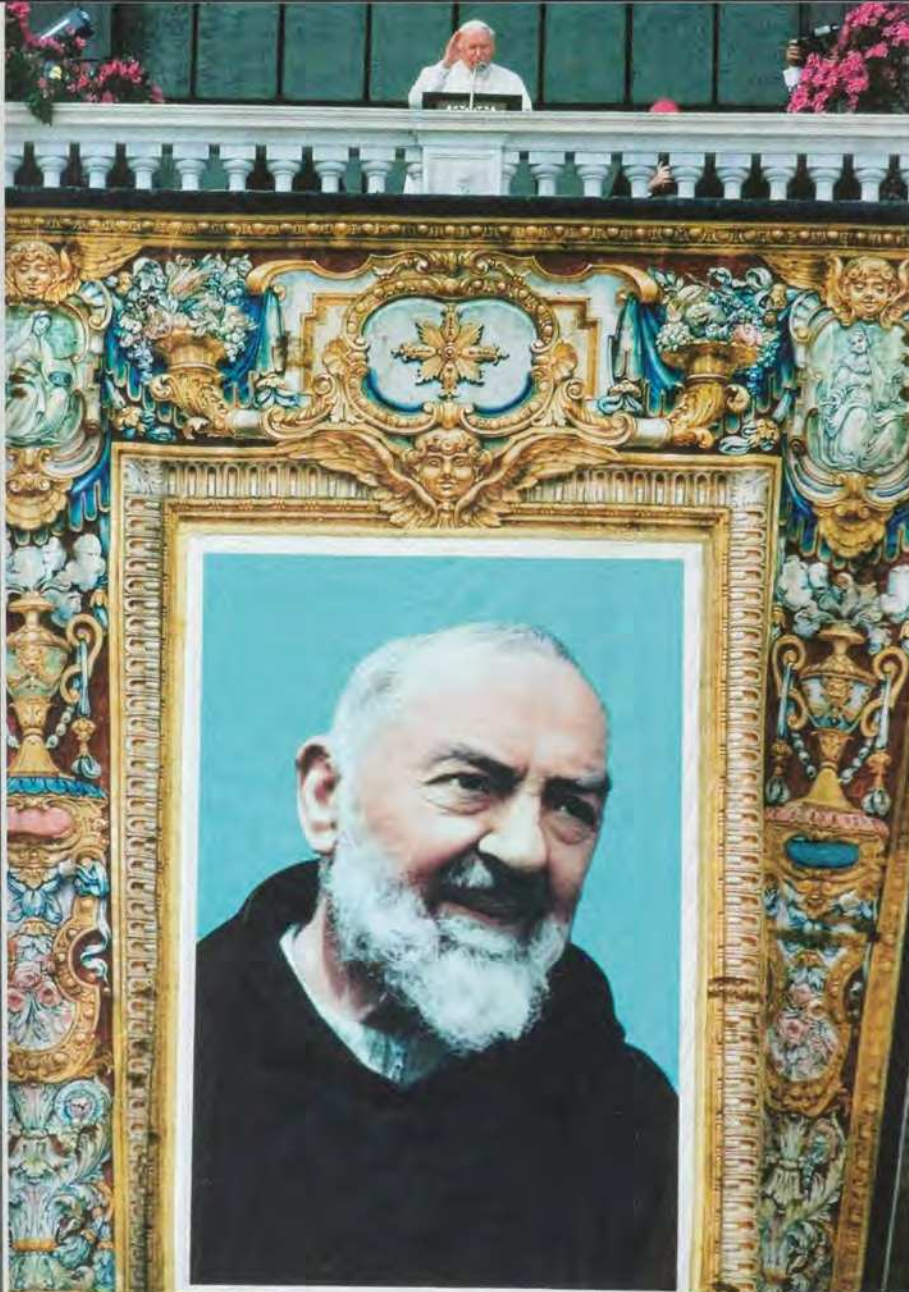

ga att hela sjuka, förutspå framtiden, frammana jungfru Maria

och vara på två ställen samtidigt. Forgione föräddades namnet Padre Pio (Pader From) och kulten av honom spred sig som en löpeld, särskilt i södra Italien med dess extravaganta helgondyrkan och tradition av karismatiska mystiker. Inom ett par decennier nådde Pios popularitet exempellösa nivåer i hela Italien. Han tillfredsställde ett desperat behov: i en tid av ökande tvivel och fasansfulla umbäranden (ett långvarigt världskrig och ekonomisk misär) var Pio ett bevis på att Gud inte vänt människan ryggen.

"Guds smorde" hänförde många troende, men Vatikanen skulle i decennier vändas över sin hållning gentemot Pio. Flera påvar (Benedikt XV, Pius XI, Johannes XXIII och Johannes Paulus I) förfasades över den "hysteriska" kulten, som låg bortom Roms kontroll och fick kyrkan att förknippas med vidskepelse. Vatikanen hade länge strävat efter att anpassa katolicismen till vetenskapens tidsålder. Kyrkans trovärdighet krävde därför att trons "irrationella" inslag begränsades. En stigmatiker som Pio hotade att störta allt över ända. Dessutom förargade den ohöljda kommersen med allehanda Pio-produkter, och det massmediala spektaklet ansågs mindre klädsamt för en andens man. Troligen väckte hans folktycke också bitter avund bland kyrkans hierarker.

För att kväsa kulten förbjöds Pio att förrätta gudstjänster och umgås med lokalbefolkningen. Men ett beslut om tvångsflyttning verkställdes aldrig, eftersom de civila myndigheterna befärade häftiga reaktioner från anhängarna. Bakom Vatikanens rygg hade de troende massorna gjort ett levande helgon av mystikern. Fortsatta intriger för att spräcka hans gloria hotade att alienera kyrkans fotsoldater.

Johannes Paulus II och Padre Pio.

FOTO: FRANCO ORIGLIA/CORBIS SYGMA/SCANPIX

Pius XII och Paul VI fann för gott att tolerera och uppmuntra tillbedjan av Pio. Johannes Paulus II avgjorde saken en gång för alla. Han salig- och helgonförklarade mirakelmunken på rekordtid. Påven hade sedan ungdomen beundrat Pio och själv vallfärdat till San Giovanni Rotondo. Vad en företrädare hade beskrivit som "andligt frosseri" var för Johannes Paulus folklig fromhet, en kraft att välsigna och begagna sig av för kyrkans ändamål. Allt annat hade dessutom varit usel pr: i början av 2000-talet övertrumpade Pio både jungfru Maria och Jesus i popularitet.

Men bakom dubierna kring Pio dölde sig inte blott kontrollbehov och avund. Tack vare sensationella upptäckter i Vatikanens arkiv avslöjar Luzzato att kyrkofurstarna också försökte värja sig mot en misstänkt bedragare.

Vatikanen rannsokade tidigt Pio, både själsligen och medicinskt. Han konstaterades vara en otvetydigt lojal och enkel man (om än pinsamt enfaldig). Hans stigmata

väckte däremot misstankar. Möjligen hade en gudomlig kraft verkligen ingripit, eller också hade de perfekt symmetriska och ständigt blödande sårn uppkommit patologiskt (multipel neurotisk nekros). Men det troligaste var att Pio i sin hysteriska önskan att imitera Kristus frambesvärjt sina blessyrer på kemisk väg. En av läkarna hade vittnat om att munkens rum stank av syra. Enligt ett annat dokument hade en apotekare rapporterat att dennes unga kusin, en kvinna som avgudade Pio och tillbringat en månad i hans närhet, ombetts av sin läromästare att införskaffa flera olika sorters syra – i hemlighet.

Rykten florerade också om Pios relationer till de följeslagerskor som omgav och dyrkade honom. Under Johannes XX-III installerades hemliga filmkameror i kapucinerbroderns cell och biktstol. Någon skriftlig rapport från denna häpnadsväckande granskning har inte uppdagats. Men efter att ha tagit del av fynden fattade på-

ven sin penna för att ge utlopp åt sin indignation. Luzzato har hittat de handskrivna kommentarerna, som knappast kan ha varit avsedda för Vatikanens arkiv. Prelaten namnger inte Pios eskapader, men likställer dem med en "oerhörd själslig katastrof". Han bävar inför följderna om munkens "diaboliska" upptåg med sitt "kvinnliga praetorianska garde" skulle läcka ut. Men pinsamheterna tycks ha förblivit hemliga.

I Luzzatos bok framstår Pio som en man full av motsägelser. Å ena sidan var han obestridligt gudfruktig och levde asketiskt i sitt kloster (med möjligt undantag för vissa köttsliga förlustelser). Å andra sidan stod han inte över politik eller storvulna personliga ambitioner. Han sympatiserade öppet med fascisterna, före och efter deras maktövertag. Regimen svarade med tillbedjan och beskydd. Detta ansågs dock inte vara något klandervärt beteende för en präst i dåtidens Italien. Förbindelserna mellan fascister och kyrka var ofta av så intim art, särskilt på lokal nivå, att Luzzato och andra historiker talar om en "klerikal-fascistisk" stat.

I sin iver att låta uppföra (och själv förestå) ett sjukhus drog sig Pio inte för att åsidosätta kapucinerordens fattigdomslöfte. För att generera pengar grundade han ett företag, Zarlati, som tillverkade och sålde bensindrivna lokomotiv. För startkapitalet stod Pios beundrare. För idén stod hans affärskompanjon, Emanuele Brunatto, en fanatisk dyrkare av Pio men också en ljusskygg figur som varit inblandad i otaliga bankrutter och polisundersökningar. Han etablerade sig i Paris för att sälja lokomotiven. Men fiaskot lät inte vänta på sig, möjligen för att Brunatto istället var upptagen med att spionera på fransmännen. Hans största bedrift som Mussolinis hemliga agent var att rädda Pierre Laval's pro-italienska regering från att fällas i en förtroendeomröstning: flera parlamentsledamöter bytte sida efter dusörer från Brunatto. Under andra världskriget gjorde han sig en förmögenhet på att sälja stulen marmelad, choklad och champagne till den tyska ockupationsmakten. Efter kriget dömdes han till döden som kollaboratör av en fransk domstol, men släpptes efter några års fängelse. Brunatto donerade sedermera en del av sina syndapengar till Pios sjukhusstiftelse. Det blev grundplåten för munkens toppmoderna hospital – ansedd som höjdpunkten i hans livsverk av uppbyggliga gärningar.

När Pio dog hade hans sår försvunnit. För de troende var det ännu ett mirakel. För skeptikerna hade bedrägeriet slutgiltigt bevisats.

Andreas Danielsen

Audens amerikanska blick

Det än så länge sista försöket att lansera socialrealismen som ideal för svensk litteratur gjordes i början av 1990-talet av poeten Göran Greider och litteraturkritikern Björn Gunnarsson. Kaka på kaka, kan man tycka, i ett land där realismen varit och är en så grundläggande kulturell dogm. De ämnen som unga svenska poeter lämpligen borde sätta sig in i, påstods inte helt oväntat vara företrädesvis samhällsvetenskapliga och samhällsekonomiska. Vilket blir intressant vid en jämförelse med de motsvarande men mer horisontvidgande förslag som poeten W. H. Auden framför i sin centrala essä "The Poet & the City": "matematik, naturhistoria, geologi, meteorologi, arkeologi, mytologi, liturgi, kokkonst". För Auden fanns det alltså mycket att lära för den som ägnar sig åt en konstform specialutformad för syftningar och språkliga och kulturella ekon. Auden menade själv att det bästa vore om den unga poetens föräldrar så tidigt som möjligt kunde få henne inskriven i något slags hantverkarskrå för poesi, och beklagade att någonting sådant inte längre existerar i vår tid. För Auden föreföll det alltså viktigare att en poet är kultiverad – om man måste välja – än samhällsengagerad. Men så hade det inte alltid varit för den unge Auden. Skiljelinjen går vid hans flytt till USA, 1939, då han var 32 år gammal.

Hemma i England hade han innan dess skrivit en socialt engagerad poesi, lysande diktning men ibland en smula gnällig och självgående. Han hade varit frivillig i spanska inbördeskriget (kontorsarbete), och sedan arbetat som textförfattare åt den brittiska dokumentärfilmsproduktion som under de åren nått en höjdpunkt. Av personliga skäl har han kommit att tröttna på sin roll som vänsterflygelns ledande poet.

Audens första större arbete i USA är längdiken "New Year Letter" på sjuttonhundra versrader. Skillnaderna mot det han skrivit tidigare är markanta. Man kan bestämt kalla det för en amerikansk själv-iscensättning. Men det är också tydligt att han vill bredda sig som poet, att det krävs någonting annat och nytt av honom för att skriva poesi i USA. Auden vände sig – ib-

land orättvist – mot sina tidigare samhälls-engagerade dikter (senare tillät han inte alltid omtryck). Han kunde inte tåla den han varit eller hade låtsats vara.

Det är här som Aidan Wasley startar sin nyutkomna studie *The Age of Auden – Post-war Poetry and the American Scene*. Wasley skriver med en värme och generositet. Men han är också en del av ett nyväckt, kulturellt självmedvetet USA, vars självförståelse han både delar och gärna hänför till Auden. Det är visserligen ingen hemlighet att man idag finner bättre universitet i USA än i Europa, men vad ska man säga när självförtroendet och vitaliteten får utrikespolitiska implikationer i form av imperiebyggande ambitioner? Kan vi acceptera en bild av Europa som endast "framstapplande på grund av klass, historia och ett auktoritärt arv"?

Det är ibland osäkert ifall åsikter som dessa skall tillskrivas Auden eller Wasley. Ett annat exempel är påståendet att den dialektiska processen i Audens poesi (och det är då förstås Sokrates dialektik Wasley åsyftar och inte Marx) bestämt skulle motsvara den dialektiska processen i den specifikt amerikanska demokratin. Iakttagelsen kan vara riktig, men tonfallet får karaktären av nationalistiska fanfarer när Wasley skriver att "Auden ser Amerikas öppna, demokratiska, idealistiska vision av sig själv som en inspiration". Som välrepeterade klichéer klingar det även när Auden sägs ha skådat inte bara det amerikanska "främlingskapet" utan även dess "initiativkraft".

Aidan Wasleys framställning känns pålitligare när han håller sig inom den litteraturvetenskapliga analysens domäner. Auden önskade vid tidpunkten för emigrationen en förändring av hela sitt sätt att tänka poesi. Wasley beskriver förändringen som att Auden önskade att hans nya poesi skulle vara odogmatisk och icke-moraliserande, och hos läsaren tvinga fram en moralisk reaktion inför diktens råstoff. Och så tror jag att det förhåller sig. Liksom att denna distinktion är aktuell än idag: Är det poeten eller dikten som skall påverka läsaren? Sätillvida tror jag att Auden flyr inte bara England utan även den representativa rollen för poeten. Dikten måste få lov att motsvara världen när världen nu verkligen är så "dialektisk och bisarr" som

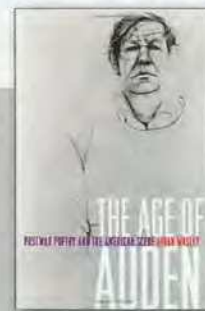
den är. Poesin skall få lov att vara öppen, icke-doktrinär och dialektisk – det vill säga samtalande likväl som ambivalent. Den som följer med i svensk litteraturkritik vet att detta fortfarande inte är en självklarhet, där olika socialpolitiska agendor med inpyrt hat gång på gång förklarar: är du inte med oss, är du mot oss. Istället för detta klibbiga mardrömsstillstånd föreslår Auden att poesin bör låta oss skymta världen i all dess komplexitet. Och hans uttolkare Wasley lägger till att det gäller för poesin att använda sig av just ett sådant ambivalensens dubbla fokus, allt för att fungera som ett sofistikerat instrument för att belysa världen: "So, hidden in his hocus-pocus, / There lies the gift of double focus". Båda delar kan vara svåra att förklara för den som inte älskar poesin som konstform, att i detta hokusfokus ligger både magi och en speciell sorts makt, men att ändamålet med detta diffusa "både-och" ändå är en annan och kompletterad klarsyn.

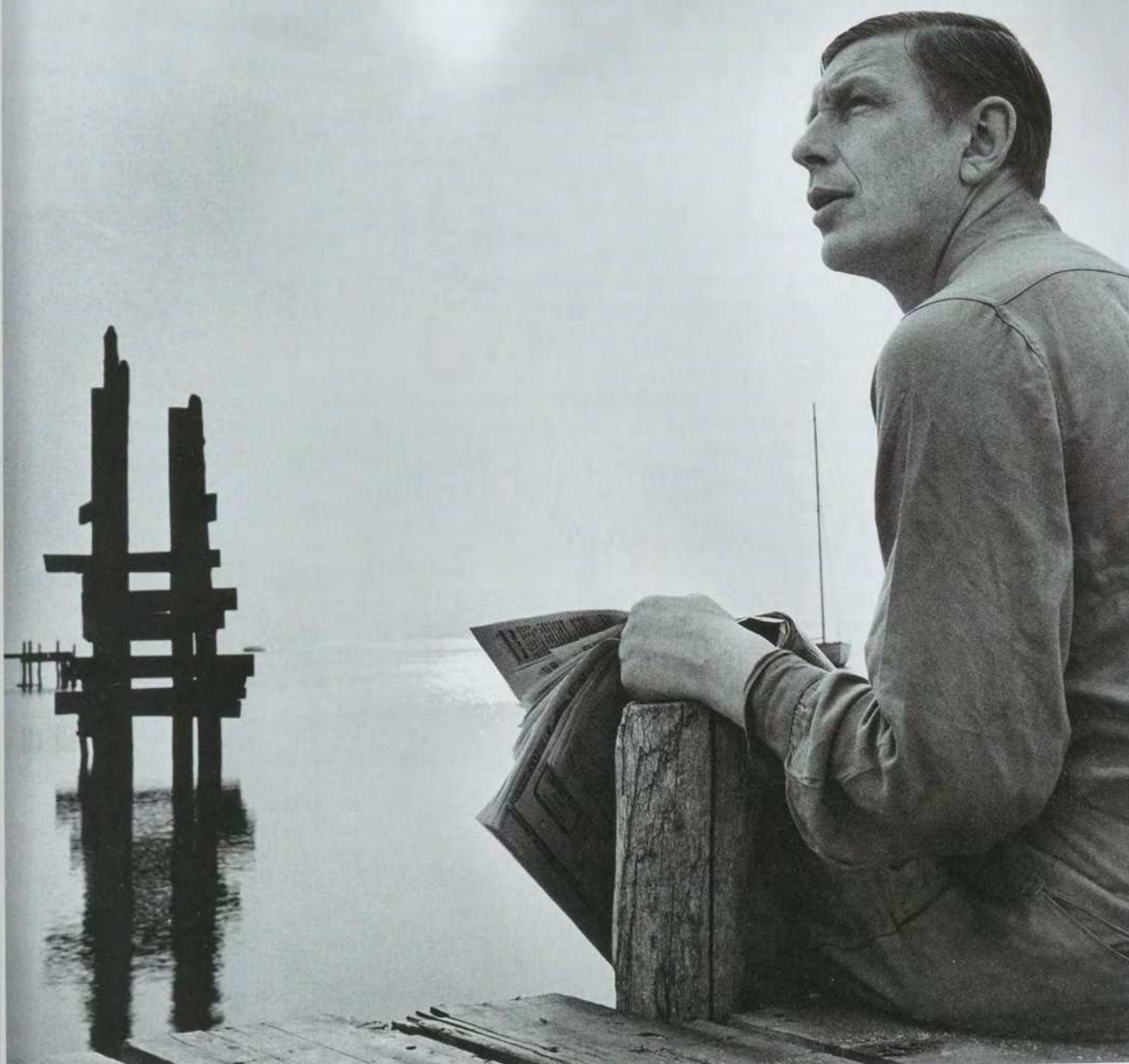
Finns det då verkligen en större frihet i USA, så som Wasley menar att Auden upplevde det, sedan han hade blivit "den amerikanske Auden" och efter att ha lämnat Englands sura håll av klasshat, nationell identitet och antagonism? Ja, i varje fall för poesins del skulle det kunna förhålla sig så. Men Wasley visar även hur Auden kunde bemötas som ett främmande element, där äldre amerikanska mer modernistiskt "free form"-inriktade kolleger inledningsvis vänder sig mot honom som "oamerikansk", ofta på moralistiska grunder (Audens privatliv), och framför allt på grund av hans "brittiska" formrytteri. Oreserverad beundran möter Auden istället från den kommande generationens poeter, och det är dessa som blir till boktiteln "Audens tid". Namnen är många, till exempel James Merrill, Sylvia Plath, W. S. Merwin, Adrienne Rich, James Wright, Frank O'Hara, Allen Ginsberg och John Ashbery. Alla har de vittnat om Audens avgörande inflytande.

Merrill beskriver förälskat Audens profil som ett "gyllene arkaiskt lejons", och en purung Sylvia Plath skriver hem till mamma och pappa och berättar om hur hon

mött Auden, och om hur hon önskar att för alltid få "sitta

**THE AGE OF AUDEN
POSTWAR POETRY AND THE
AMERICAN SCENE
AIDAN WASLEY
Princeton University Press 2011**

W. H. Auden.

FOTO: JERRY COOKE/CORBIS/SCANPIX

vid hans mantelfäll", trots hans "lukt av öl och ostsmörgåsar". I det mer seriösa tonläget vittnar James Merrill om hur Auden – tvärt emot beatpoeternas senare postulat – lärt honom att misstro första bästa ord som ingivelsen skänker en. Medan den nu legendariske Frank O'Hara uttrycker sin tacksamhet över hur Auden lärt honom att bruka urbana motiv på ett nytt, icke-sentimentalt sätt, och att förfölja dessa motiv "långt ut på det moderna livets obskyrare farvatten".

Mest överraskande är de täta banden mellan Auden och Allen Ginsberg, dessa

etablissemangets och anti-etablissemangets två ledande frontgestalter.

Följande en litteraturhistorisk konvention, gör Aidan Wasley eventuellt något för mycket av John Ashberys beroende av Auden (Auden hade låtit honom debutera i den välrenommerade Yale Younger Poets-serien).

Länken mellan Ashberys meningsfulla nonsensdikter och Audens stränga intellektualism förefaller ingalunda självklar, om än Ashbery, enligt citat, sagt att han mottagit en viktig impuls vad gäller Audens uppfattning om den nära relationen

mellan poesi och medvetande. Ashbery liksom Merrill ges egna kapitel, men när läsningarna blir här tämligen knappologiska och förmår inte helt att engagera. Wasleys främsta förtjänster, i detta verk, består istället i kartläggningen av tidsandan, i själva panoramaglidflykten över (det tidiga) 1950-talet.

Framför allt får man som läsare en fördjupad förståelse för den amerikanska poetiska traditionens – en för övrigt rätt ung tradition – utvecklade särart och speciella förutsättningar och möjligheter.

Håkan Sandell

Jag tvivlar på att Vår Frälsare är styrelseledamot i Sveriges Radio, men å andra sidan är Mats Svegfors dess verkställande direktör. Det underströk den profetiska klangen i *Ekots* nyheter häromveckan.

Riksdagen hade precis uttryckt sin iver att skicka Jasplan till Libyen, när det rapporterades från flygflottiljen i Sätenäs att fåglar har tagit för vana att bo i motorerna på F7:s flygmaskiner.

Med det bristande intresse för väsentligheter som numera är journalistikens adelsmärke fick vi inte veta om fåglarna i fråga är duvor, eller om de bär olivkvistar i sina näbbar. Men även om vi hade fått dessa rekvisit bekräftade, hade uppenbarelsen i Sätenäs antagligen inte gjort något intryck på blodtörstiga folktoppartister.

Så länge krig var ett hantverk och ingen soldat avfyrade sitt vapen utan att klart urskilja fiendens vitöga, var socialliberaler påtagligt mjäkiga att dra i strid. Med den anonyma, industriella krigsföringen har det ändrats. Antagligen ligger förklaringen i socialliberalernas märkliga övertygelse om att varje beslut som tas bakom en "slöja av okunnighet" med nödvändighet blir såväl rationellt som rättvist.

Frågan är hur vi ska hantera dessa nya, mordlystna socialliberaler. Riksdagens strategi är uppenbarligen att låta dem kasta en och annan bomb i någon del av världen som är av mindre betydelse, kanske i hopp om att det ska blidka dem och minska deras benägenhet att plåga oss med sina militanta krav på pappamånader och europeisk integration. Men sådan undfallenhet riskerar snarare att uppmuntra dem i deras mörka syften.

Från flygflottiljen i Sätenäs meddelas det att skrikan Oscar – ett högtalarsystem som simulerar lätet av fåglar i nöd – ska skrämman bort fågeln i kända nästet. Därtill ska en uppblåsbar "Hulk" som då och då reser sin olycksbådande kroppshydda ur marken "minska trivselen på fältet" för fåglarna.

Kanske är Vår Herres budskap i uppenbarelsen på F7 inte fåglarna i sig, utan de åtgärder som tas för att skrämman bort dessa. Det kan inte vara alltför svårt att montera skrikan Per, som simulerar ropen från en Per Ahlmark med dödsångest, i riksdagens plenisal. Gärna i kombination med en uppblåsbar version av den senare Heidenstam, som med ojämna mellanrum reser sig mellan bänkarna. Något måste under alla omständigheter göras för att minska trivselen i plenisalen för de nybrutna socialliberalerna.

ETT ANNAT SKAKANDE besked, som sedan ett par år har blivit ett stående tema i Sveriges Radios programutbud, är att mödomshinnan är en myt. Allt som finns är, möjligen, en "slidkrans". Det ver-

kar vara en ovanligt framgångsrik folkbildningskampanj. Jag kan inte påminna mig när jag senast såg ett blodigt lakan hänga till allmänt beskådande från någon balkong här i Stockholms Vasastad.

Därför är det märkligt att samma journalistiska grepp inte används oftare. Sveriges Radio har till exempel i veckor presenterat som ett faktum att socialdemokraternas nye ordförande Håkan Juholt bär "mustasch". Ändå vet alla att sådana är extremt sällsynta och mestadels återfinns på gamla teckningar och fotografier, vars tillförlitlighet i bästa fall är tvivelaktig. Att okritiskt använda mytiska begrepp som "mustasch" för något som kanske riktigare borde benämnas läppkrans, eller än hellre läpptäcke, kan bara förstärka föråldrade idéer om maskulinitet.

Vad mer är, borde den senaste tidens kattrakan inom socialdemokraterna ha gjort klart att idén att partiet har en "ledare" saknar vetenskapliga belägg. Det är osannolikt att det ens finns ett "parti". Ytterst är frågan om "Håkan Juholt" existerar.

Det mesta talar mot det.

Frågan är hur vi ska hantera de nya, mordlystna socialliberalerna

DET VORE löjligt att förneka att vi som tillhör den lilla skara män som genom åren lyckats undvika att gifta oss med Elizabeth Taylor – 79 år och åtta äktenskap – drog en lättnadens suck när filmstjärnan nyligen gick bort. Vi önskade henne inget illa, naturligtvis, men det tar på krafterna att ständigt vara på sin vakt.

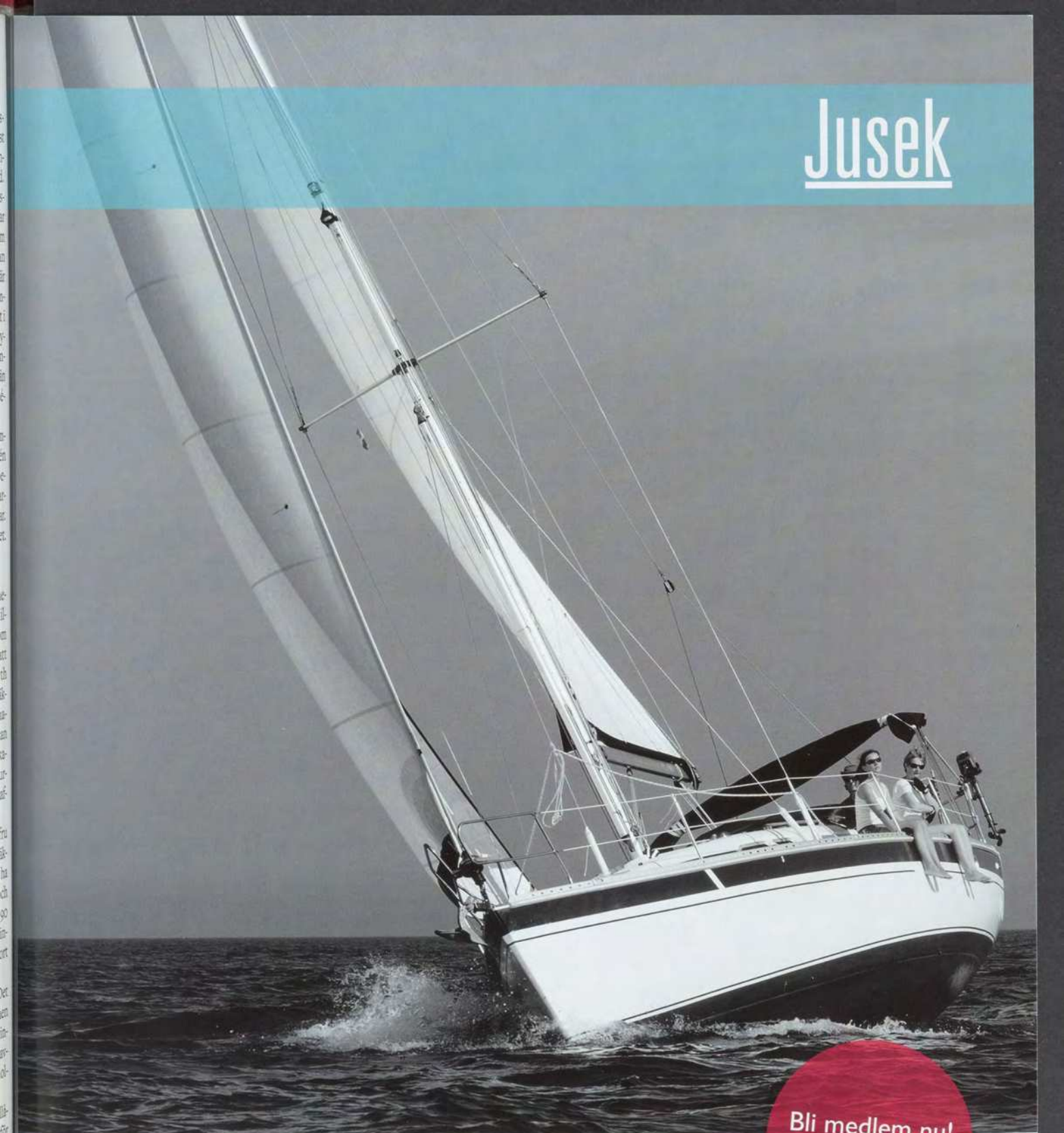
Enligt rapporter i amerikansk press ledde fru Taylors död till att Zsa Zsa Gabor, 94 år och nio äktenskap, "fördes till sjukhus i panik". Hon ska ha konstaterat att "kändisar" alltid dör i tretal och att det faktum att fru Taylor och Jane Russell, 90 år och blygsamma tre äktenskap, dött så nära in på varandra, bara kunde betyda att det inom kort var hennes tur.

Amerikansk press ska tas med en nypa salt. Det stämmer säkert att fru Gabor greps av panik, men en mer trovärdig förklaring till det är att hon insåg att det nu ankommer på henne att ensam avverka de män som ännu klarat sig undan ett Hollywoodäktenskap.

Min erfarenhet är att amerikaner möjligen tillåter sig ett hastigt sammanbrott när de ställs inför enorma utmaningar, men att de snart med hjälp av terapi och medicin tar sig an uppgiften med okuvlig energi.

Det är för tidigt att blåsa "faran över".

Jusek

Bli medlem nu!
jusek.se/blimedlem

Det går säkert bra

Om du kommer bättre förberedd till löneförhandlingen ökar dina chanser att lyckas. Som medlem i Jusek har du till exempel alltid tillgång till den senaste lönestatistiken. Det ger dig en stadig fak-

tagrund inför lönediskussionen – oavsett om du är ny på jobbet eller om du arbetat ett tag. Du kan också få rådgivning hos vår medlemsjour eller slipade tips från våra experter. Utan kostnad.

Du skulle aldrig ge dig ut på äventyr utan rätt förberedelser eller redskap. Se till att ta hand om din karriär på samma sätt.

Rätt utrustning är A och O

Jusek är förbundet för jurister, systemvetare, ekonomer, personalvetare och samhällsvetare. Vi organiserar idag 80 000 akademiker och är ett av de största förbunden inom Saco.

THE LEADER'S WATCH

No other watch is engineered quite like a Rolex. The Day-Date, introduced in 1956, was the first watch to display the date, as well as the day in its entirety. A powerful expression of elegance and style, its classic design quickly became a favourite among world leaders. The 36 mm Day-Date can display the day in a wide choice of languages and is presented here in platinum.

THE DAY-DATE

1851 **160** 2011
YEARS

NYMANS UR 1851

BIBLIOTEKSGATAN 1, STOCKHOLM | STORA GATAN 26, VÄSTERÅS
WWW.NYMANSUR.COM

ROLEX
ROLEX.COM

*Att få hem Axess
i brevlådan är
månadens höjdpunkt!*

**Prova
tre nummer
av Axess för
endast 99
kronor
eller ett helår
för bara 499 kronor!**

- ☐ Jag vill prova tre nummer av
Axess magasin för 99 kronor ⁽⁵¹⁰⁾
- ☐ Jag vill ha nio nummer (helår)
av Axess magasin för 499 kronor ⁽³²⁴⁾

När min beställning är mottagen får jag
mitt första nummer av Axess magasin.

NAMN:

ADRESS:

POSTADRESS:

E-POSTADRESS:

TELEFONNUMMER:

mottagare
betalar
portot

Axess magasin
Axess Publishing AB
20494453
SVARSPOST
83118 ÖSTERSUND